

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ
ВИХОВАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Навчально-методичний посібник

Укладач А. В. Добридень

Умань
2023

УДК 378.01(075.8)

A43

Рецензенти:

Муковіз О. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Путров С. Ю., доктор філософських наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Кравець Н. П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету початкової освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 2 від 31 травня 2023 р.)*

Актуальні проблеми теорії виховання у закладах вищої освіти :
A43 навч.-метод. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. А. В. Добридень. – Умань : Візаві, 2023. – 179 с.

У запропонованому навчально-методичному посібнику розкриваються особливості, зміст, форми та методи, що стосуються виховної роботи. В ньому представлено теоретичні матеріали, практичні поради та приклади, які допоможуть впроваджувати ефективні методики та стратегії у професійну діяльність науково-педагогічних працівників.

Посібник рекомендований педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти педагогічних університетів і всім тим, хто працює у напрямку підвищення ефективності виховної роботи з молоддю.

УДК 378.01(075.8)

© Добридень А. В., уклад., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК	5
Тема 1. Мета та головні завдання виховання в педагогічних закладах вищої освіти.....	5
Тема 2. Професіограма, функції та основні напрями діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти.....	13
Тема 3. Принципи виховання у вищій школі.....	23
Тема 4. Методи та засоби виховання у вищій школі.....	30
Тема 5. Напрями виховання у вищій школі.....	41
Тема 6. Форми організації виховної роботи у вищій школі.....	50
Тема 7. Професійно-педагогічне спілкування у виховній роботі закладу вищої освіти.....	57
Тема 8. Професійне самовиховання викладача закладу вищої освіти.....	73
Тема 9. Використання інтерактивних виховних технологій у професійній діяльності викладача.....	82
Тема 10. Майстерність викладача закладу вищої освіти у розв’язанні педагогічних конфліктів.....	88
РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНИЙ БЛОК	96
Методичні вказівки до семінарських занять.....	96
Плани семінарських занять.....	102
Методичні поради до самостійної роботи здобувачів вищої освіти...	121
Завдання для самостійної роботи.....	130
Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....	131
Цікаві запитання й відповіді.....	133
Питання до іспиту.....	139
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	142
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	154
ДОДАТКИ	156

ПЕРЕДМОВА

Шановні читачі! З великим задоволенням представляємо навчально-методичний посібник «Актуальні проблеми теорії виховання у закладах вищої освіти». Він створений з метою надати вам необхідні інструменти, знання та інсайти для успішної виховної роботи зі здобувачами вищої освіти, учнями чи будь-якою іншою групою вихованців.

Оскільки майбутнє суспільства формується молодим поколінням, його розвиток є надзвичайно важливим завданням. Виховна робота має на меті формування особистості, її цінностей, навичок і вмінь, а також сприяння становленню громадянина з високою моральною культурою.

У посібнику ми зосередилися на найактуальніших питаннях, що стосуються виховної роботи. Ви знайдете тут теоретичні матеріали, практичні поради та приклади, які допоможуть впроваджувати ефективні методики та стратегії.

Перша частина посібника присвячена загальним принципам виховної роботи. Ми розглядаємо основні підходи до виховання, важливі аспекти створення позитивної інтелектуально-емоційної атмосфери, а також принципи партнерського спілкування із вихованцями.

В другій частині посібника ми розглядаємо конкретні методики та прийоми, що допоможуть вам у розвитку самостійності, толерантності, комунікативних навичок та інших важливих аспектів виховання.

У посібнику також зосереджуємо увагу на виклики та проблеми, з якими можуть зустрітися педагоги у процесі виховної роботи. Ми надаємо поради щодо розв'язання конфліктних ситуацій та стимулювання мотивації зацікавленості у навчанні, вихованні.

У навчально-методичному посібнику ми звертаємося до сучасних тенденцій у виховній роботі, розглядаємо питання, що пов'язані з цифровою грамотністю, міжкультурним вихованням, етичними аспектами використання технологій та також залученням батьків та громадськості до виховного процесу.

Кожний розділ посібника містить не лише теоретичні концепції, але й практичні завдання, які допоможуть вам застосувати набуті знання на практиці. Також пропонуємо додаткові ресурси, літературу та посилання на додаткові дослідження, щоб ви могли глибше освоїти теми, що вас цікавлять.

Ми віримо, що посібник стане надійним помічником для ЗВО. Нехай він надихне вас на нові ідеї, допоможе сформувати професійну компетентність і зробить роботу більш ефективною.

Бажаємо вам успіхів у виховній роботі та незабутніх досягнень у формуванні майбутнього покоління!

З повагою, Алла Добридень

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

ТЕМА 1. МЕТА ТА ГОЛОВНІ ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План:

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії виховання».
2. Виховання як складова педагогічного процесу.
3. Зміст національного виховання.
4. Взаємодія викладача та здобувача вищої освіти у виховному процесі.

Основні поняття: виховання, освіта, заклад вищої освіти, педагогічний процес, мета, завдання, розвиток, виховна робота, професійна діяльність, національне виховання.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії виховання».

Основна мета навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії виховання» полягає у формуванні в магістрів знань, умінь і навичок виховної роботи, а також у забезпеченні їхнього особистісного розвитку як майбутніх фахівців закладів педагогічної освіти, кураторів академічних груп, суб'єктів виховної діяльності. Це передбачає розвиток у магістрів необхідних особистісних якостей, таких як соціальний інтелект, педагогічна емпатія, перцепція, креативність, особиста відповідальність за свої дії та вчинки тощо.

Провідною ідеєю занять з дисципліни «Актуальні проблеми теорії виховання» є особистісна зорієнтованість підготовки магістрантів до виховної роботи, яка покликана забезпечити формування сприятливої для виховання мотивації: орієнтацію на мету діяльності та її досягнення, самостійність та активність у практичній її реалізації.

У результаті вивчення курсу «Актуальні проблеми теорії виховання» магістри повинні оволодіти такими знаннями і вміннями професійної діяльності:

Знати:

- сутність і зміст виховного процесу, його основні етапи;
- принципи та закономірності виховного процесу в педагогічних закладах вищої освіти;
- методи виховного впливу;
- форми організації виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти;
- системи розумового, морального, фізичного, трудового, естетичного виховання здобувачів вищої освіти;
- позааудиторне виховання студентської молоді;
- педагогічне керівництво вихованням у сім'ї;
- виховні функції куратора академічної групи.

Уміти:

- уміти виділяти актуальні проблеми сучасного виховного процесу;
- уміти, на основі загальної мети виховання здобувачів вищої освіти визначати завдання вихованої роботи;
- уміти передавати інформацію, використовуючи весь арсенал комунікативних засобів, методів і прийомів, керуючись принципами: опори на позитивне, поваги прав і свобод особистості тощо;
- уміти створювати умови та підбирати методи виховного впливу для усвідомленого сприйняття та засвоєння соціальних норм, культурних і статево-рольових стандартів поведінки студентської молоді;
- уміти планувати діяльність, визначити її об'єкт і предмет з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти, їхніх інтересів і можливостей;
- уміти створювати умови та підбирати форми, методи виховного впливу для поєднання інтелектуального, фізичного і соціального розвитку здобувачів вищої освіти;
- уміти організувати та забезпечити єдність інтелектуального та емоційного сприймання навколишньої дійсності;
- уміти визначити та організувати різні види і форми виховної роботи в педагогічному закладі освіти;
- уміти формувати національну свідомість та гордість за причетність до своєї нації, держави, усвідомлення її краси і

багатства, повагу до культури свого народу, традицій, звичаїв, обрядів, свят;

- уміти встановлювати правильні (педагогічно доцільні, тактовні, засновані на загальних інтересах) взаємини з родиною, забезпечувати конструктивну взаємодію з батьками та іншими старшими членами сімейного співтовариства.

2. Виховання як складова педагогічного процесу.

Термін «*виховання*» є похідним від слова «ховати», «виростити». В українській народній педагогіці воно вживалося у значенні «оберігати», ховати від зла, шкідливого впливу. Поняття «виховувати» і «навчати» в сучасних умовах – це два самостійних поняття, хоча і взаємопов'язаних між собою.

Якщо освіта спрямована на примноження людських знань, тобто на збільшення ерудиції, то виховання розвиває розум людини, привчає її до синтезу і аналізу, слугує засобом зміцнення її волі. Тому і методика виховання – це окрема галузь, яка має свою логіку.

При всій різноманітності пошуків, що ведуться в світі, нині, на нашу думку, слід зупинитися на трьох напрямках у дослідженнях проблем виховання:

Раціоналістичний. Має авторитарний чи ліберальний характер, але обов'язково з наданням переваги науковій раціональності. Сутність цього напрямку в абсолютизації наукових знань «знаннецентризм». Біля витоків цього напрямку стояли Костянтин Ушинський, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський.

Культуроцентричний, де культура розглядається як підґрунтя виховання й освіти. Це більш сучасний погляд на виховання, який розвивається в руслі процесів демократизації. Він не обмежується закладом освіти, передбачає гуманний соціум, який здатний гармонізувати відносини людини і суспільства.

Особистісно-гуманістичний. Цей напрям (парадигма виховання) розроблений Андрієм Бойко і має антропоцентричний характер. Він об'єктивно прийшов на зміну знаннецентричної і культуроцентричної парадигми, її системоутворюючим фактором виступає не культура, не освіта, а дитина як унікальна найвища цінність.

Якщо наука є спільною для всіх народів, то загальної системи виховання не існує ні в теорії, ні на практиці. Кожен народ творить свою систему виховання, яка відповідає його характерним особливостям.

3. Зміст національного виховання.

Національне виховання – це виховання молоді на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях і обрядах. Таке виховання забезпечує етнізацію молоді як необхідний і невід’ємний складник їх соціалізації.

Виховний процес, що організовується в кожній виховній системі (великій, середній, малій) є дуже складним явищем. Колектив педагогів завжди відповідальний за його організацію перед суспільством, майбутніми поколіннями.

За словами Антона Макаренка, перед педагогами завжди стоїть подвійний об’єкт: особистість і суспільство. Змінюючи особистість, змінюємо суспільство; зміна суспільства впливає на формування особистості кожної людини.

Ідеалом виховання у нашому суспільстві є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури та формування у молоді рис громадянина української держави.

Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для усіх виховних закладів, а для всього суспільства загалом.

У виховній діяльності закладу педагогічної освіти досить суттєвим є використання теоретичної парадигми національного виховання, запропонованої Володимиром Гнатюком, через тріаду рис особистості «громадянин – патріот – гуманіст».

4. Взаємодія викладача та здобувача вищої освіти у виховному процесі.

Виховання здобувачів вищої освіти – це процес творчий, зорієнтований на проблеми, пов'язані зі специфікою закладу вищої освіти, особливостями регіону.

Заклади вищої освіти мають здійснювати підготовку інтелектуального генофонду нації, виховання духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Це може бути досягнуто через:

- виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;
- створення необхідних умов для вільного розвитку особистості здобувача вищої освіти, його мислення і загальної культури шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, правоохоронної);
- збагачення естетичного досвіду здобувачів вищої освіти шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, закладу вищої освіти;
- формування «Я» – концепції людини творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самозавершеності;
- пропаганду здорового способу життя, запобігання вживанню здобувачами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Процес становлення здобувача вищої освіти як фахівця складається з декількох етапів: усвідомлення соціальної ролі праці педагога, сприйняття вимог педагогічної професії, усвідомленого розвитку цих вимог у себе, самовиховання необхідних якостей, які моделюють особистість викладача, педагога, за допомогою реалізації творчої діяльності.

Ці етапи професійного становлення майбутнього спеціаліста складають основу професійно-педагогічного виховання у закладі

вищої освіти, процес якого включає в себе освітню, наукову, позааудиторну та громадську роботу.

Здобувач педагогічного закладу освіти готує себе не лише до навчання покоління, яке підростає, а й до його виховання. І перш ніж вчити самоствердженню у суспільстві, він має сам навчитися цьому.

Специфіка виховного процесу полягає в тому, що він включає в себе формування педагогічної спрямованості майбутніх фахівців і основ професійної етики.

Структурними елементами процесу виховання є: мета, зміст, форми, методи і засоби виховання, його результат. **Компонентами процесу виховання є:** свідомість особистості здобувача, емоційно-чуттєві сфери, звички поведінки.

Для організації виховного процесу в педагогічному закладі освіти створюється інфраструктура, до складу якої входять такі суб'єкти виховної роботи: професорсько-викладацький колектив, проректор з гуманітарних питань, заступник декана з питань організації виховної роботи, куратор академічної групи, студентська рада, профспілка тощо.

Плани на рік, що складаються на кафедрах, факультетах, формують загальний річний план виховної роботи закладу освіти, який затверджується проректором. Безпосереднє керівництво та організаційно-методичне забезпечення виховною роботою здійснює проректор з гуманітарних питань. На засіданні кафедр, факультетів, вченої ради закладу освіти систематично заслуховують та аналізують дані про виконання виховних заходів.

Центр культури і дозвілля «Гаудеамус»

Центр культури і дозвілля «Гаудеамус» – структурний підрозділ Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, основним завданням якого є створення умов для формування і задоволення культурних запитів, духовних потреб, розвитку ініціативи і реалізації творчого потенціалу здобувачів вищої освіти і працівників університету у сфері виховання та дозвілля, здійснення рекламної-інформаційної діяльності та презентації ЗВО в засобах масової інформації, на міжнародних та всеукраїнських виставках тощо.

У центрі діє два сектори: сектор культурно-дозвіллевої діяльності та прес-центр. Діяльність працівників центру в частині культурно-дозвіллевої роботи спрямована на:

- підвищення якості виховного процесу та створення сприятливих умов для розвитку особистості, творчої самореалізації студентства;
- забезпечення змістовного дозвілля та розвиток мистецьких здібностей студентської молоді;
- створення умов для ефективного розвитку студентського самоврядування та безпосередньої участі здобувачів вищої освіти у формуванні та реалізації молодіжної політики;
- забезпечення духовного, культурного, художньо-естетичного, інтелектуального та фізичного розвитку здобувачів вищої освіти;
- здійснення психологічної підтримки особистості здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу;
- пропаганду української та світової культури і мистецтва за допомогою культурно-просвітницьких заходів (концертів, фестивалів, акцій, тематичних вечорів, зустрічей тощо);
- вивчення запитів студентської молоді і створення необхідних умов для повноцінного соціально-культурного становлення та розвитку;
- виховання гармонійно розвиненої, соціально активної й національно свідомої особистості;
- участь у культурно-мистецькому житті міста, області, України.

З метою якісної реалізації поставлених завдань при Центрі працюють загально-університетські творчі колективи. Мистецькі студії та художні колективи є міцним фундаментом будь-якого творчого проекту університету. Так, на факультетах діють різні гуртки, клуби за інтересами, студії дозвілля тощо.

У художніх колективах здобувачі вдосконалюють свою творчу майстерність, здобувають навички публічних виступів, вивчають основи педагогічної майстерності, знайомляться з особливостями роботи в творчому колективі. Учасники художніх колективів беруть активну участь в університетських, міських та регіональних культурно-мистецьких заходах, гідно представляють навчальний заклад на всеукраїнському та

міжнародному рівнях. Більшість художніх колективів вже має свою славу історію.

Основними завданнями прес-центру є:

- забезпечення інформаційного супроводу загально-університетських заходів;
- висвітлення на офіційному веб-сайті інформації про життєдіяльність університету та його структурні підрозділи;
- висвітлення в засобах масової інформації заходів, які проводяться в університеті;
- презентація університету на міжнародних та всеукраїнських виставках;
- створення позитивного іміджу університету шляхом інформування громадськості міста та регіону про важливі події у житті вищого навчального закладу, досягнення у науковій, освітній та культурній діяльності співробітників та здобувачів вищої освіти.

Питання для самоперевірки:

1. Яка загальна мета виховання в педагогічному закладі вищої освіти?
2. Які основні завдання виховання реалізуються в педагогічному закладі вищої освіти?
3. Які цінності та навички формуються у процесі виховання в педагогічному закладі вищої освіти?
4. Які принципи виховання використовуються в педагогічному закладі вищої освіти?
5. Які педагогічні методи та прийоми застосовуються для досягнення мети виховання в педагогічному закладі вищої освіти?
6. Як здійснюється співпраця між педагогами, здобувачами та адміністрацією педагогічного закладу вищої освіти з питань виховання?
7. Які фактори впливають на ефективність виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти?
8. Які можливі проблеми та виклики пов'язані з вихованням в педагогічному закладі вищої освіти?
9. Які стратегії та підходи можуть бути застосовані для покращення виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти?
10. Які аспекти виховання важливі для формування професійної компетентності здобувачів в педагогічному закладі вищої освіти?

ТЕМА 2. ПРОФЕСІОГРАМА, ФУНКЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КУРАТОРА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План:

1. Зміст педагогічної діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти.
2. Професіограма куратора академічної групи.
3. Функції куратора академічної групи.

Основні поняття: виховання, педагогічний процес, вища освіта, виховна робота, куратор академічної групи, професіограма куратора, функції куратора.

1. Зміст педагогічної діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти.

Актуальність проблеми кураторства закладу вищої педагогічної освіти полягає у необхідності вироблення єдиних підходів до організації творчої виховної діяльності зі студентською молоддю.

Зміст педагогічної діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти включає широкий спектр завдань і обов'язків, спрямованих на виховання, підтримку та супровід майбутніх фахівців. Основні аспекти цієї діяльності включають:

Виховна робота:

- організація та проведення виховних заходів, консультування здобувачів з питань особистісного розвитку та самовдосконалення;
- формування позитивного мікроклімату в групі або гуртожитку, сприяння розвитку колективного духу та взаємодії;
- виявлення та вирішення проблем поведінки, адаптації та конфліктів серед здобувачів.

Академічна підтримка:

- супровід здобувачів у навчальному процесі, включаючи контроль за виконанням навчальних завдань, планування навчального навантаження та підготовку до іспитів;

- надання методичної допомоги та консультацій з навчальних предметів, роз'яснення навчальних вимог та правил;
- виявлення особливих освітніх потреб здобувачів вищої освіти та розробка індивідуальних підходів до навчання.

Соціальна підтримка:

- допомога здобувачам вищої освіти у вирішенні особистих проблем, підтримка їхнього емоційного благополуччя та соціальної адаптації;
- сприяння у вирішенні житлових, фінансових та інших побутових питань здобувачів вищої освіти;
- координація співпраці зі студентськими організаціями та залучення здобувачів вищої освіти до громадської діяльності.

Кар'єрна підтримка:

- надання інформації та консультацій щодо професійного розвитку, вибору кар'єрного шляху та планування майбутньої кар'єри;
- організація тренінгів, семінарів та інших заходів, спрямованих на розвиток навичок пошуку роботи, складання резюме, підготовки до співбесіди тощо;
- встановлення зав'язків з роботодавцями, організація стажувань та можливостей працевлаштування для здобувачів вищої освіти.

Співпраця з батьками:

- забезпечення взаємодії з батьками здобувачів, надання інформації про академічні досягнення, поведінку та розвиток їхніх дітей;
- консультування батьків щодо виховання та підтримки здобувачів вищої освіти, сприяння партнерству між сім'єю і закладом освіти.

Організаційна діяльність:

- участь у роботі кураторських груп, організація зборів, нарад, зустрічей із здобувачами вищої освіти та іншими структурними підрозділами закладу;

- забезпечення систематичного документування кураторської роботи, складання звітів та статистичних даних.

Професійний розвиток:

- постійне підвищення своєї кваліфікації, ознайомлення з інноваційними педагогічними підходами та методиками, що сприяють ефективній кураторській роботі;
- участь у наукових конференціях, семінарах, тренінгах та інших професійних заходах для обміну досвідом та отримання нових знань.

Загалом, педагогічна діяльність куратора педагогічного закладу вищої освіти має на меті створення сприятливого середовища для особистісного, академічного та професійного розвитку здобувачів. Куратор виступає як фахівець, наставник та підтримуюча особа для здобувачів вищої освіти, допомагаючи їм у подоланні труднощів та досягненні успіху.

Педагогічна діяльність куратора включає такі аспекти:

Моніторинг та оцінка:

- систематичний аналіз стану і потреб здобувачів у різних аспектах їхнього життя, навчання та розвитку;
- виявлення і реагування на проблеми та виклики, з якими стикаються здобувачі вищої освіти, шляхом надання необхідної підтримки та спрямування до відповідних ресурсів.

Координація та співпраця:

- взаємодія з іншими викладачами, адміністрацією та психологічними службами закладу з метою вирішення питань, пов'язаних із здобувачами вищої освіти;
- Співпраця зі студентськими організаціями, клубами та групами інтересів для підтримки активного студентського життя.

Саморозвиток та професійне зростання:

- постійне оновлення знань та навичок у сфері педагогіки, психології, соціальної роботи та інших відповідних галузей;
- участь у професійних тренінгах, семінарах та конференціях для обміну досвідом та отримання нових інструментів та методик роботи.

Документування та звітність:

- ведення документації про кураторську роботу, включно з записами про індивідуальні зустрічі, консультації, виховні заходи та інші взаємодії зі здобувачами вищої освіти;
- підготовка звітів про виконання кураторських обов'язків, представлення статистичних даних та результатів роботи перед відповідними органами закладу.

Розвиток міжособистісних відносин:

- встановлення взаємодовіри у відносинах зі здобувачами вищої освіти, надання їм підтримки, порад та наставництва;
- стимулювання розвитку комунікативних навичок, толерантності, емоційного і соціального інтелекту серед здобувачів вищої освіти.

Робота з батьками:

- забезпечення взаємодії з батьками здобувачів, проведення батьківських зборів, консультацій та інформування про академічний прогрес та добробут здобувачів вищої освіти;
- розробка спільних стратегій і планів розвитку для здобувачів вищої освіти разом з батьками.

Моніторинг і аналіз результатів:

- оцінка ефективності кураторської діяльності через збір та аналіз даних про студентську академічну успішність, адаптацію, залученість до виховних заходів та інші показники;
- Визначення потреб та вдосконалення підходів до роботи зі здобувачами вищої освіти залежно від результатів моніторингу.

Індивідуальна робота із здобувачами:

- розробка і реалізація індивідуальних планів розвитку для здобувачів вищої освіти з урахуванням їхніх потреб, інтересів та цілей;
- психологічна підтримка здобувачів у складних життєвих ситуаціях, надання консультацій та направлення на необхідну психологічну допомогу.

Взаємодія зі спільнотою:

- включення здобувачів вищої освіти у громадське життя та волонтерську діяльність;
- організація соціальних проектів, заходів та акцій спільно зі здобувачами вищої освіти та іншими учасниками закладу.

Робота з даними та інформацією:

- збір, аналіз та оцінка даних про здобувачів вищої освіти для визначення їхніх потреб, тенденцій та проблем;
- використання інформаційних технологій та інструментів для забезпечення ефективності кураторської діяльності.

Взаємодія з іншими закладами та організаціями:

- установа партнерських зав'язків з іншими закладами вищої освіти та педагогічними організаціями з метою обміну досвідом та спільного розвитку кураторської роботи;
- пошук і реалізація можливостей для студентської мобільності та міжуніверситетського співробітництва.

Загалом, зміст діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти включає різноманітні завдання та обов'язки, спрямовані на забезпечення підтримки, розвитку та успіху здобувачів вищої освіти в процесі навчання та особистісному зростанні. Куратор забезпечує створення сприятливого середовища, де здобувачі вищої освіти можуть розвиватися не лише академічно, а й соціально, емоційно та професійно.

Куратор підтримує здобувачів вищої освіти у їхніх академічних зусиллях, надаючи консультації щодо вибору предметів, планування навчального навантаження та допомагаючи вирішувати проблеми, пов'язані з навчанням. Він також надає підтримку у формуванні навичок самостійності, організації часу та ефективного опанування матеріалом.

Крім того, куратор сприяє соціальному розвитку здобувачів, організовуючи виховні заходи, семінари та тренінги з питань міжособистісних відносин, комунікації, лідерства та колективної співпраці. Він також допомагає здобувачам залучатися до громадського життя, клубів і організацій на кампусі, сприяючи їхній активній участі та волонтерству.

Куратор виконує функцію наставника, який допомагає здобувачам вищої освіти у професійному розвитку, орієнтує їх у виборі кар'єрного шляху, надає інформацію про можливості стажування, практики та працевлаштування. Він також сприяє розвитку навичок резюме написання, співбесіди та планування кар'єри.

Куратор підтримує взаємодію з батьками здобувачів вищої освіти, надаючи інформацію про прогрес їхніх дітей, розвиток та поведінку. Він співпрацює з батьками у вихованні та підтримці здобувачів, організовуючи батьківські збори, індивідуальні зустрічі та консультації. Куратор також слугує посередником між батьками і закладом вищої освіти, сприяючи вирішенню питань, пов'язаних з навчанням, благополуччям та розвитком здобувачів вищої освіти.

До обов'язків куратора також входить забезпечення моніторингу та оцінки стану та потреб здобувачів вищої освіти. Він систематично аналізує інформацію про здобувачів, їх академічну успішність, адаптацію до навчального процесу, соціальне та емоційне благополуччя. На підставі цих даних куратор виявляє проблеми та виклики, з якими здобувачі вищої освіти зіткнулися, і надає необхідну підтримку та спрямовує до відповідних ресурсів.

Куратор взаємодіє з іншими викладачами, адміністрацією та психологічними службами закладу з метою координації діяльності та вирішення питань, пов'язаних зі здобувачами вищої освіти. Він співпрацює зі студентськими організаціями, клубами та групами інтересів, щоб підтримувати активне студентське життя та створювати сприятливу соціальну атмосферу.

2. Професіограма куратора академічної групи.

Вважаємо за необхідне зазначити, що аналізуючи професіограму, функції та основні напрями діяльності куратора не можливо залишити поза увагою той факт, що саме йому найбільшою мірою належить сприяти забезпеченню у стінах закладу освіти гармонійному розвитку, соціальної активності, громадської відповідальності, інтелектуально-творчої діяльності, працьовитості, підприємливості й ініціативності, інших позитивних якостей здобувачів.

Куратор (лат. – *curator*) у перекладі з латинської мови означає опікун, попечитель. Він забезпечує виховну роботу в

академічній групі і відповідає за її перебіг перед керівництвом закладу освіти, факультету, відділення.

Куратор здійснює виховний вплив на студентську молодь шляхом проведення різноманітних виховних заходів та залучення їх до самовиховання, сприяє становленню доброзичливих, морально-етичних, гуманістичних стосунків серед студентства, виступає посередником у взаємодії вихованців з професорсько-викладацьким складом, керівництвом.

Аналізуючи проблему кураторства у вищій школі маємо звернути увагу на поняття *професіограма куратора*, оскільки усвідомлення її змісту допомагає розумінню суті призначення та діяльності такого спеціаліста у системі закладу освіти.

У «Глумачному словнику кадрового менеджменту» вказано, що *професіограма* – це характеристика професії, у якій перелічено основні вимоги, що висуваються до особистих якостей людини (розумових, фізичних, психологічних тощо). На нашу думку, варто доповнити про важливість вимог не тільки до особистісних якостей, а й до професійно-педагогічної спрямованості, знань та умінь спеціаліста.

Згадуючи про молодь, з якою доводиться працювати куратору, уточнимо трактування слова «молодь, молоді громадяни». Це «громадяни України віком від 15 до 28 років». Саме на цей віковий період випадають студентські роки.

Професіограма куратора академічної групи включає:

➤ *рівень професійно-педагогічної спрямованості* (гуманізм у ставленні до здобувачів вищої освіти, відповідальність за виховну роботу, вимогливість у процесі забезпечення виховної діяльності, любов до підопічних тощо), який виробляється впродовж життя;

➤ *знання з основ дисциплін* (педагогіки, психології, філософії, анатомії, фізіології, гігієни, теорії та методики виховання різновікових категорій людей, методики викладання окремих предметів), що вимагає постійної роботи над поповненням власного інтелектуального рівня;

➤ *педагогічні уміння* (організаторські, комунікативні, науково-дослідницькі, прикладні), що набуті у процесі професійної діяльності;

➤ *особистісні якості* (комунікабельність, громадська активність, моральна зрілість, тактовність, витримка,

самовладання, спостережливість, відвертість, доброзичливість, компетентність, національна свідомість): природні і набуті під впливом життєвих ситуацій.

Професіограма куратора вищої школи включає дотримання ним у своїй діяльності принципів щодо формування у здобувачів вищої освіти готовності до професійної діяльності. Вони полягають у:

- ❖ повазі до вибору здобувачем майбутньої спеціальності;
- ❖ орієнтації на їх гуманістичний розвиток;
- ❖ застосуванні у роботі з ними культурологічного підходу;
- ❖ деідеологізації виховного процесу;
- ❖ постійному зміцненні творчої взаємодії, гнучкості у наповненні конкретним змістом методів і форм роботи з молоддю;
- ❖ підтримці вибору нею засобів достатньої матеріальної забезпеченості.

3. Функції куратора академічної групи

До функцій куратора належать виховна, організаторська, методично-інформаційна, координаційна, соціально-спрямовуюча.

Виховна функція куратора охоплює його вплив через систему різноманітних виховних заходів на формування наукового світогляду здобувачів вищої освіти, їхніх емоційних, духовно-моральних, вольових, етичних, естетичних, фізичних, професійних якостей. Вона здійснюється у повсякденній роботі з молоддю і передбачає постійний вплив педагога на її свідомість.

Організаторська функція полягає в ініціюванні куратором організації виховних заходів, їхній попередній підготовці (плануванню, проектуванню якісної реалізації задуму), здійсненні запланованого, аналізі досягнутих результатів.

Координаційна функція куратора виглядає як узгодження, приведення до відповідності якихось задумів, розмежування часу їх реалізації з часом реалізації інших планів тощо.

Соціально-спрямовуюча функція має на меті спрямування життєдіяльності молоді з врахуванням потреб суспільства, взаємостосунків у ньому, поділу його на групи, партії, течії.

Куратор повинен сприяти створенню фондів для студентських потреб, їх участі у громадських організаціях, забезпеченню реалізації положень чинного законодавства щодо

пільг для студентської молоді, отриманню академічних відпусток у разі потреби, поновленню після відрахування, переведенню в інший заклад освіти чи навпаки.

Куратору належить «удосконалювати те середовище, в якому живе вихованець» та не приховувати «власного ставлення до світу (до фактів, подій, людей, літературних образів, історичних постатей тощо)».

Справедливим є твердження, що «Вихователь не може зробити іншу людину кращою, ніж він сам», тому йому потрібно постійно коригувати свої риси характеру, зовнішній вигляд, голос, емоції – все те, що сприймається вихованцями у першу чергу.

Куратор вищої школи як ніхто має бути скромним, тактовним, ввічливим, щирим, з повагою ставитись до оточуючих. Він повинен слідкувати за своїми рухами, мімікою, вміти читати думки вихованців. Педагогу-вихователю слід поповнювати наявні знання з психології і звертати увагу на рухи, міміку інших людей, бо «їх прояви зумовлені імпульсами нашої підсвідомості. Підробити ці імпульси практично не можливо (це під силу лише видатним акторам) і тому рухам можна довіряти більше, ніж словам».

Робота куратора із здобувачами полягає у :

✚ вивченні особової справи та іншої існуючої документації кожного вихованця для усвідомлення необхідного рівня спілкування з кожним із них;

✚ організації колективу шляхом умілого впливу на здобувачів вищої освіти задля встановлення між ними необхідних контактів, взаємопідтримки та взаємодопомоги;

✚ розвитку пізнавальних інтересів та здібностей молоді через координацію її дій у напрямку пізнання самих себе та своїх можливостей;

✚ формуванні відповідального ставлення до навчальної діяльності як процесу накопичення необхідних знань для подальшої організації професійного росту;

✚ підвищенні загального культурного рівня здобувачів вищої освіти через залучення їх до спілкування, участі у різноманітних виховних заходах;

✚ сприянні забезпеченню здорового способу життя у навчальний та позанавчальний час;

 прищепленні поваги до наслідків своєї праці та праці інших людей тощо.

Робота куратора з професорсько-викладацьким складом має на меті:

- ✓ дотримання його представниками єдиних педагогічних вимог щодо освітньої та поведінкової діяльності здобувачів вищої освіти;
- ✓ організацію необхідної кваліфікованої допомоги у набутті вихованцями необхідних умінь і навичок;
- ✓ координацію виховної роботи та відпочинку студентської молоді.

Представлений аналіз аспектів професійної діяльності куратора педагогічного закладу освіти має на меті підвищення значущості його праці в напрямі становлення молодих людей як майбутніх фахівців і громадян своєї держави.

Отже, виконання означених завдань, функцій, реалізація змісту виховної роботи в академічній групі вимагає від куратора необхідного рівня підготовки, а також громадянської та моральної зрілості, знань основ педагогіки, психології та методики виховної роботи, конструктивних, організаторських, комунікативних, діагностичних та прикладних умінь.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке професіограма?
2. Які функції виконує куратор педагогічного закладу вищої освіти?
3. Які основні напрями діяльності куратора?
4. Які завдання входять у функцію організаційно-методичного забезпечення?
5. Що означає функція психологічної підтримки здобувачів вищої освіти?
6. Які завдання пов'язані з функцією соціального супроводу здобувачів вищої освіти?
7. Як куратор сприяє професійній орієнтації здобувачів вищої освіти?
8. Які методи та інструменти використовуються куратором для контролю академічних досягнень здобувачів вищої освіти?
9. Які функції виконує куратор у вирішенні конфліктних ситуацій?
10. Як куратор сприяє формуванню студентського самоврядування та студентської активності?

ТЕМА 3. ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

План

1. Особливості виховання студентського колективу.
2. Сутність принципів виховання у вищій школі.

Основні поняття: виховання, педагогічний процес, вища освіта, здобувачі вищої освіти, виховна робота, принципи виховання.

1. Особливості виховання студентського колективу

Виховання є процесом, який всебічно досліджується педагогами різних рівнів і постійно приваблює науковців своєю глибиною, доцільністю аналізу. Воно є і категорією, яка має різнобічні трактування. Звертаючись до процесу виховання у вищій школі, насамперед прив'язаного до виховання здобувачів, акцентуємо увагу на його багатоаспектності і різносторонності.

Відомий вітчизняний педагог К. Ушинський наголосив на значущості виховного впливу на молодь від 16 до 23 років (саме цей час її життя є студентським), оскільки у цей період віддається перевага тому чи іншому напрямку в мисленні людини чи відбуваються конкретні зміни в її характері.

Відомо, що у закладі освіти виховний вплив педагога на вихованця помітно слабшає, але посилюється логіка мислення молодих людей, що навчаються здобуваючи спеціальність та досягає високого рівня розвиток їх пізнавальних здібностей, усвідомлення ними значення цілеспрямованого застосування своїх сил у відповідності до нахилів і здібностей для розв'язання конкретних завдань.

Значна кількість здобувачів вищої освіти свідомо підходять до засвоєння необхідного рівня інформації з усіх дисциплін, які вивчають пов'язуючи це з доцільністю задля майбутнього професійного росту; решта – концентрують увагу на вивченні лише окремих предметів, вважаючи знання з них вагомими у майбутній життєдіяльності, або взагалі не докладають особливих зусиль до навчання. Нахили і здібності здобувачів вищої освіти проявляються у процесі їх відповідей, доповідей, доборі джерел для самостійного опрацювання, спілкуванні з викладачами та своїми однолітками.

У студентському колективі зароджуються і реалізуються бажання до підвищення культурного рівня. Молодь із захопленням відвідує музеї, бібліотеки, театри, переглядає цікаві передачі по телебаченню тощо. Відбуваються дискусії з найактуальніших суспільних проблем, у процесі яких дехто претендує на оригінальність висловлювань, часто опираючись на недоведені факти.

Різномірність інтересів іноді призводить до суперечок, поверхового судження з окремих питань. Є здобувачі, які прагнуть до самоствердження, закріплення позицій дорослої людини шляхом заперечення авторитетів у цілому та окремих рішень відомих людей, поверхових суджень про ті чи інші явища, нав'язування своїх думок ровесникам. Деякі з них починають братися за вирішення різноманітних проблем, намагаючись робити це оригінальними шляхами. Звичайно, з часом вони досягають розуміння усвідомленості підходів до правильного обґрунтування своїх позицій, суджень.

У студентські роки проявляється посилений інтерес до самовиховання, рівня моральності вчинків. Молодь з задоволенням бере участь в дискусіях подібного спрямування. У неї з часом складається узагальнене уявлення про ідеальні риси характеру, якості особистості. Художня та наукова література стає провідним засобом формуючого впливу на кожного здобувача вищої освіти.

Звичайно, на сьогодні без перебільшень можемо констатувати факт послаблення виховного впливу педагогів на студентську молодь, оскільки час вимагає перегляду їхніх позицій, відмови від стереотипів, перебудови структури взаємовідносин, достатнього інформаційного, наукового, методичного та іншого забезпечення під час діяльності.

Для того, щоб здійснювати корегуючий вплив на розвиток суспільно-необхідних якостей майбутньої еліти країни, бажаним є дотримання у виховному процесі найсуттєвіших принципів, які орієнтують повноцінні взаємостосунки між педагогами вищої школи та її вихованцями.

У сучасній вищій школі принципи виховання мають дещо інше змістове наповнення ніж у попередні десятиріччя і сприяють формуванню окремих якостей цілеспрямованої особистості майбутнього фахівця.

2. Сутність принципів виховання у вищій школі

Принципи виховання у вищій школі – це основоположні ідеї, які втілюють у собі взаємозалежність мети, завдань, закономірностей та потреб суспільства щодо рівня сформованості необхідних якостей майбутньої еліти України.

До їх числа відносимо принципи опори на позитивне в людині та її вчинках, єдності вимог і поваги до особистості вихованця, етнізації, народності, природовідповідності, культуровідповідності, виховання у колективі, демократизації, виховання у праці, наступності у виховній роботі кураторів, відповідності виховання індивідуальним особливостям молоді, інтегративності, поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою здобувачів вищої освіти, гуманізації, зв'язку виховання з життям.

У вищій школі одним з найвагоміших принципів виховання є **принцип опори на позитивне в людині та її вчинках**. Він базується на вірі у правильне, добре в характері і діях особистості вихованця. Принцип опори на позитивне в людині орієнтує на повагу до неї, уважне ставлення до всіх її життєвих проявів, необхідну підтримку. Дотримання принципу сприяє розвитку взаємодовіри, взаємодії, взаємовпливу. Наслідком його реалізації є позитивна реакція вихованців на стосунки з особистістю педагога-куратора та підтримка його ініціатив, пропозицій, рішень.

Інший принцип – **принцип єдності вимог та поваги до особистості** вихованця. У ньому закладено ідею позитивного впливу на людину через повагу до неї, почуття шани, прихильне ставлення та одночасне підвищення вимог з боку педагога, що стимулює цілеспрямований розвиток і діяльність вихованця, викликає його бажання жити в творчості і здійснювати підтримку іншим. У давнину наші предки, слідуючи цьому принципу, проявляли свою небайдужість до рівня набуття молодою людиною життєвого досвіду, враховували у взаємодії з нею її погляди та переконання, сприяли покращенню долі, піклувались про правильну поведінку у соціумі і рівень життя. У їх виховній практиці повага і вимога до особистості були першочерговими мотивами.

Принцип етнізації виховання покликаний орієнтувати на врахування у виховному процесі ідей формування особистості,

напрацьованих у межах кожного етносу для збереження його своєрідності, специфічності і підтримки кращих надбань прадідів та актуалізації їх, донесення нащадкам. Він застосовується з метою кращого розуміння життєвих позицій здобувачів вищої освіти, їхніх релігійних переконань, політичної орієнтації, потреб і запитів. Завдяки дотриманню цього принципу куратор може регулювати взаємостосунки у студентському колективі, вести пояснювальну роботу щодо їх взаємодії.

Принцип народності полягає у використанні з виховною метою ідей єдності загальнолюдського і національного, що сприяє формуванню національної спрямованості виховання, любові до Батьківщини та її народу, шанобливого ставлення до його культурної спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості людей, що населяють нашу країну.

Принцип природовідповідності виховання вимагає врахування багатосторонньої і цілісної природи особистості та рідного краю. Він базується не тільки на її фізичних, психічних, психологічних, анатомічних, вікових особливостях, а й на етнічних, регіональних, статевих, оскільки нехтування їх значенням у процесі виховного впливу призводить до різнорідних наслідків для цілісного розвитку. Слідуючи цьому принципу педагог може впливати на особистість здобувача вищої освіти з огляду на його життєвий досвід, рівень орієнтації у суспільному житті, уміння застосовувати наявну тільки у нього інформацію стосовно розвитку різностороннього наукового знання у окремому регіоні, області, краї тощо.

Принцип культуровідповідності виховання означає здійснення виховного процесу на народознавчій основі з врахуванням мови народу, його мистецтва, ремесл і промислів, культурних здобутків протягом багатовікової історії, оскільки вони є засобами впливу під час вироблення у молоді духовних, моральних, матеріальних і інших цінностей. Цей принцип орієнтує куратора на роботу по забезпеченню розуміння здобувачами вищої освіти важливості єдності та спадкоємності поколінь, підвищення за допомогою них свого рівня знань з вітчизняної та зарубіжної культури, застосування їх у спілкуванні з вихованцями.

Принцип виховання у колективі передбачає всебічний розвиток особистості через взаємовплив, що відбувається у процесі взаємодії всіх його членів. Цілеспрямоване дотримання цього принципу допомагає підвищувати життєвий досвід вихованців шляхом запозичення у своїх друзів, однокурсників чи однодумців та засвоєння, відпрацювання позитивних звичок і уможлиблює викорінення у окремих осіб раніше набутих негативних, а, також, розвиток навичок ділового спілкування, уміння слідувати етичним нормам співжиття тощо.

Принцип демократизації виховання орієнтує на усунення авторитарності у вихованні, налагодження партнерських стосунків між куратором і здобувачами, самими здобувачами, здобувачами і керівництвом закладу; сприйняття кожної особистості як вищої соціальної цінності; формування усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини, її відповідальністю за власні дії; розвиток індивідуальних здібностей та забезпечення можливості двостороннього волевиявлення, рівноправності, іноді самодіяльності.

Принцип виховання в праці стосовно студентської молоді та інших слухачів вищої школи полягає у виробленні у них бажання власними силами набувати досвіду майбутньої професії, самостійно поповнювати свої знання шляхом плідної підготовки до занять, позанавчальних заходів, накопичувати необхідну для подальшої роботи інформацію та забезпечувати свій прожитковий рівень. У давнину наші предки дотримувалися цього принципу, залучаючи молодь до досвіду різносторонньої діяльності на основі пізнання найпоширеніших і найнеобхідніших професій свого краю. Через реалізацію цього принципу у вихованні студентської молоді досягається усвідомлення нею важливості цілеспрямованої праці задля досягнення поставленої мети.

Принцип наступності у виховній роботі кураторів трактується як такий, що полягає у плануванні і організації виховної діяльності зі здобувачами вищої освіти та слухачами з врахуванням рівня вихованості кожного з них, міри сформованості тих чи інших якостей, забезпечення життєвих потреб. Для його реалізації необхідною умовою є пізнання досвіду педагогів-попередників, які працювали з цим колективом

чи окремими його членами, мають інформацію щодо характерних особливостей кожного з них і можуть поділитися нею.

З цим принципом тісно переплітається **принцип безперервності** виховання. Він полягає у цілісності і наступності виховного процесу, органічному поєднанні освітньо-виховного і виховного факторів, підпорядкуванню змісту навчання і формування всесторонньо розвиненої особистості.

Принцип відповідності виховання індивідуальним особливостям молоді – спрямовує на врахування у виховній практиці психологічних, психічних властивостей особистості, її моральних, фізичних, фізіологічних якостей, матеріальних потреб, духовних запитів тощо. Він орієнтує на налагодження куратором стосунків з кожним здобувачем вищої освіти відповідного факультету, відділення чи групи з врахуванням його етнічного походження, нахилів, здібностей, релігійних переконань тощо.

Інтегративність виховання пояснюється як дотримання у виховному процесі єдності педагогічних вимог закладу освіти, сім'ї та громадськості. Цей принцип спрямовує на взаєморозуміння, взаємопідтримку, взаємодопомогу у відносинах між педагогами, сім'ями і громадськими організаціями, громадою в цілому для підкріплення процесу становлення і утвердження позитивних якостей особистості, підвищення спільними зусиллями якості виховного впливу на здобувачів вищої освіти.

Принцип поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою здобувачів вищої освіти орієнтує на подолання бар'єру між куратором і вихованцями через виваженість його рішень, підходів до розв'язання назрілих у молодіжному колективі проблем, взаємодію в необхідних життєвих моментах, належне сприйняття і оцінку ініціативних проявів підлеглих. Принцип базується на виявленні побажань, пропозицій здобувачів вищої освіти і включення їх у сферу запланованих виховних заходів. Він передбачає відпрацювання куратором такого стилю взаємин, який не придушує, а пробуджує сили вихованців, розвиває їх самостійність та ініціативу.

Попередньо охарактеризований принцип перекликається з **принципом гуманізації** виховання у практичній діяльності кураторів вищої школи. Він проявляється у світогляді, пройнятому любов'ю до людей, повагою людської гідності,

піклуванні про добро, зичливому ставленні до вихованців, застосуванні найдоцільніших засобів впливу на них, підтримці їхніх ідей, допомозі в організації творчої навчальної, науково-пошукової, громадської роботи, створенні умов для формування кращих якостей і здібностей молоді тощо. Гуманізація виховання передбачає наповнення виховного процесу благородними ідеями, спрямованими на розвиток у молодих людей природних задатків, щирості, людяності, доброзичливості, милосердя, уможливлення здійснення ними щонайглибшого самопізнання та самореалізації.

Принцип зв'язку виховання з життям базується на виробленні кураторами цілеспрямованого курсу на забезпечення формування у студентської молоді навиків пошуку сфери застосування своїх знань, інформації про найістотніші суспільні процеси, організації власної справи тощо. Він є постійно актуальним і необхідним для усвідомлення здобувачами вищої освіти своєї ролі у повсякденному та професійному житті.

Означені нами принципи виховання у вищій школі не є взагалі вичерпаними. З часом з'являються нові ідеї, які звертають увагу на необхідність застосування інших або нових принципів. Справедливо зазначають сучасні вчені про те, що виховання й розвиток – єдині.

Питання для самоперевірки:

1. Які основні принципи виховання реалізуються у вищій школі?
2. Як вища школа сприяє інтелектуальному розвитку здобувачів вищої освіти?
3. Які методи використовуються для розвитку соціальних навичок здобувачів вищої освіти у вищій школі?
4. Як вища школа сприяє формуванню етичних цінностей у здобувачів вищої освіти?
5. Чому важливо дотримання етичних стандартів у вищій школі?
6. Які можливості вищої школи є для розвитку творчого мислення здобувачів вищої освіти?
7. Як вища школа стимулює співпрацю та комунікацію між здобувачами вищої освіти?
8. Які студентські організації та ініціативи сприяють соціальному розвитку здобувачів у вищій школі?
9. Які можливості є для особистісного зростання здобувачів у вищій школі?
10. Які практичні заходи вживаються для підтримки етичної поведінки серед вихованців у вищій школі?

ТЕМА 4. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

План

1. Методи виховання у вищій школі.
2. Взаємозв'язок методів виховання.
3. Засоби виховання. Їх сутність.

Основні поняття: *виховання, педагогічний процес, вища освіта, виховна робота, методи виховання, засоби виховної роботи.*

1. Методи виховання у вищій школі.

Методи виховання сприяють реалізації його основних принципів і, здебільшого, трактуються як способи досягнення мети у справі формування, вдосконалення особистості. Існує кілька класифікацій методів виховання, але немає остаточної. Вони найчастіше поєднуються у групи, які орієнтовно можна представити так: методи переконання, тренувальні методи (методи вправ), методи стимулювання поведінки, методи самовиховання.

До **методів переконання** відносимо в основному методи словесного впливу, такі як пояснення, розповідь, бесіду, приклад, дискусію, доповідь, диспут, лекцію. Ці методи спрямовані впливати на свідомість, почуття і волю студентської молоді, формувати в них необхідні для правильної життєвої організації риси.

Пояснення полягає в тому, щоб на основі інформації про необхідність тлумачення конкретних фактів, явищ, подій довести здобувачу вищої освіти важливість прийняття тих чи інших рішень, акцентувати його увагу на доцільності свідомого ставлення до оточуючої дійсності, своїх прав і обов'язків. Пояснення має сприяти розвитку навичок правильного оцінювання взаємин у межах етносу, колективу однодумців, соціуму, суспільства, держави, світового співтовариства тощо. Метод пояснення застосовується як в індивідуальній роботі із здобувачами вищої освіти так і в колективній. Він прийнятний і після застосування інших методів (лекція, диспут, дискусія тощо) для проведення уточнень, тлумачень тощо.

Розповідь як метод виховання використовується у вищій школі для донесення здобувачам актуальної інформації з різних сфер життя суспільства для вироблення у них конкретних суджень, рішень, а, можливо, і позицій щодо фактів, явищ, подій суспільного життя.

Бесіда застосовується для виявлення рівня розуміння здобувачами різномірних життєвих фактів, явищ, подій і здійснення узагальнень щодо їх значущості. Вагомою у виховному процесі вищої школи є етична бесіда, яка часто ґрунтується на проблемах навчального, ідеологічного, комунікативного порядку. Вона є найбільш поширеним методом у виховній практиці кураторів.

Метод прикладу сприяє усвідомленню здобувачами вищої освіти правильності вибору поведінки, організації життя, забезпечення рівня спілкування тощо через орієнтацію на інших особистостей, їх поведінкову діяльність у різних ситуаціях. Передусім важливим є приклад батьків та старших членів сім'ї, які, вибудовуючи власні стосунки, впливають позитивно, чи негативно, на молодих представників родини і сприяють цим самим розвитку в них певних якостей характеру. Не менш значущим залишається приклад окремих представників професорсько-викладацького складу, самого куратора, визначних особистостей, друзів.

Дискусія спонукає до пошуку істини, виявлення суттєвої інформації, правильної оцінки того, що відбувається в країні і цілому світі, активної розумової діяльності.

Названі нами методи переконання є універсальними. Вони можуть застосовуватись у вихованні людей різновікових категорій.

Доповіді на теми виховного характеру готують як педагогі-куратори, так і здобувачі. Підготовка до них потребує серйозного усвідомлення проблеми, обґрунтування власної позиції щодо її розв'язання, психологічного налаштування на непередбачене сприйняття змісту виступу слухачами тощо. Доповідь має містити переконливі аргументи, актуальні положення.

Диспут у студентському колективі може бути попередньо передбачений куратором або організований у процесі розгляду здобувачами якоїсь нагальної проблеми. Успіх його буде забезпечений у випадку кваліфікованого керівництва куратором

чи представником професорсько-викладацького складу у процесі обговорення поставлених проблем з урахуванням оригінальних позицій здобувачів вищої освіти щодо їх вирішення. Диспути залишають позитивні чи негативні враження й ефективно впливають на формування моральних якостей особистості.

Лекція виховного порядку організовується куратором за бажаннями здобувачів вищої освіти на запропоновану ними або педагогом тему. Важливо, щоб лектор був попередньо знайомий з молоддю, яка слухатиме його виступ, або з професорсько-викладацьким складом, де навчаються здобувачі вищої освіти. Лекція має пробуджувати активність думки слухачів, спонукати їх аналізу представленої проблеми, що в подальшому переросте в дискусію.

Тренувальні методи (методи вправ) є ефективними через обов'язкову повторюваність дій, що потягне за собою їх якісне засвоєння. Відомо, що виховні вправи сприяють організації праці здобувачів вищої освіти, правильному розподілу часу для їх різносторонньої діяльності, дотриманню прийнятих у суспільстві норм і правил співжиття.

Вправи вимагають неодноразового повторення дій і вчинків. У результаті їх виконання виробляються навички і звички, засвоюється нова інформація, поповнюється досвід. Метод вправ у вищій школі має дещо інше змістове наповнення, ніж у інших сферах життєдіяльності молоді. Він цінний тим, що створюються умови, за яких, виконуючи завдання куратора, здобувач отримує задоволення від виконаної роботи і прагне продовжувати виконання практичних дій. Це сприяє виробленню переконань, які впливають на його подальшу поведінку. У минулому метод вправ називався привчанням, яке реалізувалося через тренування, показ, спрямування на постійний самоконтроль. Вагомими є вправи у процесі діяльності, а також режим праці і відпочинку, доручення тощо. Вони теж мають відмінності при порівнянні сфер застосування.

Вправи у процесі діяльності організовуються при наявності умов для забезпечення поведінкової діяльності здобувачів вищої освіти у відповідності до напрацьованих і прийнятих суспільством норм і правил. Правильно організована куратором вправа включає в свій зміст усі необхідні для волевиявлення здобувача компоненти. Це спонукає його чинити так, як слід: без

порушень традицій. Наслідком кількаразового повторення вправи буде беззаперечне і чітке виконання запрограмованої дії. У давнину вправи у процесі діяльності співвідносились із так званим вправлянням, яке застосовувалось при необхідності вплинути на стан дій, поведінки, ставлення до себе і оточуючих конкретної людини. При цьому найчастіше застосовувались прийоми: **вимога, нагадування, контроль**.

Режим праці і відпочинку як складова методу вправ впливає на формування вольових якостей характеру здобувача вищої освіти, його організованості, дисциплінованості. Чіткий розподіл видів діяльності за часом спонукає до повторювання дій, умілого керівництва своїми бажаннями, вироблення системи корисних і позитивних звичок. Режим сприяє виконанню максимальної кількості різноманітних видів діяльності, доведенню до завершення розпочатих справ, організації щоденного повноцінного відпочинку, економії часу.

У вищій школі застосовується система доручень, виконання яких формує ділові якості, стимулює вироблення у собі уміння підтримувати діалог, при потребі стримуватись, доводити розпочату справу до кінця.

Метод доручень застосовується вибірково, оскільки здобувачі не всі однаково налаштовані на виконання побічних завдань і часто свідомо не прагнуть до формування окремих якостей. Він спрямований на формування почуття обов'язку, відповідальності, діловитості, дипломатичності, виконавської дисципліни, підвищення рівня комунікативних здібностей, ініціативності, уміння долати труднощі тощо.

Методи стимулювання застосовуються кураторами та іншими педагогами для активізації діяльності особистості або пробудження її до діяльності. Стимулювати – значить спонукати, давати поштовх, імпульс думці, почуттям, діям. У якості стимулу може виступати педагогічна вимога, висловлена в різних формах у залежності від того, які особливості характеру переважають у здобувача вищої освіти; означена перспектива, що орієнтує на необхідність долати труднощі на шляху до досягнення поставленої мети.

Вона полягає у постановці привабливої цілі, яка спонукає вихованців до її виконання; змагання, які організовуються для загального посилення працездатності колективу, виховання волі і

характеру; схвалення і осуд, заохочуючи до виправлення недоліків, продуманого спілкування, виважених вчинків; громадська думка, як активна і впливова сила в основі якої лежить суспільне судження, головним чином оціночного характеру тощо. Громадська думка може формуватися у разі наявності індивідуального, колективного і соціального факторів взаємодії.

До методів стимулювання також відносяться заохочення і покарання. **Заохочення** втілює у собі педагогічний вплив на особистість через позитивну характеристику чи оцінку її діяльності. Воно сприяє розвитку у здобувача бажання самовдосконалюватися, правильно орієнтуватися у подіях та ситуаціях. Особливо впливовим є колективне схвалення, яке помножує активність особистості, спонукає до подальшої роботи. Щоб заохочення мало якісний вплив, воно повинно бути безпомилковим, чітко обґрунтованим, пронизаним доброзичливістю.

Покарання корегує поведінку здобувача вищої освіти, викликає хвилювання, почуття сорому, бажання не повторювати допущених помилок. Воно направляє його поведінку, розвиває і посилює вольові якості і характер. Вибір міри покарання залежить від індивідуальних особливостей особистості, яка здійснила порушення, якостей її характеру і, відповідно, від рівня авторитету куратора, який прагне через покарання вплинути на свідомість здобувача. Застосовуючи метод покарання педагог має опиратись на колективну та громадську думку.

Заохочення і покарання вимагають від кураторів і професорсько-викладацького складу педагогічної майстерності, направленої на корекцію дій, вчинків, поведінки загалом. Покарання варто застосовувати тільки у випадку встановлення провини, не користуючись при цьому здогадками. У випадку крайньої необхідності варто привернути увагу колективу здобувачів вищої освіти до негативного вчинку ровесника і заручитись їх підтримкою.

Методи самовиховання спрямовуються на формування конкретних якостей особистості, які сприяють їй стати визнаною суспільством і колективом ровесників чи наставників. До застосування цих методів спонукають зовнішні (ідеологічні, суспільно-політичні, особистісні) і внутрішні (матеріальні,

духовні потреби, інтереси) фактори. Одні здобувачі займаються загартуванням організму, інші – регулюванням емоційних станів, особливостей свого характеру, витримки тощо. Методами самовиховання є орієнтація на приклад із життя, участь у добродійній діяльності, гартування волі, аналіз ідеальних явищ, усвідомлена жертвність тощо.

Орієнтація на приклад із життя сприяє вдосконаленню своїх якостей через порівняння їх з якостями іншої людини, її суспільною активністю, професійною успішністю, сімейним благополуччям тощо.

Участь у добродійній діяльності додає людині впевненості в собі й своїх вчинках, організовує і «шліфує» особистість. Гартування волі уможлиблює вироблення стійких рис характеру, здійснення переконливих вчинків, допомагає професійному росту тощо. Аналіз ідеальних явищ орієнтує на шляхетну поведінку, дотримання норм етикету, своєрідного стилю життя. Усвідомлена жертвність є проявом поступливості, сили волі, без якої неможливо перебороти в собі бажання триматись на певному рівні і не ризикувати задля чийогось добробуту.

2. Взаємозв'язок методів виховання

Взаємозв'язок методів виховання визначається їх взаємодією та взаємовпливом один на одного. Методи виховання – це способи, які використовуються для формування особистості, розвитку її якостей та встановлення норм поведінки. Існує багато різних методів виховання і кожен з них має свої особливості та цінності.

Взаємозв'язок між методами виховання може бути різним, в залежності від того, як вони використовуються та комбінуються. Деякі методи можуть доповнювати один одного, створюючи комплексний підхід до виховання. Наприклад, комбінація авторитарного та демократичного методів може сприяти розвитку відповідальності та самостійності у особистості.

Інші методи можуть суперечити один одному або мати протилежний ефект. Наприклад, конфліктні методи виховання можуть призвести до загострення проблем та негативних наслідків у вихованні.

Оптимальний взаємозв'язок методів виховання передбачає здатність батьків або вихователів вибирати та використовувати різні методи в залежності від конкретної ситуації та потреб

вихованців. Гнучкість та адаптованість до індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти є ключовими факторами в успішному вихованні.

Важливо пам'ятати, що ефективне виховання вимагає поєднання різних методів та підходів, а також уваги до комунікації, спілкування та створення позитивного середовища для розвитку особистості.

Продовжуючи розмову про взаємозв'язок методів виховання, важливо зазначити, що він може бути індивідуальним для кожної родини або ситуації. Ідеальний взаємозв'язок методів виховання може варіюватися від однієї сім'ї до іншої, враховуючи особливості вихованців, культурні цінності, сімейні традиції та інші фактори.

Наприклад, одна родина може використовувати комбінацію авторитарного та автономного методів виховання. Авторитарний підхід може бути застосований у ситуаціях, коли потрібно встановити чіткі правила та дисципліну, тоді як автономний підхід дозволяє вихованцю розвивати самостійність та вирішувати проблеми самостійно.

Інша родина може надавати перевагу демократичному методу виховання, де батьки та діти приймають рішення разом та враховують думки й потреби один одного. Цей підхід сприяє розвитку співробітництва, взаєморозуміння та відповідальності.

Додатковою складовою ефективного виховання є природне використання позитивних підсилювачів, які сприяють посиленню позитивних аспектів поведінки вихованця. Наприклад, похвала, пояснення, винагорода або ігровий підхід можуть бути ефективними методами, що посилюють бажану поведінку та сприяють формуванню позитивних навичок.

Однак, важливо уникати екстремальних або насильницьких методів виховання, таких як фізичне покарання або зневажливе ставлення до вихованця.

Важливо підкреслити, що успішне виховання базується на розумінні та урахуванні потреб, інтересів та індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти. Збалансований підхід, який поєднує різні методи, може мати позитивний вплив на розвиток вихованців.

Одні з важливих аспектів взаємозв'язку методів виховання – це послідовність та консистентність. Наприклад, якщо батьки

використовують авторитарний підхід в одному випадку та демократичний підхід в іншому, це може створити плутанину та нерозбірливість для вихованця. Тому важливо мати чіткі, послідовні правила та очікування, щоб вихованець міг адекватно реагувати та розуміти реакцію на свою поведінку.

Крім того, взаємозв'язок методів виховання може залежати від вікових характеристик. Наприклад, підлітки можуть потребувати більш структурованого підходу з чіткими правилами, тоді як молоді може бути надана більша відповідальність та можливість самостійного вирішення проблем.

Взаємозв'язок методів виховання також відображається у способі комунікації між батьками (вихователями) та вихованцями. Відкритість, емпатія та здатність слухати допомагають зміцнювати взаємозв'язок і побудувати здорові стосунки між всіма учасниками.

3. Засоби виховання. Їх сутність.

Реалізація методів виховання здійснюється через засоби, які ми усвідомлюємо як той вид діяльності, явище чи предмет, які може впливати на особистість у певному напрямку. У давнину розрізняли природні і надприродні засоби виховання. До природних належали *рідна мова, фольклор, народна міфологія, національне мистецтво, навколишня природа, домашній побут, традиції, звичаї, обряди, символи*, тощо. Надприродним засобом виховного впливу на особистість вважалась *релігія*. В умовах сьогодення значення цих засобів продовжує залишатись вагомим, особливо у вищій школі, де проявляється високий рівень свідомості молоді і її потягу до всього рідного, знайомого і актуального, тому коротко охарактеризуємо кожен із них.

Рідна мова вважається найбільш дієвим засобом виховного впливу, який без перебільшення можна назвати універсальним, оскільки він має найсильніший вплив на свідомість представників різних етносів. Відомо, що, засвоюючи рідну мову, люди поступово стають носіями національного змісту, духу: засобами рідної мови у них найефективніше формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість та інші компоненти духовності народу. Рідна мова, звана у народі материнською, здійснює благодійну функцію особистісного росту кожної людини.

Фольклор – нестаріючий засіб впливу на емоційний стан та духовний розвиток особистості. Він сприймається людьми різних вікових категорій та соціальних груп і тому студентство не залишається поза його впливом. Не даремно науковці відзначають, що у фольклорі – першовитоки оригінального світосприйняття, самобутнього тлумачення явищ природи і людського життя. У думах, піснях, прислів'ях і приказках, скоромовках, лічилках та інших фольклорних перлах у високопоетичній і глибоко-ліричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецький шлях українського народу. Фольклорні джерела кожного народу є носіями його ідей, прагнень, переконань і тому завжди справляють враження, які впливають на формування думки, ставлення до чогось, оціночного судження тощо.

Народна міфологія допомагає усвідомити здобувачам вищої освіти національну самобутність свого народу, його особливості, цінності, різноманітні надбання. Користуючись за потреби характеристикою міфічних образів педагоги можуть формувати у молодих поколінь повагу до роду, суспільної діяльності, застерігати від поганих вчинків, звичок, правопорушень, породжувати впевненість у завтрашньому дні тощо.

Мистецтво – теж засіб виховного впливу, оскільки є виявом творчого генія свого народу, носієм його духовних надбань і численних виховних аспектів. У студентському колективі з виховною метою може бути використана інформація про мистецтво танцю, співу, гри на музичних інструментах тощо задля формування естетичної культури вихованців.

Навколишня природа – незмінний засіб виховання молоді. Вона є підґрунтям національної духовності, культури. Астрономічні, географічні та інші фактори природи обумовлюють специфіку характеру, психології, світогляду кожного народу. Природні явища впливають на спосіб мислення. Від них великою мірою залежить розвиток виробничої, культурної, побутової сфер, тому університети, готуючи майбутніх фахівців для різних галузей науки, мистецтва, промисловості, сільського господарства мають враховувати і використовувати як засоби виховання цінності навколишньої природи.

Домашній побут впливає на рівень етновиховання молодого покоління. Він включає оформлення помешкання, садиби, наповнення кімнат необхідними для вжитку речами та відповідне їх оздоблення. Домашній побут доповнюється взаємостосунками у сім'ї: шанобливим ставленням до її старших членів, повагою до них, батьківською і материнською любов'ю до дітей, їх прив'язаністю до отчого дому. Його характерною ознакою є незрима підтримка бажання молоді мати затишок, захист, місце для ґрунтовного обмірковування своїх планів тощо.

Традиції у теорії виховання вищої школи відіграють роль таких засобів, які втілюють народні філософські ідеї і стверджують найсуттєвіші духовні цінності: взаємостосунки між людьми, любов до рідного краю, землі.

Обряди і звичаї є засобами виховання представників конкретного етносу. Вони бувають родинні, регіональні, загальнолюдські. Аналізуючи народно-календарні засоби виховання варто звертати особливу увагу на зимові, осінні, літні, весняні свята, дотримання яких передбачає реалізацію цих засобів.

Символи є важливими засобами патріотичного виховання молоді. Державну, політичну, економічну, національну незалежність України символізують герб (тризуб), прапор, гімн, герби різноманітних географічних і історичних зон України.

Релігія як надприродний засіб виховного впливу на особистість сприяє плеканню національного духу, збереженню етно особливостей кожної людини. Під її впливом у багатьох людей розвивається віра в майбутнє, формуються гуманні погляди на суспільство, оточення, природу, трудові стосунки тощо.

Охарактеризовані нами методи та засоби виховання у вищій школі не вичерпують проблеми якості педагогічного впливу на особистість. Вони лише засвідчують факт необхідності посиленої праці професорсько-викладацького складу над подальшим забезпеченням їх якісного змістового наповнення.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке методи виховання? Наведіть приклади методів, що використовуються у вищій школі.
2. Які основні групи методів виховання можна виділити?

3. Що таке засоби виховання? Наведіть приклади засобів, які використовуються у вищій школі.
4. Які фактори впливають на вибір методів та засобів виховання у вищій школі?
5. Розкрийте сутність колективних методів виховання. Наведіть приклади таких методів.
6. Які індивідуальні методи виховання використовуються у вищій школі? Поясніть їх особливості.
7. Які рольові методи виховання можна застосовувати у вищій школі? Наведіть приклади.
8. Які ігрові методи виховання використовуються у вищій школі? Як вони сприяють вихованню здобувачів?
9. Розкажіть про інтерактивні методи виховання та їхню роль у вищій школі.
10. Які ігри можуть бути використані як метод виховання у вищій школі? Дайте приклади.

Корисна інформація

Увага! Методи виховання, які можуть бути використані для розвитку позитивних характерних рис у молоді:

Приклад: Один з найефективніших методів виховання, тому важливо демонструвати бажані характеристики, такі як чесність, толерантність, емпатія та відповідальність, щоб бути прикладом для наслідування.

Позитивне посилення: Цей метод базується на похвалі та позитивному посиленні доброї поведінки. Підкреслення успіхів та досягнень вихованців допомагає збудувати їхню самооцінку та мотивацію до доброї поведінки. Підказка: Будьте конкретними у похвалі, назвіть конкретні вчинки або якості, які вас вразили.

Встановлення правил та очікувань: Важливо мати чіткі правила та очікування щодо поведінки вихованців. Це допомагає їм розуміти, що очікується від них, та встановлює рамки для їхньої поведінки. Правила повинні бути розумними, реалістичними та належним чином поясненими.

Розвиток емоційної інтелігенції: допомагає вихованцям розуміти та керувати своїми емоціями, а також розпізнавати емоції інших людей.

Комунікація та слухання: Ефективна комунікація з вихованцями відіграє важливу роль у їхньому вихованні. Слухання їхніх думок, почуттів і поглядів, а також виявлення інтересу до того, що вони мають сказати, допомагає створити відчуття важливості і сприяє взаєморозумінню.

Вчити розв'язуванню проблем: Навчання вихованців навичкам розв'язування проблем є важливою складовою виховання. Допомогайте їм розуміти ситуації, аналізувати причини проблеми та шукати конструктивні рішення. Сприяйте розвитку їхньої креативності та критичного мислення.

Підтримка самостійності: Стимулюйте самостійність та відповідальність у вихованців, дозволяючи їм приймати рішення та виконувати завдання самостійно. Дайте їм можливість вчиняти помилки і навчитися на них, а також розвивайте навички самоуправління.

ТЕМА 5. НАПРЯМИ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

План:

1. Напрямки виховання у вищій школі.
2. Реалізація напрямків виховання.

Основні поняття: *виховання, педагогічний процес, виховна робота, вища освіта, здобувачі вищої освіти, напрями виховання.*

1. Напрямки виховання у вищій школі.

Розглядаючи суть напрямів виховання у вищій школі вважаємо за необхідне зазначити, що головними цінностями, які формували у молодих поколінь наші прадіди були цінності загальнолюдські: добро, правда, краса, користь, совість, любов, гідність, чесність; національно-патріотичні: пошана до рідної землі, бажання її захищати, історична пам'ять, відданість керівнику держави, сміливість, жертвовність; родинні: пошана до найстарших членів сім'ї, до батька й матері, подружня вірність, любов до дітей, пам'ять про предків, вірність вірі своїх попередників тощо. З метою їх збереження і передачі наступним поколінням здійснюється виховання за певними напрямами.

До основних напрямів виховання у вищій школі відносимо виховання розумове, духовно-моральне, працелюбності, економічне, свідомої дисципліни, естетичне, етичне, фізичне, екологічне, санітарно-гігієнічне.

Розумове виховання трактується як процес оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями, навичками та вміннями, розвитку їх пізнавальних здібностей, наукового світогляду. Розумове виховання у вищій школі передбачає постійне поповнення своїх знань, особливо з обраної наукової галузі, здатність логічно обґрунтовувати власні думки та положення наукових праць, регулярно підвищувати мовленнєву культуру та культуру розумової діяльності, вдосконалювати комунікативні здібності, займатись самоосвітою та самовихованням.

Його першочерговим завданнями є забезпечення інтелектуального розвитку майбутньої еліти країни, підготовка їх до проведення наукових досліджень та впровадження найновіших здобутків науки і техніки у практику освітньо-

виховної діяльності університету. Якісне розумове виховання забезпечується шляхом розвиваючого навчання та забезпечення цілеспрямованого виховання як у навчальному процесі, так і поза ним.

Духовно-моральне виховання у вищій школі передбачає засвоєння правил, принципів, норм поведінки молоді стосовно один до одного та всього суспільства. Воно охоплює розвиток умінь оцінювати поведінку окремих людей, значення громадських явищ, дії неформальних об'єднань і груп, політичні ситуації тощо з об'єктивних і, одночасно, ідеалізованих позицій.

Рівень моральної вихованості здобувача вищої освіти визначається проявами його почуттів, переживань, реакцій на життєві ситуації, події і відтворюється у його вчинках, поведінці. Моральне виховання найчастіше здійснюється через індивідуальне спілкування з педагогом, шляхом сприйняття і осмислення різномірної інформації представленої у пресі, радіо- і телепередачах, на Інтернет сайтах, відвідування релігійних установ, морально-цільовий вплив родини. Воно впливає на вироблення звичок (стихійно-виникаючих дій особистості), які розвиваються у процесі підкорення поведінки здобувачів вищої освіти системі запропонованих куратором, професорсько-викладацьким складом правил; ініціативи, яка базується на умінні орієнтуватися у нових ситуаціях і часто, не слідуючи моральним звичкам, визначати свою позицію; ставлення до практичної діяльності, у якому взаємодіють моральні звички і ініціативна поведінка.

Виховання працелюбності здобувачів вищої освіти здебільшого спрямоване на вироблення у них поваги до праці і наслідків людської праці, формування впевненості у перевагах трудової діяльності молоді у плані забезпечення свого майбутнього і майбутнього своїх нащадків. Воно базується на переконанні молоді в тому, що пам'ять про чесних людських працівників переходить із роду в рід, і ніколи не забувається.

Майбутні фахівці з різних галузей наукового та професійного знання мають бачити у праці потребу і першу життєву необхідність. У їх плани має входити творчість у праці, постійний пошук і узгодження напрацювань з досягненнями попередників. Виховання працелюбності передбачає досягнення здобувачів вищої освіти у сфері оволодіння знаннями і

усвідомлення, що рівень їх освіченості має прямий зв'язок з майбутніми досягненнями у професійному становленні.

Економічне виховання здобувачів вищої освіти має тісний зв'язок з вихованням у них працелюбності. Воно передбачає оволодіння найбільш суттєвими знаннями з економічної галузі для подальшої організації своєї професійної діяльності, можливого відкриття власної справи, забезпечення функціонування майбутньої сім'ї.

Економічне виховання включає забезпечення їх необхідною інформацією щодо прийняття у державі постанов, указів про різноманітні зміни і доповнення до існуючого законодавства про функціонування і забезпечення функціонування окремих галузей науки, техніки, мистецтва, виробництва. У ньому сконцентровані найсуттєвіші підходи до проектування матеріального добробуту кожного майбутнього спеціаліста.

Виховання свідомої дисципліни як напрямку має на меті формування у здобувачів вищої освіти світоглядних позицій, поглядів, переконань щодо усвідомлення значущості порядку, певних норм співжиття, співпраці, поведінки в колективі, суспільстві. Воно великою мірою залежить від суспільно-політичних відносин у країні, статусу закладу освіти в державі, його внутрішніх позицій у плані дисциплінарного забезпечення освітньо-виховного процесу. Виховання свідомої дисципліни в університеті здійснюється з врахуванням індивідуальних особливостей здобувачів та наявного у кожного з них рівня дисциплінованості. Найбільш визнаним у цій справі методом є метод переконання.

Естетичне виховання як поняття має значну кількість тлумачень. Серед них знаходимо трактування його як необхідної умови підвищення культури виробництва і праці, культури спілкування та поведінки, культури побуту і дозвілля. У визначенні його як одного з напрямків виховання у студентському колективі вказуємо, що воно полягає у залученні студентської молоді до пізнання нею багатовікової естетичної культури, закладеної у різнорідній народній творчості і діяльності, актуалізації найсуттєвіших її аспектів і втілення їх у власну життєдіяльність.

Серед основних завдань естетичного виховання у вищій школі є такі: вироблення уміння сприймати прекрасне у природі,

мистецтві, повсякденному житті; розвиток естетичного смаку, здатності відрізнити красиве від потворного; виховання бажання щоденно вносити естетичне, позитивне в своє оточення; напрацювання навиків правильного оцінювання рівня естетичності того чи іншого явища.

Естетичне виховання перебуває у тісній взаємодії з розумовим та моральним, які передбачають постійне просування особистості у напрямку досконалості. Його вплив помітний і на інші сторони виховного процесу, оскільки все, що програмується як позитивне у формуванні особистості майбутнього спеціаліста, має естетичну основу.

Етичне виховання найбільшою мірою задіяне у сфері відпрацювання мовленнєвого етикету, оскільки здобувачі вищої освіти спілкуються як між собою та представниками професорсько-викладацького складу, так і з людьми, які займають певні позиції у державі і розмова з якими вимагає дотримання окремих правил і норм. Здавна відомі афоризми, які характеризують рівень спілкування як позитивний чи негативний: «Говори мало, слухай багато, а думай ще більше», «Слухай тисячу разів, а говори один раз», «Слів багато, а розуму мало». Куратор має постійно порушувати проблеми мовленнєвого етикету із здобувачами і намагатися виробляти у них уміння спілкуватись на високому рівні.

Фізичне виховання у вищій школі має свої особливості, оскільки воно здійснюється відповідно до уподобань здобувачів вищої освіти того чи іншого виду спорту і спортивних занять. Відомо, що вміле використання засобів фізичного виховання молоді сприяє її інтелектуальному розвитку, поліпшенню здоров'я, а також виробленню у неї гарних якостей: стійкості, витривалості, працездатності, спритності, рішучості.

Завдання фізичного виховання у вищій школі полягають у інформуванні молоді про спортивні досягнення співвітчизників, розвитку у них стійкого бажання займатись фізичною культурою, дотримуватися норм здорового способу життя, забезпеченні у разі потреби їх участі у різномірних спортивних змаганнях, доведенні важливості занять фізкультурою і спортом під час навчання в університеті. Фізичне виховання у вищій школі включає зміцнення здоров'я здобувачів, підвищення їх працездатності та інтересу до систематичних занять з

фізкультури, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь і навичок, слідкування за осанкою, сприяння розвитку нахилів до сучасних видів спорту тощо.

Екологічне виховання викликане потребою часу і є одним з провідних напрямків виховання молоді у сучасній вищій школі. Завданнями екологічного виховання:

- ✓ постійне інформування здобувачів вищої освіти про проблеми природного походження і їх вплив на рівень здоров'я населення країни, світу;
- ✓ інструктування їх з приводу поведінки у зонах різнорідних природних катастроф;
- ✓ залучення до поширення знань серед населення про бережливе ставлення до оточуючого світу;
- ✓ спонукання до примноження природних багатств;
- ✓ використання природних засобів у виховному процесі;
- ✓ поповнення знань з екології шляхом ознайомлення з науковими та науково-популярними джерелами відомих вітчизняних учених тощо.

Екологічне виховання у вищій школі забезпечується шляхом вивчення спецкурсів, накопичення здобувачами вищої освіти необхідної інформації через відвідування інтернет-сайтів, спілкування з досвідченими спеціалістами природничих кваліфікацій.

Санітарно-гігієнічне виховання здобувачів вищої освіти здійснюється у процесі занять фізкультурою, спілкування з куратором та іншими педагогами на актуальні теми про стан фізичного здоров'я сучасної молоді, її участі у різноманітних оздоровчих акціях, що призводить до розуміння суті і значення дотримання санітарно-гігієнічних норм, що сприяє їх кращому засвоєнню та дотриманню у процесі життєдіяльності. За свідченням етнографічних, археологічних та інших письмових джерел санітарно-гігієнічному вихованню та залежності від нього стану здоров'я значну увагу приділяли наші предки.

Це засвідчує ряд прислів'їв, приказок: «Коли не має сили, то й світ не милий», «Доки здоров'я служить, то людина не тужить», «Здоров'я вартіше за багатство», «При здоров'ї все людині миле» тощо. Основними вимогами санітарно-гігієнічного виховання здобувачів є правильний догляд за тілом, обличчям, волоссям,

нігтями, дотримання гігієни харчування, побуту, праці та чергування протягом дня розумового і фізичного навантаження.

2. Реалізація напрямків виховання.

Реалізація напрямків виховання включає практичне втілення конкретних підходів та методів у виховній практиці. Напрямки виховання представляють собою загальні орієнтири, цінності та принципи, які використовуються для формування особистості та її розвитку. Основні напрямки виховання включають:

Авторитарний напрямок. В цьому напрямку батьки встановлюють жорсткі правила та очікування, де влада та контроль перебувають у руках батьків. Батьки вимагають послуху та підкорення, а непослух може мати наслідки. Цей напрямок спрямований на формування дисципліни, відповідальності та послуху.

Демократичний напрямок. В цьому напрямку батьки визнають права та думки вихованців, надають їм можливість приймати рішення та брати участь у сімейних процесах. Батьки сприяють самостійності, розвитку критичного мислення та виробленню навичок прийняття рішень.

Автономний напрямок. Цей напрямок спрямований на розвиток самостійності, творчого мислення та ініціативи вихованців. Батьки надають можливість вибору та самостійного розв'язання проблем, стимулюють їх особистий розвиток і самовираження.

Гуманістичний напрямок. Цей напрямок акцентує увагу на визнанні унікальності та цінності кожної особистості. Він сприяє розвитку самооцінки та позитивного ставлення до себе та інших.

Екологічний напрямок. Цей напрямок підкреслює значення збереження природи, екологічної свідомості та ставлення до навколишнього середовища. Основна мета цього напрямку – розвивати любов та повагу до природи, формувати в них екологічну свідомість та відповідальність за довкілля. Для реалізації екологічного напрямку виховання можна використовувати наступні методи:

Природний досвід. Залучайте вихованців до спостережень, вивчення рослин, тварин, птахів та інших аспектів природи. Вони можуть вивчати екосистеми, вирощувати рослини, відвідувати парки та заповідники. Це допоможе їм розуміти природні

процеси, важливість біорізноманіття та потребу в екологічному збереженні.

Відповідальність за довкілля. Розвивайте у вихованців розуміння, що кожна людина має відповідальність за свої дії та вплив на довкілля. Навчайте їх зменшувати споживання ресурсів, переробляти відходи, брати участь у природоохоронних акціях та заходах.

Екологічна освіта. Запроваджуйте в програму навчання екологічні теми, вивчення проблем забруднення довкілля, зміни клімату та сталий розвиток. Забезпечуйте дітей інформацією про екологічно-чисті технології та способи життя.

Природний контакт. Спонукайте вихованців проводити більше часу на відкритому повітрі, на природі. Вони можуть гуляти в парках, лісах, займатися садівництвом.

Основний спосіб реалізації напрямків виховання – це практична діяльність батьків (педагогів) стосовно до учасників. Деякі широко використововувані методи включають:

Установлення правил та границь. Встановлення чітких правил і очікувань щодо поведінки допомагає створити структуру та дисципліну в сімейному середовищі.

Комунікація та спілкування. Відкрита та ефективна комунікація є ключовим елементом виховання. Батьки (вихователі) повинні бути готовими слухати дітей, висловлювати свої думки та емоції, сприяти взаєморозумінню та розвитку емоційного зв'язку.

Приклад та моделювання. Батьки (педагоги) виступають як приклад для своїх дітей. Вони можуть демонструвати бажану поведінку, цінності та навички, які хочуть бачити у своїх дітях.

Співпраця та взаємодія. Включення вихованців до сімейних процесів, спільне прийняття рішень та розв'язання проблем сприяє формуванню в них відчуття важливості та відповідальності.

Підсилювання позитивної поведінки. Використання похвали, винагород та позитивного підсилювання допомагає посилювати бажану поведінку та мотивує вихованців до досягнення позитивних результатів.

Виховання емоційної інтелігенції. Сприяйте розвитку вміння розпізнавати та керувати своїми емоціями, а також розуміти і співчувати емоційному стану інших людей. Це може включати в

себе навчання навичкам саморегуляції, вирішенню конфліктів та побудові здорових стосунків.

Використання навчання через гру. Гра може бути потужним засобом виховання. Вона сприяє розвитку творчого мислення, співпраці, розв'язанню проблем та розвитку навичок соціальної взаємодії. Включайте в режим сімейні ігри, рольові ігри та спільні проєкти.

Персоналізований підхід. Враховуйте індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожного вихованця. Кожна людина має унікальний спосіб сприйняття та навчання, тому важливо пристосовувати підхід та методи до їхніх індивідуальних потреб.

Розвиток навичок проблемного вирішення. Навчайте вихованців аналізувати проблеми, шукати альтернативні рішення та виробляти стратегії вирішення. Сприяйте їхній здатності розуміти наслідки своїх дій та виробляти оптимальні рішення.

Розвиток самодисципліни та відповідальності. Поставте вимоги щодо виконання обов'язків, прийняття відповідальності за свої дії та розвитку самоконтролю. Навчайте вихованців ставити та досягати мети.

Розвиток соціальних навичок. Навчайте дітей взаємодіяти з іншими людьми, розуміти та поважати різноманітність, розвивати навички співпраці, спілкування та ефективного конфлікт-розв'язання.

Підтримка самовизначення та самовираження. Сприяйте розвитку власної ідентичності, допомагайте визначити свої цілі, інтереси та таланти. Забезпечуйте можливості для самовираження через мистецтво, спорт, літературу та інші сфери.

Залучення до прийняття рішень. Навчайте вихованців аналізувати ситуації, приймати обґрунтовані рішення. Залучайте їх до сімейних розмов та діловодства, де вони можуть брати участь у вирішенні різних питань.

Створення сприятливого середовища. Забезпечуйте вихованцям безпечне, підтримуюче та ненав'язливе середовище. Визначайте позитивні ролі та очікування, підтримуйте їх самостійність та самовизначення.

Розвиток критичного мислення. Сприяйте розвитку навичок аналізу, оцінки та критичного мислення. Навчайте розрізняти факти від думок, ставити запитання та шукати докази.

Отож, реалізація напрямків виховання включає в себе широкий спектр підходів, методів і стратегій, спрямованих на розвиток особистості, формування цінностей, навичок і поведінки у молоді.

Питання для самоперевірки:

1. Що розуміють під поняттям «напрями виховання у вищій школі»?
2. Які основні напрями виховання можна виділити у вищій школі?
3. Які цінності та компетенції розвиваються в рамках інтелектуального виховання у вищій школі?
4. Які основні завдання морального виховання у вищій школі?
5. Як соціальне виховання сприяє розвитку здобувачів у вищій школі?
6. Які цінності та навички формуються в рамках етичного виховання у вищій школі?
7. Як громадянське виховання сприяє формуванню активної громадянської позиції здобувачів вищої освіти?
8. Як культурно-художнє виховання сприяє розвитку художнього смаку та творчих здібностей здобувачів у вищій школі?
9. Як фізичне виховання впливає на здоров'я та фізичний розвиток здобувачів у вищій школі?
10. Які основні напрями психологічного виховання використовуються у вищій школі?
11. Які цінності та навички розвиваються в рамках духовного виховання у вищій школі?
12. Як професійне виховання сприяє формуванню професійної ідентичності та готовності здобувачів до майбутньої професійної діяльності?

ТЕМА 6. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

План:

1. Форми організації виховання в закладі вищої освіти.
2. Впровадження сучасних форм організації виховного процесу у вищій школі.

Основні поняття: виховання, педагогічний процес, виховна робота, вища освіта, здобувач вищої освіти, форми виховної роботи.

1. Форми організації виховання в закладі вищої освіти

Форми організації виховної роботи у вищій школі визначаються змістом виховання, кількісним складом студентського колективу, специфікою освітнього закладу, рівнем взаємодії між кураторами із здобувачами вищої освіти та іншими викладачами. Виховання проходить успішно у процесі реалізації його загальних: індивідуальних, парних, групових, колективних форм.

Індивідуальні форми організації виховання полягають у постійній роботі здобувачів вищої освіти над своїм удосконаленням, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань, позицій. Індивідуальна форма організації виховання для вихованців є ключовою, оскільки, аналізуючи процеси, що відбуваються навколо, він здійснює самовиховну роботу, підвищуючи свій духовно-моральний, науково-дослідницький, фахово-професійний рівень. Вона забезпечується за умови спрямовуючої діяльності куратора, авторитетного викладача, представника студентського активу тощо.

Форма парної виховної роботи передбачає виховання під час взаємодії двох осіб: куратор-здобувач, викладач-здобувач, здобувач-здобувач. Вона уможливорює спілкування з наявністю зворотного зв'язку, використання найбільш доступних для здобувача методів, врахуванням його індивідуальних особливостей та специфічних рис характеру. Форма парної виховної роботи дозволяє окремому здобувачу вищої освіти відчувати себе підтриманим зі сторони духовно сильнішої

особистості, знаходити у контактуванні з нею підтвердження своїм думкам, реалізовувати власні ідеї за її сприянням тощо.

Групові форми організації виховної роботи у вищій школі включають врахування куратором (чи окремим викладачем) індивідуальних зацікавлень здобувачів і згрупування їх за інтересами для проведення заходів, які для них є бажаними і очікуваними. Молоді люди, об'єднані спільністю поглядів, досягають набагато більше за тих, хто не є носієм ідей, цінних для найближчого оточення. Групові форми організації виховання сприяють виявленню лідерів, організації розвитку їх потенційних можливостей.

Колективні форми організації виховання характеризуються як такі, що забезпечуються через постановку єдиної для всіх мети і зосередження уваги здобувачів вищої освіти на її реалізації. Вони можуть застосовуватись до цілого курсу (поток), кількох відділень, факультету загалом. Колективні форми організації виховання сприяють посиленню дисципліни всіх здобувачів, їх цілеспрямованої орієнтації на дотримання норм життя у межах університету, держави.

До найпоширеніших **спеціальних форм організації виховної роботи** відносимо: *виховні бесіди, диспути, тематичні вечори, студентські конференції, екскурсії, конкурси, спортивні гуртки, зустрічі з відомими людьми, науково-пошукову діяльність, презентації тощо.*

Виховні бесіди проводяться здебільшого з проблем дисциплінарного порядку, морально-етичного, ідеологічного, політичного. Вони здійснюються як куратором, так і окремими викладачами чи представниками керівництва університету, факультету, студентських організацій. Бесіда є найбільш поширеною формою організації виховної роботи, оскільки може проводитися без попередньої підготовки фахівця.

Диспути як форма виховної роботи у вищій школі проводяться для розв'язання дискусійних проблем, ситуацій шляхом вільного висловлення здобувачами вищої освіти своїх думок і вироблення ними найбільш прийнятних рішень. Вони проводяться під керівництвом педагога чи авторитетної у студентських колах особистості. Диспути сприяють пізнанню істинного, отриманню додаткової чи раніше незнаної інформації, «шліфуванню» своїх поглядів на життєвоважливі події.

Тематичні вечори організуються студентським активом, представниками професорсько-викладацького складу, здобувачами і викладачами спільно у залежності від того, чому присвячується захід, якого рівня підготовки він потребує, реалізацію якої мети передбачає. Для таких форм виховної роботи характерною є масовість, пізнавальне спрямування, орієнтація на сприйняття змісту заходу аудиторією інтелектуалів. Такі вечори проводяться, перш за все, на наукові, науково-популярні, етико та естетико розвиваючі теми.

Наукові конференції організуються науково-педагогічними кадрами освітнього закладу, його окремого факультету чи відділення. Вони можуть бути присвячені виховним проблемам студентського колективу і тому є однією із форм організації виховної діяльності. Здобувачі вищої освіти, зазвичай, готуються до виступів на теми, які є цікавими для них та їх ровесників, однокурсників. Інформація може суттєво впливати на світогляд слухачів, якщо її ретельно готувати під керівництвом обізнаних із заявленою проблемою спеціалістів.

Екскурсії організуються як самими здобувачами, так і під керівництвом викладачів та куратора. Вони спрямовані на здобуття та накопичення певної інформації і, безперечно, здійснення того чи іншого виховного впливу на молодь. Екскурсії сприяють організації здобувача вищої освіти до самовиховання, підвищенню свого інтелектуального рівня, наповненню життя цінними ідеями, збагаченню його цікавою і життєво необхідною інформацією.

Конкурси сприяють виявленню молодих талантів серед здобувачів вищої освіти. Вони стимулюють їх до правильної організації навчальної праці і відпочинку, породжують прагнення до життєвої активності і спонукають до розвитку існуючих здібностей. Задоволення від перемоги у конкурсах призводить до високого рівня активності у навчанні. Конкурси є різними за своїм спрямуванням (спортивні, літературні, мистецькі). Вони підсилюють прагнення молоді до повноцінного життя, насичення його змістовними подіями.

Спортивні змагання як форма виховної роботи зі здобувачами вищої освіти мають досить вагоме значення для їх фізичного розвитку та вироблення впевненості в собі, стриманості, стійкості, бажання досягати позитивних результатів.

Вони організовуються як студентським активом відділення, факультету, так і викладачами фізичної культури за підтримки керівництва закладу освіти, кураторів. Спортивні змагання у вищій школі підвищують життєву активність тих, хто вчить і тих, хто вчиться.

Зустрічі з відомими людьми, організовані за бажанням здобувачів за підтримки представників професорсько-викладацького складу, куратора, або заплановані керівництвом факультету сприяють розвитку у них настирності на шляху досягнення поставленої мети, орієнтують у виборі ідеалу або особистості, яка може слугувати зразком у професійному становленні, власному та громадському житті молоді людини. Вони є невід'ємною складовою виховної роботи в університеті, оскільки орієнтують здобувачів на все краще, змістовніше, вагомніше.

Науково-пошукова діяльність виступає формою організації виховання в університеті у тому разі, коли вона спрямована фахівцями у напрямку розкриття змісту конкретної наукової проблеми, пошуку фактів для підтвердження того чи іншого наукового явища, обґрунтування здобутої інформації і сприяє розвитку стриманості, наполегливості, активності, комунікабельності тощо. Науково-пошукова діяльність окремих здобувачів вищої освіти здебільшого базується на їх бажанні власного інтелектуального вдосконалення і зосередженні у подальшому житті своїх сил у сфері науково-дослідних установ за обраним профілем або викладанням в університеті.

Презентації останнім часом набули рівня форми організації виховної роботи в університеті, оскільки мають різноманітне спрямування (особливо презентації наукових, науково-методичних, методичних, художніх видань) і допомагають молоді орієнтуватися у потоці необхідної інформації, добирати джерела як для навчання, так і з виховною ціллю: для пізнання цікавих явищ, пошуку зразків поведінкової діяльності, підтвердження правильності чи неправильності своєї життєвої позиції тощо. Вони стимулюють розвиток оціночних суджень, допомагають виробленню власної думки щодо ставлення до всього оточуючого.

Названі форми організації виховної діяльності покликані сприяти примноженню духовних цінностей студентської молоді,

її прагненню служити своєму народові безкорисно, жертовно і віддавати йому свої знання, свою працю і в цьому знайти своє найвище задоволення, радість і втіху. Вони, за умови правильного застосування, забезпечують наповнення виховного процесу необхідним змістом.

2. Впровадження сучасних форм організації виховного процесу у вищій школі.

Впровадження сучасних форм організації виховного процесу у вищій школі є важливим кроком у покращенні якості освіти і розвитку здобувачів. Ось деякі сучасні форми, які можна використовувати в організації виховного процесу:

Проектна діяльність. Замість традиційного вивчення матеріалу через лекції, здобувачі вищої освіти можуть брати участь у проектах, які вимагають активного дослідження, творчого мислення і співпраці. Це допомагає розвивати аналітичні, комунікативні та організаційні навички.

Групова робота. Спільна робота в групах сприяє розвитку комунікаційних навичок, лідерства, взаємодії та колективного розв'язання проблем. Вона може бути організована через проектну діяльність, дискусії, симуляції або спільні проекти.

Менторство і тьюторство. Здобувачі вищої освіти можуть отримувати підтримку і керівництво від досвідчених викладачів або старших здобувачів. Це сприяє індивідуальному розвитку, пошуку власного шляху й підвищенню самооцінки.

Залучення до практичної діяльності. Важливо створити можливості для здобувачів вищої освіти для отримання практичних навичок у обраній сфері. Це може бути здійснено через стажування, практичні заняття, професійні майстер-класи та профорієнтаційну роботу.

Використання технологій. Сучасні технології, такі як онлайн-навчання, віртуальні лабораторії, веб-конференції та інтерактивні платформи, можуть бути використані для організації виховного процесу. Вони дозволяють здобувачам вищої освіти здобувати знання та спілкуватися з однокурсниками та викладачами у зручній для них спосіб. Технології також можуть сприяти інтерактивності, активній участі здобувачів у навчальному процесі, забезпечуючи доступ до додаткових матеріалів, відеолекцій, онлайн-дискусій та інших ресурсів.

Міжкультурна освіта. У вищій школі можна здійснювати різноманітні заходи та програми, спрямовані на розуміння та повагу до інших культур, підвищення міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти. Це може включати організацію міжнародних обмінів, міжкультурних заходів, вивчення мов та культур інших країн.

Розвиток особистісних компетенцій. Освіта вищої школи повинна сприяти розвитку не лише професійних навичок, але й особистісних якостей здобувачів вищої освіти. Важливо стимулювати самостійність, критичне мислення, творчість, етичне мислення, лідерство та інші навички, які сприятимуть успішному життю поза університетськими стінами.

Взаємодія зі спільнотою. Співпраця зі спільнотою може бути важливим аспектом виховного процесу. Здобувачі вищої освіти можуть брати участь у волонтерських заходах, соціальних проєктах, співпрацювати з неприбутковими організаціями або розвивати проєкти, спрямовані на розв'язання соціальних проблем.

Загальний підхід полягає в тому, щоб створити стимулюючу, активну та інтерактивну навчальний осередок, де здобувачі вищої освіти мають можливість брати участь у різноманітних активностях, спілкуватися з однокурсниками та викладачами, розвивати свої навички і здібності. Важливо забезпечити індивідуальний підхід до здобувачів, розуміти їхні потреби, мотивацію і цілі та надавати підтримку й наставництво.

Крім того, успішна реалізація сучасних форм організації виховного процесу вищої школи вимагає налагодження ефективного співробітництва між викладачами, адміністрацією, студентськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Координація зусиль, обмін досвідом та постійне оновлення підходів є ключовими елементами успіху.

Нарешті, постійне оцінювання та аналіз результатів впровадження сучасних форм виховного процесу дозволить виявити його переваги та недоліки, а також внести необхідні корективи для подальшого вдосконалення. Важливо бути гнучкими і готовими до змін, враховувати потреби та вимоги сучасного студентського середовища, щоб забезпечити якісний виховний процес, спрямований на розвиток громадянськості, творчості та самореалізації здобувачів вищої освіти.

Питання для самоперевірки:

1. Які основні форми організації виховної роботи використовуються у вищій школі?
2. Які заходи або заходи організуються для підтримки студентського самоврядування в вищій школі?
3. Які види клубів або гуртків діють у вищій школі для залучення здобувачів до виховної діяльності?
4. Які форми проведення студентських конференцій, семінарів або дискусій використовуються в вищій школі?
5. Як організуються студентські фестивалі, конкурси або змагання в рамках вищої школи?
6. Які форми міжнародного співробітництва або обміну здобувачів присутні в організації виховної роботи в вищій школі?
7. Які форми волонтерської діяльності пропонуються здобувачам у вищій школі?
8. Які форми підтримки молодих науковців або дослідників використовуються в вищій школі?
9. Які форми співпраці зі студентськими організаціями або студентськими радами присутні у вищій школі?
10. Які форми менторства або підтримки здобувачів у вищій школі для досягнення їх особистих та професійних цілей?

ТЕМА 7. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План:

1. Зміст і структура педагогічного спілкування.
2. Засоби педагогічного спілкування.
3. Стили педагогічного спілкування.
4. Бар'єри у педагогічному спілкуванні.
5. Правила майстерного педагогічного спілкування.

Основні поняття: педагогічна взаємодія, педагогічне спілкування, засіб спілкування, стиль спілкування, установка, бар'єри спілкування.

1. Зміст і структура педагогічного спілкування.

Дослідження в галузі педагогіки показують, що значна частина труднощів обумовлена не стільки недоліками наукової і методологічної підготовки викладачів, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування.

Педагогічне спілкування – специфічна форма спілкування, що має свої особливості, і яка в той самий час підкоряється загальним психологічним закономірностям, властивим спілкуванню як формі взаємодії з іншими людьми, що включає комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти.

Педагогічне спілкування – сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань виховання та навчання і що визначають характер взаємодії педагога і вихованця.

Людські взаємини, в тому числі і у виховному процесі, повинні будуватися на суб'єктній для суб'єкта основі, коли обидві сторони спілкуються на рівних, як рівноправні учасники процесу спілкування. При дотриманні цієї умови встановлюється не міжрольовий контакт «викладач – здобувач», а міжособовий контакт, у результаті якого і виникає діалог, а значить, і найбільша сприйнятливість і відвертість до дій одного учасника спілкування на іншого. Створюється оптимальна база для позитивних змін у пізнавальній, емоційній, поведінковій сферах кожного з учасників спілкування.

Таким чином, заміна міжрольового спілкування спілкуванням міжособовим сприяє відходу від формалізму і догматизму у вихованні.

Основні форми педагогічної діяльності протікають в умовах спілкування. Зміст спілкування складає обмін інформацією, але цим спілкування не вичерпується. Люди, які спілкуються, прагнуть поділитися своїм буттям з іншими, обговорити якісь події. Це – особова взаємодія у спільній діяльності викладача і здобувача. У цьому сенсі спілкування виступає як найважливіший інструмент вирішення навчально-виховних завдань.

Спілкування виступає в таких аспектах:

- як засіб вирішення навчальних завдань;
- як система соціально-психологічного забезпечення виховного процесу;
- як спосіб організації взаємин викладачів і здобувачів, у якому поєднуються навчання і виховання;
- як процес виховання особи і творчої індивідуальності.

Викладач є ініціатором і керівником процесу спілкування, суть якого складають система, прийоми і навички взаємодії педагога і студентського колективу, змістом якого є обмін інформацією, виховна дія, організація взаємин. Дослідження проблем комунікації дають можливість виділити наступну структуру педагогічного спілкування, органічно пов'язану з творчою роботою викладача.

Етапи педагогічного спілкування:

1. *Прогностичний етап:* у процесі моделювання педагогом спілкування з групою, потоком у процесі підготовки до педагогічної діяльності здійснюється планування комунікативної структури майбутньої діяльності відповідно до:

- педагогічних цілей і завдань;
- загальної педагогічної та етично-психологічної ситуації в аудиторії;
- творчої індивідуальності самого педагога;
- індивідуальних особливостей здобувачів;
- пропонованої системи методів виховання.

2. *Початковий період спілкування:* організація безпосереднього спілкування з аудиторією, групою. Найважливішими елементами цього етапу є:

- конкретизація спланованої моделі спілкування;
- уточнення умов і структури майбутнього спілкування;
- здійснення початкової стадії безпосереднього спілкування.

3. *Управління спілкуванням у педагогічному процесі, що розвивається.* Окрім дидактичних і методичних, до лекції існує ряд соціально-психологічних вимог:

- встановлення психологічного контакту з групою для передачі інформації та її особового сприйняття здобувачами;
- розробка психологічно обґрунтованої партитури лекції;
- створення атмосфери колективного пошуку і спільних роздумів;
- управління пізнавальною діяльністю здобувачів;
- єдність ділового й особового аспектів;
- цілісна, педагогічно доцільна система взаємин педагога і здобувачів вищої освіти.

4. *Аналіз здійсненої системи спілкування і моделювання спілкування в майбутній діяльності.*

Основні вимоги до взаємин «викладач – здобувач вищої освіти», «здобувач – здобувач вищої освіти» можна сформулювати таким чином:

- взаємодія чинників співпраці і відомості про організації виховного процесу;
- формування духу корпоративності, колегіальності, професійної спільності з педагогом;
- орієнтація системи педагогічного спілкування на дорослу людину з розвиненою самосвідомістю і тим самим подолання авторитарної виховної дії;
- використання професійного інтересу здобувачів вищої освіти як чинника управління вихованням і навчанням і як основи педагогічної і виховної роботи.

Такий стиль формується під впливом двох активних чинників:

- захопленості наукою, предметом;
- прагнення перетворити зону наукового пошуку на
- матеріал педагогічної дії, так званого педагогічного відчуття.

Вища школа пред'являє високі вимоги до психологічного клімату кафедри, факультету, що реалізовується в повсякденному педагогічному спілкуванні. Формування власного індивідуального стилю спілкування пов'язане з розвитком творчої індивідуальності професорів, доцентів, викладачів.

Важливим завданням педагога-початківця у закладі освіти є пошук оптимального для цілей виховання власного індивідуального стилю спілкування із здобувачами вищої освіти. Його виробленню сприяють такі прийоми:

- включення здобувачів вищої освіти у початкові форми дослідницької діяльності;
- створення форм спільного спілкування для кращої особової соціалізації здобувачів вищої освіти, участь у засіданнях кафедри, конференціях, лекціях серед населення, виступи у пресі;
- спільна науково-дослідна робота;
- спільні контакти, що не регламентуються, неофіційні, бесіди про науку, мистецтво, професію, книги;
- участь професорсько-викладацького складу в студентському дозвіллі (огляди, олімпіади, конкурси, «круглі столи»).

Педагогічна дія має бути систематичною і безперервною, переходячи від навчально-орієнтованого до науково-пошукового, від офіційно-регламентованого до неофіційно-довірчого спілкування. Особливі вимоги пред'являються до етико-психологічної основи взаємодії вченого-педагога і здобувачів вищої освіти. У цьому плані важливу роль грають індивідуально-типологічні характеристики або стиль спілкування. У стилі знаходять вираження:

- особливості комунікативних можливостей педагога;
- досягнутий рівень взаємин;
- творча індивідуальність педагога;
- особливості студентського колективу.

2. Засоби педагогічного спілкування

Спілкування завжди відображається в особливих формах та засобах комунікації. Усі засоби спілкування поділяються на дві групи: вербальні (мовні) і невербальні (немовні). Вербальні засоби комунікації реалізуються за допомогою мовних і письмових повідомлень. Мовна передача інформації здійснюється у процесі мовного діалогу, переговорів, презентацій, телефонної розмови, тоді, коли найбільший об'єм інформації передається голосом.

Мова, як головний інструмент людського спілкування, або вербальна комунікація, спирається на використання людьми звукової та письмової мови, за допомогою якої найбільш повно передається семантичний бік інформації, його зміст. Успіх та ефективність мовного впливу значною мірою визначається її змістовністю, багатством мовних засобів, культурою, виразністю мови.

У мовному спілкуванні велике значення відіграють такі якості мови, як інтонація, гучність, темп, наголос, паузи. У безпосередньому усному вербальному спілкуванні важливу роль відіграє інтонація, за допомогою якої партнери виділяють ключові слова, підкреслюють сенс фрази. Люди довіряють більше інтонації, ніж об'єктивному мовному виразу. Інтонація також використовується для вираження емоцій. Усе це слугує додатковою інформацією, яка відображає ставлення до співрозмовника та до того, хто передає повідомлення.

Мовлення є універсальним засобом комунікації, оскільки під час передачі інформації за допомогою вимови найменше втрачається зміст повідомлення. Одна з найважливіших проблем цього типу спілкування – розуміння. Розуміння сенсу і значень слів залежить від розуміння понять, обізнаності, досвіду, спрямованості, ціннісних орієнтирів партнерів. За допомогою слів люди програмують свою поведінку і поведінку інших.

Варто пам'ятати, що слова-агресори (претензія, дурниця) практично завжди сприймаються негативно і викликають зворотну агресію партнера. Вербальне спілкування може бути безпосереднім і опосередкованим, усним і письмовим. Письмові засоби комунікації реалізуються через документи у формі листів, розпоряджень, наказів, інструкцій, положень.

Незважаючи на багатство слів, які спроможні передавати різноманітні відтінки переживань людини, важливим є і невербальний бік спілкування. Невербальні, або експресивні, засоби комунікації: стан людей, їхні стосунки, наміри, особливості характеру, які виявляються у міміці, жестах, позах, ході, манері триматися, навіть у дистанції, на якій знаходяться один від одного індивіди, що спілкуються, вираз їх очей.

Людство винайшло безліч видів і способів комунікації. Це усна і письмова мова, штучні мови (азбука Морзе), мови комп'ютерного програмування, а також технічні види зв'язку: радіо, телеграф, телебачення. Штучні помічники людини істотно перевершують природні. Людська мова, тобто звукова мова, – це система фонетичних знаків, яка охоплює два рівні: лексичний і синтаксичний.

Розмовна мова за сотні тисяч років удосконалилася за своїм змістом, але за технічними способами вимови звуків вона залишилась практично незмінна: ускладнилися лише граматики і семантика мови, прийоми ораторської майстерності, мови багатьох народів прогресували в сторону милозвучності, виразності, різноманітності. Мова є універсальним засобом спілкування в людському суспільстві. Вважається, що завдяки їй найменше втрачається значення повідомлення.

Залежно від характеру і змісту виділяють такі форми спілкування:

1. *Службове (ділове).*
2. *Повсякденне (побутове).*
3. *Переконливе.*
4. *Ритуальне.*
5. *Міжкультурне (міжетнічне).*

Майже всім видам людського спілкування властива емоційна і суб'єктивна упередженість. Визнання в любові відноситься до такого роду спілкування. Упередженість виявляється багато в яких сферах життя. Релігійні й національні упередження, стереотипи, забобони, різні чутки, що існують у навколишньому світі, – все це є емоційно-оцінною інформацією. Вона може виконувати не тільки позитивну, але й негативну роль. Яскравий приклад – анонімка, тобто повідомлення звичайно помилкової інформації без вказівки автора. У своїх пристрастях неважко перейти розумну міру. Дитину можна

хвалити, але можна її і захвалювати. Можна встановити в класі строгу дисципліну, а можна – панічну. Постійні гойдалки – у позитивну або негативну сторону – завжди має шкідливі наслідки.

Діти, яких хвалять батьки, вчителі і ровесники, швидше за все матимуть високу самооцінку, а ті, яких усі критикують або ображають – низьку. У перших поступово формується відчуття переваги й зарозумілість, а у других – комплекс неповноцінності й занижена самооцінка. З тих дітей, яких у сім'ї і в школі не перехвалили і не принижували, зростають люди, які добре ладнають з іншими, правильно сприймають критику, чесні й відкриті.

Якість сімейного життя визначають якості всього подальшого життя людини. Психологи-консультанти з проблем сім'ї підкреслюють важливість відвертого спілкування вдома. У вдалих сім'ях родичі вільно говорять як про позитивні емоції (любов, радість), так і про негативні (гнів, страх, розчарування).

3. Стилі педагогічного спілкування

Стиль спілкування – це усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії.

Залежить він від особистісних якостей педагога і комунікативної ситуації. До особистісних якостей належать: ставлення педагога до вихованця (активно-позитивне, пасивно-позитивне, ситуативно-негативне, стійке негативне) та володіння організаторською технікою.

За активно-позитивного ставлення педагог виявляє ділову реакцію на діяльність здобувачів вищої освіти, допомагає їм, відчуває потребу в неформальному спілкуванні. Вимогливість, поєднана із зацікавленістю, викликає взаємодовіру, розкутість, комунікабельність.

Пасивно-позитивне ставлення фокусує увагу педагога на вимогливості та суто ділових стосунках. Таке спілкування характеризується сухим, офіційним тоном, браком емоційності, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців. Негативне ставлення, що залежить від перепаду настрою педагога, породжує у вихованців недовіру, замкнутість, нерідко лицемірство, брутальність тощо. Викликаючи негативне ставлення до себе, такий педагог працює і проти предмета, який викладає, і проти закладу освіти, і суспільства загалом.

Ставлення до вихованців детермінує організаторську діяльність педагога, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним і ліберальним.

Авторитарному стилеві властивий диктат, який перетворює одного з учасників комунікативної взаємодії на пасивного виконавця, пригнічуючи його самостійність та ініціативу. Авторитарний педагог самочинно визначає спрямованість діяльності групи. Це гальмує ініціативу, пригнічує вихованців.

Головні форми взаємодії за такого стилю спілкування – наказ, вказівка, інструкція, догана. Навіть подяка за таких обставин звучить як докір: «Ти добре сьогодні відповідав. Не чекав від тебе такого». А реакцією на помилки вихованця часто бувають висміювання, різкі слова. Педагог нетерпимий до заперечень. Усе це породжує несприятливий психологічний клімат, пригнічує ініціативу й відповідальність, гальмує формування колективістських якостей, розвиває у вихованців невпевненість.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу.

Базується він на думці колективу, покликаний донести мету діяльності до свідомості кожного вихованця і залучити всіх до активної участі у спільній діяльності. Основними способами взаємодії є заохочення, порада, інформування, координація, що розвиває у вихованців упевненість у собі, ініціативність. З усвідомленням відповідальності, підвищенням зацікавленості, розвивається здатність свідомо, самостійно і творчо працювати, що забезпечує стабільний результат діяльності й закладає надійний фундамент розвитку особистості.

За ліберального стилю у педагога немає стійкої педагогічної позиції. Вона виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог до виховання. Ліберальний педагог прагне не втручатися в життя колективу, легко підкоряючись суперечливим впливам. Форми його роботи зовні начебто демократичні, але через пасивність і незацікавленість, нечіткість програми і брак відповідальності виховний процес стає некерованим.

Педагогічне спілкування має свою систему стилів, особливості яких залежать від обставин та індивідуальних характеристик його учасників.

За В. Кан-Каликом, виокремлюють п'ять головних стилів педагогічного спілкування.

1. *Спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю.* Головним для нього є активно-позитивне ставлення до вихованців, любов до справи, співроздуми та співпереживання про сумісну діяльність. Таке спілкування сповнює життя радістю, гордістю за досягнуті успіхи.

2. *Спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні.* Воно базується на особистому позитивному сприйнятті вихованцями педагога, який виявляє приязнь, повагу до дітей. Проте інколи педагоги неправильно інтерпретують дружбу з вихованцем і перетворюють дружні стосунки на панібратські, що негативно впливає на весь виховний процес.

З вихованцями керівний і педагогічний персонал завжди повинен бути ввічливим, стриманим. Педагоги і керівництво ніколи не повинні припускати зі свого боку тону фривольного: зубоскальства, розповідання анекдотів, ніяких вільностей у мові, передражнювання, кривляння тощо. З іншого боку, зовсім неприпустимо, щоб педагоги і керівництво в присутності вихованців були похмурими, дразливими, крикливими.

3. *Спілкування-дистанція.* Дистанційне спілкування обмежується формальними взаєминами. Навіть позитивне ставлення педагога до вихованців не дає йому змоги уникнути авторитарності, що знижує загальний творчий рівень спільної з вихованцями роботи (в аудиторії може бути нібито хороша дисципліна, висока успішність, але відчуватись значні прогалини у вихованні). Певна дистанція між педагогом та вихованцем необхідна, але вона не може бути головним критерієм у взаєминах.

4. *Спілкування-залякування.* Поєднує в собі негативне ставлення до вихованців і авторитарність в організації діяльності. Вдаються до нього педагоги, нездатні організувати спільну діяльність. Ситуативно таке спілкування проявляється в репліках: «Я не погрожую, але попереджаю: сміється той, хто сміється останнім...», «Спробуйте тільки..., попереду іспит...».

5. *Спілкування-загравання*. Поєднує в собі позитивне ставлення до вихованців з лібералізмом. Педагог прагне завоювати авторитет, хоче подобатися вихованцям, але не намагається відшукати доцільних способів організації взаємодії, використовує дешеві прийоми. Це задовольняє честолюбство незрілого педагога, але справжньої користі йому та вихованцям не приносить.

Запорукою продуктивного стилю педагога є його спрямованість на вихованця, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою, делікатність у взаєминах.

Стиль спілкування – це індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється в будь-яких умовах взаємодії: в ділових і особистих стосунках, у стилі керівництва і виховних бесідах з вихованцями, в засобах прийняття і здійснення рішень, у засобах психологічного впливу на людей, у методах розв'язання й передбачення міжособистісних і ділових конфліктів.

Сформований стійкий індивідуальний стиль спілкування говорить про досягнутий людиною рівень комунікативної майстерності. Він припускає подальше засвоєння нових умінь і навичок спілкування, засобам дії і впливу на людей, способам зняття напруженості і пристосування, адаптації, переборення складнощів. Особливу увагу на стиль спілкування людини накладає її професійна діяльність, яка потребує інтенсивного і різнопланового спілкування.

Стиль спілкування має зовнішні (експресивні) й інтенсивні характеристики, своєрідне емоційно-вольове забарвлення, яке визначається темпераментом, психологічними й особистими особливостями людини, арсеналом використовуваних нею вербальних і невербальних засобів. Він має також змістовні характеристики, в яких відображаються:

- а) домінуюча мотивація особистості (потреба в досягненні, в емоційній підтримці, в самоствердженні);
- б) спеціальні здібності до співчуття і розумінню інших людей (м'якість, доброзичливість, терпимість і жорсткість, раціоналізм, егоцентризм, приписування недоліків, упередженість);
- в) вираження рівня власної гідності (нав'язування своїх

думок, публічне самовиправдання або природність і спонтанність; визнання своїх помилок і недоліків або амбіцій);

г) спрямованість особистості й у зв'язку з цим вибір характеру впливу на людей (маніпулятивний, місіонерський, демократичний тощо).

У стилі спілкування багато що визначається природженими особливостями людини, такими як темперамент, неординарність, діяльність ендокринної, гуморальної, кровотворної систем. Розглянемо, який відбиток на стиль спілкування накладає темперамент.

Стиль спілкування в спільній діяльності є вираженням у професійному переломленні, з урахуванням професійних навичок і умінь індивідуального стилю діяльності людини.

У спільній діяльності можливе декілька різних тактик, яких притримуються люди. Тактика, як правило, визначається спрямованістю інтересів людини на себе або на партнера.

Розглянемо стилі спілкування, розроблені відомим ученим К. Томасом. Типові для людини засоби реагування на конфліктні ситуації.

Стиль конкуренції – людина, яка віддає перевагу конкретному стилю, досить активна і не намагається йти до розв'язання конфлікту власним шляхом. Вона, як правило, здатна до вольових рішень і термінових дій. Намагається в першу чергу задовольнити власні інтереси, домогтися результату, який здається їй найкращим, вона ігнорує інтереси і думки інших людей. Під час жорсткого користування стилем конкуренції такі загальнолюдські якості, як гуманізм, рефлексія, емпатія, якщо починають заважати справі, відкидаються як незначні.

Стиль ухилення – відмова від термінового рішення нового конфлікту. Людина, яка ухиляється, не лише не відстоює своїх прав, але й відмовляється від взаємодії з іншими людьми з метою розв'язання проблеми. Захід ухилення корисний, коли перед вами стоїть завдання знайти якийсь вихід із ситуації, що склалась, але ви ще не знаєте як діяти, у вас не вистачає необхідної інформації й відповідної підготовки та й приймати рішення терміново немає гострої необхідності. Переважання тенденцій ухилення в життєвій стратегії приводить до самовиправдовування власної бездіяльності, зниження соціальної і професійної активності,

посилення психологічного захисту, який обґрунтовує власну пасивність.

Стиль компромісу – кожен з партнерів дещо знижує свої вимоги, уступає у своїх інтересах, щоб задовольнити їх хоча б частково. У результаті зустрічного руху кожна зі сторін досягає часткового задоволення свого бажання і виконання бажання іншої сторони. Такий рух здійснюється крок за кроком, шляхом постійного зважування всіх обставин для розробки компромісного рішення, яке влаштувало б обох. Компромісних рішень досягають, як правило, шляхом переговорів висування власних і вислуховування зустрічних вимог, окреслювання області сумісних інтересів, обговорення форм уступок, які прийнятні для партнерів тощо.

В основі стилю співробітництва лежить повне прийняття протилежної сторони як рівноправного, однаково зацікавленого в розв'язанні проблеми партнера, надання йому допомоги і сприяння при досягненні бажаного результату. Таким чином, щоб одночасно досягнути аналогічного результату і для себе. Тут увага взаємодіючих сторін звернена не на зовнішній «малюнок» ситуації, а на ті приховані потреби, турботи, інтереси, які є і в них самих, і в їхніх партнерів. Процедура розширення проблеми здійснюється шляхом пошуку загально-вигідного результату і задоволення інтересів усіх учасників ситуації. Саме співробітництво є найбільш мудрим підходом до розв'язання завдання визначення і задоволення інтересів обох сторін.

4. Бар'єри у педагогічному спілкуванні

Бар'єри спілкування – це перешкоди, що спричиняють опір партнера впливові співрозмовника.

Вони виникають непомітно і спершу вчитель може не усвідомлювати їх. Але примирення з ними формує негативний стиль спілкування. Серед чинників, що впливають на особливості взаємодії між педагогом і вихованцем, велике значення мають соціальний, психологічний, фізичний і смисловий (когнітивний). Відповідно до цього розрізняють бар'єри у спілкуванні:

Соціальний бар'єр зумовлений переважанням рольової позиції педагога в системі педагогічної взаємодії. Педагог навмисно демонструє свою перевагу і свій соціальний статус над вихованцем. Нейтралізують його прагнення не протиставляти

себе вихованцям, а підносити їх до свого рівня, не нав'язувати свої позиції, а радити.

Фізичний бар'єр пов'язаний з організацією фізичного простору під час взаємодії. Неправильно організований простір призводить до ізолюваності педагога, який неначе віддаляє від себе вихованців, намагаючись сховатися за стіл, стілець тощо. Усувають такий бар'єр, скорочуючи дистанцію, відкритістю у спілкуванні.

Змістовий бар'єр пов'язаний з неадаптованим до рівня сприйняття мовлення педагога, яке занадто насичене незрозумілими словами, науковими термінами, які він використовує без коментарів. Це є причиною зниження їх інтересу до матеріалу, утворює дистанцію у взаємодії. Він стає непомітним, якщо уважно ставитися до свого мовлення, ретельної підготовки до заняття.

Естетичний бар'єр зумовлений несприйняттям співрозмовником зовнішнього вигляду, особливостей міміки. Усувають шляхом самоконтролю поведінки.

Емоційний бар'єр з'являється через невідповідність настрою, негативних емоцій, що деформують сприймання. Долають його за допомогою усмішки, чуйного ставлення до співрозмовника.

Психологічний бар'єр виявляється як негативна установка, сформована на підставі попереднього досвіду, невідповідності інтересів партнерів комунікації тощо. Усувають шляхом переорієнтації уваги з особистості на роботу, оптимістичним прогнозуванням подальшої діяльності.

Невміння подолати бар'єри, як правило, призводить до малоефективних моделей спілкування. Сукупність їх складає кілька типів:

1. **«Монблан»**. Педагог підноситься над класом як гірська вершина. Він відірваний від вихованців, мало цікавиться їх інтересами та взаєминами з ними. Спілкування зводиться лише до інформування вихованців, що зумовлює їх пасивність.

2. **«Китайська стіна»**. Спілкування, за якого педагог постійно наголошує на своїй перевазі над вихованцями, виявляє до них зневажливе ставлення.

3. **«Локатор»**. За цієї моделі переважає вибірковість педагога в організації взаємовідносин з вихованцями. Він

зосереджує свою увагу на групі або слабких, або сильних вихованців, що руйнує цілісну й безперервну систему спілкування.

4. «Робот». Характеризує поведінку педагога, який цілеспрямовано й послідовно діє на підставі певної програми, незважаючи на обставини, що вимагають змін у спілкуванні.

5. «Я сам». Сутність її в тому, що педагог постає в ролі головної дійової особи, нерідко гальмуючи ініціативу вихованців.

6. «Гамлет». Діям такого педагога властиві постійні сумніви: чи правильно його зрозуміють, чи адекватно відреагують на його зауваження тощо.

7. «Друг». Може спричинити для педагога втрату ділового контакту в спілкуванні.

8. «Тетерук». Характеризує педагога, який під час взаємодії з вихованцями чує лише себе, не реагує на вихованців, не усвідомлює переживань та потреб.

5. Правила майстерного педагогічного спілкування

Існують загальні правила мовного спілкування, які є запорукою успішного спілкування для людей усіх професій. Вони розроблені на основі мовного етикету та культури мовлення. Це основні правила мовного спілкування:

- зацікавленість, розуміння та інтерес до адресата;
- повага, доброзичливість, доречна ввічливість;
- уміння підібрати тему для спілкування;
- логіка мовлення;
- концентрація й організація уваги слухача;
- орієнтація на ситуацію;
- звернення до співрозмовника;
- скромність в самооцінці;
- збереження дистанції між старшими і меншими,

батьками й дітьми, вчителями й учнями, прийнята в національній і соціальній культурі певного етносу.

Професійна діяльність педагога вимагає досконалішого володіння мовою. Тому існують спеціальні правила, за допомогою яких можна вдосконалити своє мовлення педагогові. Стислий їх виклад можна звести до таких пунктів:

- Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.

- Моделюйте спілкування не «від себе», а від вихованців, їх потреб та інтересів.
- Використовуйте різні види спілкування.
- Спілкуйтеся з вихованцями на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування «по вертикалі», зверху вниз.
- Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.
- Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії.
- Умійте слухати вихованців, зважайте на їх думку.
- Намагайтеся зрозуміти настрій вихованця і на цій основі моделюйте спілкування з ними.
- Спілкування повинно не призводити до конфліктів, а попереджувати їх.
- Не принижуйте людську гідність.
- Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою «незручних» для вас вихованців.
- Будьте ініціативним у спілкуванні.
- У процесі спілкування враховуйте стать вихованців.
- Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.
- Долайте негативні установки стосовно конкретного вихованця.
- У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.
- Якомога частіше усміхайтесь – це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.
- У процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.
- Відкрито виявляйте в колективі своє ставлення до вихованців.
- Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг.

- Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.
- У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість вихованця, його гідність.
- Враховуйте соціально-психологічне зростання вихованця.
- Систематично аналізуйте процес спілкування.
- Технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
- Враховуйте у процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери вихованців.
- Окремо обдумуйте особливості спілкування з важковиховуваними вихованцями.
- У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами викладача.
- Постійно вдосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

Питання для самоперевірки:

1. Що розуміється під професійно-педагогічним спілкуванням у виховній роботі закладу вищої освіти?
2. Які основні принципи професійно-педагогічного спілкування слід дотримувати в роботі зі здобувачами вищої освіти?
3. Які види спілкування використовуються в професійно-педагогічному спілкуванні зі здобувачами вищої освіти?
4. Як визначити ефективність професійно-педагогічного спілкування у виховній роботі?
5. Які навички комунікації є необхідними для успішного професійно-педагогічного спілкування зі здобувачами вищої освіти?
6. Які стратегії можна застосовувати для вирішення конфліктних ситуацій у професійно-педагогічному спілкуванні?
7. Яким чином педагог може стимулювати активну участь здобувачів у професійно-педагогічному спілкуванні?
8. Які технології спілкування можуть бути використані для покращення професійно-педагогічного спілкування у вищій освіті?
9. Яким чином педагог може забезпечити взаєморозуміння та довіру у процесі професійно-педагогічного спілкування?
10. Які можливі виклики або труднощі можуть виникати в професійно-педагогічному спілкуванні зі здобувачами вищої освіти та як їх можна подолати?

ТЕМА 8. ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИХОВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

План:

1. Професійне самовиховання у системі підготовки сучасного педагога.
2. Умови і чинники професійного самовиховання здобувачів вищої освіти.
3. Технологія професійного самовиховання.
4. Самовиховання і професійний ріст педагога.

Основні поняття: педагог, заклад вищої освіти, педагогічна діяльність, професійне самовиховання, саморозвиток, самопізнання, самоосвіта.

1. Професійне самовиховання у системі підготовки сучасного педагога.

Ефективна професійна підготовка сучасного педагога неможлива без самоосвіти, самовиховання та саморозвитку. Тобто навчання і самонавчання здобувача вищої освіти потребує не лише знання ним форм і методів аудиторної роботи та роботи з книгою й іншими сучасними джерелами інформації, але й застосування деяких вольових зусиль, розвитку певних особистісних якостей.

Щоб відповідати високому званню педагога кожен юнак чи дівчина, які вирішили присвятити себе цій професії, повинні розвивати в собі готовність до складної й багатогранної діяльності. А для цього недостатньо просто бути таким, яким ти є у даний момент часу. Для цього потрібно виробити у собі прагнення стати кращим, усувати вади у характері і формувати нові риси та якості, що необхідні не тільки для життя, а й для професійної діяльності.

Успішність педагогічної діяльності багато в чому залежить від уміння і здатності педагога мобілізувати свої зусилля на систематичну розумову працю, раціонально будувати свою діяльність, переборювати труднощі під час самостійної підготовки до занять, знімати емоції і психічні перевантаження, керувати своїм емоційним станом. Ці якості не даються від

народження чи у вигляді додатку до диплома про вищу педагогічну освіту, а є результатом довготривалої роботи над собою.

Серед частини здобувачів вищої освіти панує думка, що педагогічні здібності, педагогічний талант – це щось вроджене, через що інколи нехтується роль самоосвіти і самовиховання у роботі таких здобувачів. У цей же час, як відзначає ряд дослідників (Д. Грішин, В. Кан-Калик, Н. Нікандров, Л. Рувінський), запас потенційних сил у людини настільки великий, що навіть здобувач, який проявляє середні, звичайні здібності, може всебічно розвивати свою особистість і проявити талант у професійній діяльності. Відомий український педагог А. Макаренко неодноразово підкреслював: майстром може стати кожний, якщо йому допоможуть і якщо він сам працюватиме?

Твердження ще одного видатного вітчизняного педагога К. Ушинського про те, що педагог живе до того часу, поки вчиться, в сучасних умовах набуває особливого значення. Не менш актуальна думка про необхідність постійного удосконалення вчителя шляхом невинної роботи над собою, так як саме життя поставило на порядок денний проблему неперервної педагогічної освіти. Німецький педагог А. Дістервег писав, що для вчителя святим обов'язком є своє виховання зробити завданням всього життя. Він вважав, що педагог – лише до того часу здатний насправді виховувати і освічувати, доки сам працює над своїм власним вихованням і освітою.

Чи стане здобувач справжнім педагогом залежить від того, як він сам працює над своєю особистістю, які його установки, інтереси, потреби, яка його активність щодо оволодіння науковими знаннями і вміннями, наскільки цілеспрямовано, свідомо і наполегливо працює над розвитком у собі тих рис, які утворюють особистість сучасного спеціаліста.

У педагогіці і психології така робота має назву – самовиховання і саморозвиток.

Самовиховання і саморозвиток – це свідомо практична діяльність, спрямована на більш повну реалізацію людиною себе як особистості. *Самовиховання* – це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети. З точки зору психології *самовиховання* – це усвідомлювана діяльність людини,

яка спрямована на удосконалення самої себе, на вироблення позитивних рис, якостей, звичок і подолання негативних.

Професійне самовиховання і саморозвиток – це свідомо діяльність, спрямована на удосконалення своєї особистості у відповідності з вимогами професії до людини.

Особистісний саморозвиток і професійне самовиховання нерозривно пов'язані між собою. Обидва процеси складні за своєю структурою і здійсненням, проте оволодіння технологією професійного самовиховання і саморозвитку допоможе майбутньому педагогу продуктивно організувати самостійну підготовку до професійної діяльності і скоротить шлях до майстерності.

Слід зазначити, що досвід загального самовдосконалення є необхідною передумовою професійного самовиховання, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значимих якостей, формування педагогічних умінь і здібностей.

2. Умови і чинники професійного самовиховання здобувачів вищої освіти.

Самовиховання починається з того часу, коли людина починає усвідомлювати себе як особистість, починає розуміти норми та вимоги суспільства, власні потреби і може правильно оцінювати свої вчинки. Самовиховання бере свій початок у підлітковому віці, проте його ефективність значно зростає у юнацькому віці.

В. Сухомлинський зазначав: «підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він навчиться пильно вдивлятися не лише в світ, що оточує його, а й в самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі, явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили його душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим».

Отже, самовиховання бере свій початок із самоусвідомлення: усвідомлення людиною себе як особистості і свого місця в суспільній діяльності людей.

У структурному відношенні самоусвідомлення людини становить єдність трьох складових:

- пізнавальної (самопізнання, тобто дослідження, пізнання самого себе);
- емоційно-оцінювальної (самоствавлення, що виявляється у самооцінці);

- дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція, тобто уміння особистості керувати станом свого здоров'я, емоціями, почуттями, психічним станом, діями, вчинками, поведінкою).

Самовиховання можливе за умови наявності в індивіда здатності ставити перед собою значущі цілі. Воно нерозривно пов'язане із здатністю людини до самоаналізу і самооцінки, з її умінням контролювати свою поведінку і діяльність.

Самовиховання може бути спрямоване на виховання розуму (інтелектуальна сфера), почуттів (емоційна сфера), волі (вольова сфера). Однак провідною в самовиховному процесі є вольова сфера, яка забезпечує саморегуляцію внутрішнього світу людини згідно з оточуючою дійсністю.

Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття й збереження професіоналізму. Самовиховання – цілеспрямований процес, він є продовженням професійного виховання, коли майбутній педагог з об'єкта виховного впливу (Я – здобувач, нехай мене вчать) перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності (Я – майбутній спеціаліст, готую себе до цього). Отже, найважливіша умова виникнення потреби у професійному самовихованні для майбутнього вчителя – це перехід його з позиції учня на позицію спеціаліста.

Самовиховання майбутнього вчителя починається з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і його реальними можливостями. Мотивом-збудником роботи над собою є розуміння невідповідності між Я-реальним і Я-ідеальним. Це є можливим у тому випадку, якщо у майбутнього вчителя наявний професійний ідеал і є здатність до самопізнання. Найпростіший і в той же час найнадійніший спосіб формування професійного ідеалу – самостійне вивчення психолого-педагогічної й філософської літератури, знайомство з життям і творчістю видатних педагогів з метою пошуку свого ідеалу вчителя.

Цілеспрямованість, осмисленість, стійкість професійного самовиховання залежать насамперед від:

- наявності професійного ідеалу;
- вольових властивостей майбутнього педагога;
- мотивів вибору здобувачем педагогічної професії;
- морально-психологічного клімату в академічній групі;

- стилю керівництва й стилю спілкування професорсько-викладацького складу;
- фактору вільного часу;
- організації та постійного удосконалення навчальної і самостійної роботи здобувачів;
- залучення здобувачів до різноманітної позанавчальної роботи.

Теорія цілеспрямованого самовиховання складається з трьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів:

1. Самопізнання. Перш ніж виховувати себе, складаючи й здійснюючи програми самовдосконалення, потрібно вивчити себе як особистість;
2. Самостримування від негативних думок, дій, вчинків, поведінки;
3. Самопримушування до здійснення позитивних дій, вчинків, добрих справ.

3. Технологія професійного самовиховання

а) Самовиховання педагога як система.

Розглянемо структуру професійного самовиховання, запропоновану С. Б. Єлкановим:

1. **Цілі самовиховання.** Вони регулюються суспільними цілями і мають такий самий напрямок – моральний, естетичний, фізичний тощо.

2. **Зміст і завдання самовиховання.** Вони включають такі поведінку і діяльність, які приводять до досягнення мети самовиховання. Це великою мірою залежить від психічних рис особистості, її інтелектуальної, емоційної, вольової сфер.

3. **Засоби самовиховання.** Це своєрідні способи впливу на самого себе, які об'єднують цілі та результати. Сюди відноситься ознайомлення з різними видами мистецтва, читання наукової та художньої літератури, власне педагогічна діяльність тощо.

4. **Результати самовиховання.** Це ті зміни, які відбулися в особистості в результаті самовиховання.

б) Етапи самовиховання здобувача.

Процес професійного самовиховання і саморозвитку майбутнього педагога надзвичайно індивідуальний. Проте в ньому можна виділити три взаємопов'язані етапи:

- самопізнання;

- самопрограмування;
- самовплив.

При організації професійного самовиховання необхідно дотримуватися наступної послідовності дій:

1. Цілепокладання: вибір особистісно значимих цілей і завдань самовиховання.
  2. Планування, вибір дій, створення програми самовиховання.
  3. Вибір методів і засобів самовиховання.
  4. Реалізація у навчально-науковій діяльності цілей і завдань програми професійного самовиховання.
  5. Самоконтроль: порівняння досягнутих результатів з очікуваними.
  6. Корекція програми самовиховання з урахуванням результатів самоконтролю і самооцінки.
- в) Самопізнання як передумова самовиховання.

Самовиховання починається із самопізнання. *Самопізнання* – це відкриття себе, виявлення передусім своїх позитивних якостей, можливостей і тих задатків, які потім шляхом самовиховання людина може перетворити у здібності, талант, стійкі риси характеру.

Основне правило самопізнання – шукати в собі істинне «Я». Проте самопізнання потрібне не для задоволення власної цікавості або втіхи від процесу пізнання, його здійснюють не заради пошуку чистої істини, а заради певної мети, зокрема, для самовдосконалення, тобто формування себе відповідно до власних намірів, ідеалу. Самопізнання є підставою для адекватної (такої, що відповідає можливостям особистості) оцінки самого себе.

Займаючись самовихованням, треба насамперед виявити особливості власного характеру, які заважають успішно навчатися, плідно працювати, легко й компетентно спілкуватися. Важливою частиною процесу самопізнання є самовизначення своєї спрямованості, темпераменту, здібностей тощо. Для того, щоб себе виховувати, потрібно знати не тільки риси власного характеру, особливості поведінки, вчинків, а й те, заради чого був здійснений той чи інший вчинок, тобто знати мотиви власних вчинків, свої потреби.

- г) Визначення мети самовиховання.

Наступним кроком професійного самовиховання є формулювання мети. Це дуже відповідальний крок у процесі самовиховання, адже від вибору мети залежить ефективність такої роботи. Чим ширша і вагоміша мета, тим вірогідніше вона може стати перспективою в житті людини. Такою метою повинні бути не окремі цілі (прагнення отримати вищу, ніж сусід, оцінку на контрольній; успішно скласти колоквиум з певної теми тощо), а загальні цілі, які сприятимуть розвитку власної індивідуальності. Якщо вони будуть досягнуті, то ми зможемо досягти і будь-яких окремих, і одночасно життєвоважливих, цілей.

Майбутній педагог повинен ставити перед собою мету – якомога краще підготуватися до педагогічної діяльності. Його основним завданням є удосконалення професійно-значущих рис своєї особистості, таких як: світогляд, фізичне здоров'я, підвищення рівня методичної підготовки, формування своєї моральної культури, педагогічного мислення, творчості.

В процесі визначення мети самовдосконалення, важливо відповісти собі не тільки на питання «Яким я хочу бути?», а й «Для чого я хочу таким бути?».

4. Самовиховання і професійний ріст педагога.

Професійне самовиховання спрямоване на більш повну реалізацію педагогом себе як особистості. Прагнення до самовдосконалення, самоосвіта є важливим чинником професійного росту педагога, один із шляхів розширення його творчих можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності.

Велике значення для професійного росту педагога має оволодіння передовим педагогічним досвідом, пошуковою дослідницькою роботою. У результаті ознайомлення з досвідом кращих педагогів, аналізу їх діяльності педагог краще осмислює закономірності освітньо-виховного процесу, вчиться педагогічно правильно сприймати кожен вчинок дитини, знаходити причини конфліктів і шукати способи їх розв'язання.

Важливим для педагога є систематичне вивчення філософської та психолого-педагогічної літератури, законодавчих актів держави про освіту, виховання та навчання, зустрічі з новаторами, участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань тощо.

Незамінними джерелами педагогічної інформації залишається педагогічна преса, радіо, телебачення. Педагогам необхідно оволодівати новими сучасними джерелами інформації, такими як Інтернет. Такі джерела швидко реагують на зміни, що відбуваються у системі педагогічної освіти та в освітньо-виховному процесі. Вони знайомлять з досвідом педагогів-новаторів, науково-педагогічними новинками, матеріалами різнорівневих зустрічей, конференцій, зберігають праці відомих вчених, вітчизняну і зарубіжну літературу. Популярністю користуються газети «Освіта», «Шкільний світ», журнали «Рідна школа», «Шлях освіти» тощо, а також ряд зарубіжних періодичних психолого-педагогічних видань.

Самовиховання і самоосвіта педагога передбачають також ознайомлення з національною системою виховання, що втілює виховну мудрість нашого народу, його видатних вчених, прогресивні традиції українців у родинному вихованні, виховне значення українських народних звичаїв, традицій, свят, обрядів.

Варто додати, що у процесі професійного самовиховання педагог повинен відчувати свободу самовираження. Педагогічну діяльність не можна регламентувати, оскільки лише за умови утвердження професійної свободи педагога можлива ефективна організація процесу професійного самовиховання, професійний ріст педагога. Професійний ріст педагога можна назвати пошуком свого шляху, набуття «власного голосу», «власного почерку». Педагог, що володіє свободою самовираження, вміє керувати своїм власним розвитком, може спрямувати свої творчі сили на пошук нових шляхів навчання і виховання особистості.

Щоб досягнути хороших результатів у професійній діяльності, педагогу потрібно систематично вивчати себе, знати свої сильні і слабкі сторони, постійно формувати в собі той внутрішній стержень, на якому буде відбуватися не лише професійний, а й особистісний ріст. Саме у педагогічній діяльності особистісний ріст – неодмінна умова досягнення професіоналізму.

Питання для самоперевірки:

1. Що розуміється під професійним самовихованням викладача закладу вищої освіти?
2. Яка роль професійного самовиховання в розвитку викладача?
3. Які стратегії можна застосовувати для ефективного професійного самовиховання викладача?
4. Які інструменти або ресурси можуть бути використані для професійного самовиховання викладача?
5. Як визначити свої професійні потреби і цілі для самовдосконалення?
6. Які можливості надає заклад вищої освіти для професійного самовиховання викладача?
7. Які форми професійного самовиховання можуть охоплювати самоосвіту, участь у семінарах, тренінгах, конференціях тощо?
8. Яким чином викладач може оцінювати свій професійний рівень і прогрес у процесі самовиховання?
9. Як побудувати план професійного самовиховання, щоб досягти поставлених цілей?
10. Які переваги має професійне самовиховання для викладача та для здобувачів в закладі вищої освіти?

ТЕМА 9. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВИХОВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

План:

1. Поняття «інтерація», «інтерактивні виховні технології».
2. Мета інтерактивних виховних технологій.
3. Види інтерактивних виховних технологій.
4. Використання інтерактивних виховних технологій у практичній роботі.

Основні поняття: викладач, здобувач вищої освіти, виховний процес, інтерація, інтерактивні виховні технології, взаємодія.

1. Поняття «інтерація», «інтерактивні виховні технології».

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в нашій країні, висувають нові вимоги до підготовки фахівців. Приєднання України до Болонського процесу стало поштовхом до зміни цілей, задач та умов здійснення навчання у закладах освіти. Відповідно до цього розробляються, вдосконалюються та впроваджуються нові інтерактивні технології виховання підростаючого покоління.

Система вищої освіти потребує істотних змін, мета яких полягає в реформуванні виховного процесу шляхом поєднання як традиційних, так і нетрадиційних, тобто інтерактивних технологій.

Інтерактивне виховання – це одне з актуальних питань у вищій школі, яке передбачає докорінну зміну методичних стереотипів, які сформувалися у викладачів, та сприяє підвищенню навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Теоретичні аспекти, які пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, окресленням найбільш поширених і доцільних видів для розв'язання виховних завдань, набули висвітлення в працях українських (А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун) учених.

Проблема застосування інтерактивних методів у виховному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О. Єльнікова, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування їх для посилення ефективності процесу виховання.

Поняття «інтерактивний» походить від англ. «interact» («inter» – «взаємний», «act» – «діяти»). Інтерактивне виховання – це специфічна форма організації виховної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови виховної системи, з якими кожен здобувач вищої освіти відчуває свою успішність, інтелектуальний розвиток. Виховання з використанням інтерактивних технологій відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників процесу.

2. Мета інтерактивних виховних технологій.

Методична особливість інтерактивного виховання полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б зацікавленість здобувачів вищої освіти, сприяло б оптимальному розвитку й вихованню. Порівняно зі звичайним заняттям, заняття з використанням інтерактивних технологій стимулює пізнавальну самостійність та творчу ініціативу здобувачів. Саме використання таких технологій є одним з найважливіших принципів організації виховного процесу.

Сутність інтерактивного виховання полягає в тому, що воно відбувається за умов активної взаємодії всіх учасників. Вихованець стає співавтором лекції, семінарського заняття, тренінгу та знаходиться у центрі процесу, яке ґрунтується на повазі до його думки, спонуканні до активності, заохоченні до творчості.

У працях педагогів зарубіжних країн цей новий підхід має назву «виховання за методом участі», коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власного погляду. Це сприяє не лише більш глибокому розумінню матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення.

Аналізуючи свої дії та дії партнерів, учасники виховного процесу змінюють свою модель поведінки, більш усвідомлено засвоюють знання та вміння. Це свідчить про те, що інтерактивні методи є не тільки засобом покращення виховної роботи, але

засобом посилення виховних впливів. Ю. Фокін, розглядаючи використання інтерактивних методів, дає їм таке трактування: «Інтерактивні методи орієнтовані на більш широку взаємодію вихованців не тільки з педагогом, а й один з одним і на домінування активності вихованців у процесі виховної роботи».

Науковець також наголошує на тому, що роль викладача на інтерактивних заняттях зводиться до керування діяльністю здобувачів вищої освіти на досягнення цілей цього заняття. Викладач також розробляє план роботи (інтерактивні вправи і завдання, в процесі розв'язання яких здобувач вищої освіти засвоює необхідний матеріал).

Незважаючи на полеміку щодо ефективності та доцільності лекції, вона все ж таки залишається однією з основних форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти. Лекції (від лат. *lectio* – читання) є процесом передавання великого обсягу систематизованої інформації в усній формі досить великій аудиторії (групі). Існує стереотип, що лекція привчає саме до пасивного, неосмисленого сприйняття чужих думок. Як альтернативу традиційній лекції, науковці запропонували інтерактивну лекцію.

3. Види інтерактивних виховних технологій.

Проаналізувавши наукову та методичну літературу, можна виділити такі види інтерактивних лекцій:

- лекція з запланованими помилками;
- проблемна лекція;
- лекція удвох;
- лекція-візуалізація;
- лекція-прес-конференція;
- лекція-діалог.

Варто зауважити, що інтерактивною лекція є досить умовно. Оскільки в рамках цієї форми навчання (велика кількість здобувачів вищої освіти та значний обсяг матеріалу, що розглядається) важко дотримуватись основного принципу інтерактивності – постійної активної взаємодії всіх учасників процесу, тому під інтерактивною лекцією слід розуміти традиційну лекцію з елементами інтерактивних методів, технік, вправ.

Найбільш популярною є лекція з такими методами, як бесіда та дискусія. Така лекція зберігає монологічний стиль спілкування

викладача з аудиторією, але містить елементи діалогу: дозволяється ставити запитання, висловлювати сумніви. Застосовуються прийоми прямого звернення викладача до аудиторії з проблемним питанням за змістом лекції або до когось із здобувачів вищої освіти. Пізнавальна інформація може бути викладена не тільки викладачем, а й самими здобувачами, яких для цього потрібно відповідно підготувати.

Існують ще такі види лекцій:

Лекція з використанням техніки зворотного зв'язку. Проводиться із застосуванням елементів програмованого навчання, що підкреслює інтегративний характер інтерактивних технологій.

Лекція-консультація використовується під час вивчення теми практичного характеру, або на підсумкових заняттях, коли викладач майже половину лекції може присвятити відповідям на запитання здобувачів вищої освіти.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками передбачає зумисне використання викладачем у процесі лекції кількох змістових чи методичних помилок.

У класичній методиці викладання семінар вважається методом перевірки засвоєння знань, інформації. Вихованці звикли отримувати питання до семінару, перелік літератури для підготовки відповіді, відповідати в аудиторії, зазираючи до конспекту (зараз часто просто роздрукована інформація з інтернету, яку здобувач не завжди до кінця прочитав, тим більше – розібрався).

Таким чином, класичний семінар у сучасних умовах не виконує ані контрольної, ані стимулюючої до пізнання, ані мотиваційної функцій.

Інтерактивні методики дозволяють зробити семінар дійсно цікавим, спонукаючи до пошуку шляху розв'язання проблемних ситуацій. Ці методики сприяють розвитку творчого мислення, міцності набутих знань, умінь та навичок, спонукають до активної мисленнєвої роботи.

Інтерактивні методи можуть застосовуватися під час організації викладачем таких видів праці із вихованцями як:

- організація виховних занять;
- організація тимчасових творчих груп у процесі роботи над проектом;

- формування портфоліо здобувача вищої освіти;
- організація дискусій і обговорень спірних питань, що виникли в колективі;
- створення освітніх ресурсів (курсів лекцій, тренінгових матеріалів, творчих робіт, аудіо- і відеоматеріалів та ін.)

Для вирішення виховних завдань викладач може впроваджувати такі інтерактивні форми:

- використання кейс-технологій;
- проведення відео конференцій;
- «круглий стіл»;
- «мозковий штурм»;
- дебати;
- фокус-групи;
- ділові і рольові ігри;
- дискусії;
- тренінги case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій, метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом розв'язання конкретних задач-ситуацій).

4. Використання інтерактивних виховних технологій у практичній роботі.

Основними складовими інтерактивних занять є вправи і завдання, які виконуються здобувачами вищої освіти. Важлива відмінність інтерактивних вправ і завдань від традиційних полягає в тому, що виконуючи їх, здобувач не стільки закріплює раніше вивчений матеріал, скільки вивчає новий.

Тому, організовуючи виховний процес, що спирається на використанні інтерактивних методик, треба враховувати залученість до виховного процесу всіх здобувачів вищої освіти. Спільна їхня діяльність означає, що кожен вносить свій особистий індивідуальний внесок, у процесі роботи йде обмін знаннями, ідеями, засобами діяльності.

Отже, для підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможні на сучасному ринку праці, нині існує потреба в оновленні змісту та методики виховної роботи з ними. У закладах вищої освіти необхідно поступово впроваджувати замість репродуктивної системи виховання

творчу (креативну) систему. Для цього слід активно використовувати сучасні прогресивні педагогічні технології, що здатні забезпечити самореалізацію кожного здобувача.

Використання інтерактивних методів спонукає викладача до постійної творчості, самовдосконалення, професійного росту та розвитку. В процесі ознайомлення з тими чи іншими інтерактивними технологіями, викладач стає організатором виховної, самостійної, комунікативної, творчої та креативної діяльності здобувачів вищої освіти; у нього з'являються можливості для вдосконалення виховного процесу, розвитку комунікативної компетенції та цілісного розвитку їхньої особистості.

Таким чином, одним із напрямів розвитку виховного процесу у закладах вищої освіти України є застосування на заняттях інтерактивних технологій. Зокрема, особливого значення набуває використання на заняттях та у позанавчальний час різноманітних ігрових методів, проектних технологій, інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграція, що широко використовується нині у закладах вищої освіти.

Питання для самоперевірки:

1. Що розуміється під інтерактивними виховними технологіями?
2. Яка роль інтерактивних виховних технологій у професійній діяльності викладача?
3. Які переваги має використання інтерактивних виховних технологій у викладацькій практиці?
4. Які методи та прийоми можна використовувати для створення інтерактивного навчального середовища?
5. Які інтерактивні методи можна використовувати для залучення здобувачів до активної участі у освітньо-виховному процесі?
6. Які інструменти або технології можуть бути використані для підтримки інтерактивного виховного процесу?
7. Як визначити інтерактивні виховні технології, які підходять для конкретного предмета або навчального курсу?
8. Як оцінювати ефективність використання інтерактивних виховних технологій у професійній діяльності викладача?
9. Яким чином інтерактивні виховні технології сприяють розвитку критичного мислення та творчих навичок здобувачів?
10. Які можливі виклики або труднощі можуть виникати при використанні інтерактивних виховних технологій і як їх можна подолати?

ТЕМА 10. МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РОЗВ'ЯЗАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

План:

1. Розкрити сутність понять «Конфлікт» та «Конфліктна ситуація».
2. Конфлікт у взаємодії «викладач – здобувач».
3. Динаміка конфлікту та його види.
4. Пошук шляхів вирішення конфліктних ситуацій.

Основні поняття: викладач, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, педагогічна взаємодія, конфлікт, конфліктна ситуація.

1. Розкрити сутність понять «Конфлікт» та «Конфліктна ситуація».

Конфліктна ситуація – протистояння різних інтересів, яке створює основу для реального протиборства між соціальними суб'єктами. Важливою характеристикою конфліктної ситуації є наявність предмета конфлікту, але відсутність відкритої активної боротьби. Отже, конфліктна ситуація передуює конфлікту і є його основою.

У конфліктних ситуаціях учасники вдаються до різних форм захисної поведінки:

- **Агресія** (проявляється у конфліктах по «вертикалі», тобто між учнем і вчителем, між педагогом і адміністрацією школи тощо; вона може бути спрямована на інших людей і на самого себе, нерідко набуває форми самоприниження, самозвинувачення).
- **Проекція** (причини приписуються всім оточуючим, свої недоліки спостерігаються у всіхоточуючих, це дозволяє впоратися з зайвим внутрішнім напруженням);
- **Фантазія** (що не вдається виконати в реальності, починає досягатися в мріях; досягнення бажаної мети відбувається в уяві).

- **Регресія** (відбувається підміна мети; знижується рівень домагань; при цьому мотиви поведінки залишаються колишніми).
- **Заміна мети** (психологічна напруга направляється в інші сфери діяльності).
- **Витіснення неприємної ситуації** (людина несвідомо уникає ситуацій, у яких зазнала невдачі або не змогла здійснити виконання поставлених завдань).

Педагогічні конфліктні ситуації за своєю природою мають суттєві особливості:

- суб'єкти конфліктних ситуацій не однакові за соціальним статусом (викладач – здобувач), що зумовлює різну поведінку;
- суб'єкти конфліктних ситуацій відрізняються за віком і мають різний життєвий досвід, неоднаковий ступінь відповідальності;
- суб'єкти конфліктних ситуацій не рівні за освіченістю, у них різне розуміння явищ і їхніх причин;
- суб'єкти конфліктних ситуацій мають різні можливості вирішення життєвих і професійних проблем.

2. Конфлікт у взаємодії «викладач–здобувач»

Конфлікти у взаємодії між викладачами та здобувачами є неодноразовою ситуацією в освітньому процесі. Важливо вміти вирішувати такі конфлікти конструктивно та ефективно. Ось кілька підходів, які можуть бути корисними:

Встановлення відкритої комунікації. Важливо створити атмосферу відкритості, де здобувачі та викладачі можуть вільно висловлювати свої думки та почуття. Викладачі мають бути готовими слухати студентів, давати їм можливість висловитися та розуміти їхні потреби та очікування.

Врахування різних точок зору. Викладачі та здобувачі можуть мати різні погляди на питання, і це правильно і нормально. Важливо бути відкритим до різних думок та поглядів і шукати компромісні рішення.

Встановлення чітких очікувань. Викладачі повинні чітко висловлювати свої очікування щодо навчання та оцінювання. Це

допоможе уникнути непорозумінь та конфліктів, пов'язаних з хибними очікуваннями.

Підтримка взаєморозуміння. Важливо сприяти взаєморозумінню та співпраці шляхом підтримки діалогу та взаємного врахування. Викладачі можуть використовувати різні методи взаємодії, такі як консультації, менторство або групові дискусії, щоб підтримати здобувачів вищої освіти у вирішенні проблем та відповісти на їхні потреби.

Звернення до посередництва. У деяких випадках, коли конфлікт у взаємодії викладача та здобувача не може бути вирішений безпосередньо між сторонами, можна залучити посередника або третю нейтральну сторону. Це може бути адміністратор, консультант з питань конфліктів або інша авторитетна особа, яка допоможе встановити діалог, зрозуміти причини конфлікту і знайти спільне рішення.

Пошук компромісу. У взаємодії між викладачами та здобувачами можуть виникати різні інтереси та потреби. Важливо шукати компромісні рішення, які задовольняють обидві сторони. Викладачі можуть розглядати альтернативні методи навчання або оцінювання, щоб врахувати індивідуальні особливості здобувачів.

Розвиток емоційної інтелігенції. Важливо навчати викладачів та здобувачів навичкам управління емоціями, співчуттю та емпатії. Це допоможе сторонам краще розуміти одне одного, покращить якість спілкування та зменшить кількість конфліктів.

Професійний розвиток викладачів. Важливо підтримувати професійний розвиток викладачів у сфері міжособистих взаємин та вирішення конфліктів. Це допоможе під час формування навичок ефективної комунікації та психологічному розумінню здобувачів вищої освіти.

Конфлікти у взаємодії «викладач-здобувач» нормальні і можуть виникати з різних причин. Важливо розуміти, що їх вирішення вимагає часу, терпіння та взаєморозуміння з обох сторін. Пам'ятаємо, що метою вищої освіти є навчання та розвиток здобувачів вищої освіти, тому співпраця і конструктивна взаємодія між викладачами та здобувачами є ключовими елементами успішного навчального процесу.

Потрібно створити сприятливу атмосферу, де здобувачі вищої освіти відчувають себе комфортно: вільно висловлюють свої думки та побоювання. Викладачі повинні бути відкриті до зворотного зв'язку та готові враховувати індивідуальні потреби й особливості здобувачів вищої освіти.

Крім того, важливо розвивати навички міжособистісного спілкування та взаємодії у викладачів. Це може охоплювати тренінги, семінари або інші форми професійного розвитку, які спрямовані на покращення навичок ефективної комунікації, вирішення конфліктів та співпраці.

Важливим є також сприяння розвитку взаємоповаги, довіри та толерантності між викладачами та здобувачами вищої освіти. Розуміння та прийняття різних поглядів і думок можуть сприяти зміцненню взаємин та зменшенню конфліктів.

Нарешті, вирішення конфліктів у взаємодії «викладач-здобувач» вимагає відповідальності та співпраці обох сторін. Викладачі та здобувачі повинні бути готові слухати один одного, розуміти позицію та потреби іншої сторони та шукати компромісні рішення, які задовольняють всіх.

3. Динаміка конфлікту та його види.

Педагогічний конфлікт може мати такі види:

1. ***Внутрішньо-особистісний*** (відображає боротьбу приблизно рівних за силою мотивів, потягів, інтересів особистості).
2. ***Міжособистісний*** (характеризується тим, що діючі особи прагнуть реалізувати у своїй життєдіяльності взаємовиключні цілі).
3. ***Груповий*** (відрізняється тим, що сторонами, які конфліктують виступають соціальні групи, що переслідують несумісні цілі і перешкоджають один одному на шляху їх здійснення).
4. ***Особистісно-груповий*** (виникає у випадку невідповідності поведінки особистості груповим нормам та очікуванням).

Прогнозування конфлікту передбачає виявлення проблеми, породженої суперечністю. Далі встановлюється напрямок розвитку конфліктної ситуації. Потім визначається склад

учасників конфлікту, їхні мотиви, ціннісні орієнтири, відмінні риси і манери поведінки. Нарешті, аналізується зміст конфлікту.

Сигналами, що передують конфлікту, вважаються такі:

- **Криза** (у ході кризи звичайні норми поведінки втрачають силу, і людина стає здатною на крайнощі).
- **Непорозуміння** (викликається емоційною напругою учасників, що призводить до спотворення сприйняття).
- **Інциденти** (якась дрібниця може викликати тимчасове хвилювання або роздратування, але це дуже швидко проходить).
- **Напруга** (стан, що спотворює сприйняття іншої людини і вчинків її дій, почуття змінюються на гірше, взаємини стають джерелом безперервного занепокоєння, дуже часто будь-яке непорозуміння може перерости в конфлікт).
- **Дискомфорт** (інтуїтивне відчуття хвилювання, страх, що важко висловити словами).

Педагогам необхідно відслідковувати сигнали, що свідчать про зародження конфлікту. На практиці важливим є не стільки усунення інциденту, скільки аналіз конфліктної ситуації. Інцидент можна заглушити шляхом «натиску», тоді як конфліктна ситуація зберігається, приймаючи затяжну форму, що в подальшому негативно впливає на функціонування колективу.

Конфлікт не можна ігнорувати, його треба вивчати. Ні колектив, ні особистість не можуть розвиватися безконфліктно, існування конфліктів є показником нормального розвитку. Вважаючи конфлікт ефективним засобом виховного впливу на особистість, учені вказують, що подолання конфліктних ситуацій можливе тільки, якщо особа володіє спеціальними психолого-педагогічними знаннями і відповідними їм уміннями.

Прогнозування конфліктів тісно пов'язане з їхньою діагностикою та пропрацюванням. Без основного прогнозу не можливо запобігти конфліктній ситуації.

Прогноз – це розрахунок з певною вірогідністю місця та часу виникнення конфлікту, який базується на психологічному діагнозі всіх компонентів конфлікту.

Прогнозування конфлікту передбачає виявлення:

- сигналів конфлікту (ступінь напруження та дискомфорту в колективі (групі), частоту їх виникнення,

потенціали їхньої конфліктогенності та вірогідності стимуляції ними конфлікту);

- проблеми, аналіз її причин і можливостей розв'язання;
- напрямку розвитку конфліктної ситуації;
- складу учасників між якими розгортається конфлікт та їхню готовність до подальшого провокування й поглиблення конфлікту;
- суть інциденту, його можливості як детонатора конфлікту.

Таким чином, прогнозування конфлікту потребує аналізу структурних компонентів конфлікту, їхніх психологічних особливостей, стану кофліктогенності проблемної ситуації.

Для прогнозування та психодіагностики конфліктів важливо правильно сформулювати та поставити діагноз самої конфліктної ситуації, яка породжує конфлікт. Подальшим кроком у прогнозуванні конфліктів є виявлення тенденцій до зміни проблемної ситуації, розвиток суперечності, проведення всебічного аналізу.

1. Пошук шляхів вирішення конфліктних ситуацій.

Вирішення конфліктних ситуацій є важливою складовою виховного процесу. Ось кілька шляхів пошуку розв'язання конфліктів:

Комунікація і взаєморозуміння. Відкрита, ефективна комунікація є ключем до вирішення більшості конфліктів. Спробуйте знайти час і простір для прослуховування всіх сторін, вираження своїх почуттів і думок, а також пошук компромісних рішень, що задовольняють всіх.

Прийняття та розуміння різниць. Конфлікти можуть виникати через різні погляди, цінності та потреби. Важливо розуміти, що люди можуть мати різні точки зору і це нормально. Зосереджуйтеся на спільних цілях та пошуку компромісів.

Посередництво. Залучення нейтральної третьої сторони, такої як медіатор, може допомогти сторонам знайти спільну мову та досягти взаємоприйнятних рішень. Медіатор може допомогти встановити правила спілкування, збалансувати владу та допомогти сторонам зрозуміти позиції один одного.

Використання позитивних підходів до вирішення конфліктів. Спробуйте шукати спільні рішення, де всі сторони

виграють. Фокусуйтеся на спільних інтересах і потребах, а не на індивідуальних позиціях. Діалог, співпраця та творчість можуть допомогти знайти вигідні рішення для всіх.

Розвиток навичок управління конфліктами. Важливо навчити здобувачів вищої освіти навичкам ефективного вирішення конфліктів, таким як активне слухання, емпатія, співпраця та вміння контролювати свої емоції. Ви можете проводити тренінги та семінари, які спрямовані на розвиток цих навичок. Також важливо створити безпечне середовище, де здобувачам вищої освіти комфортно висловлювати свої думки та виражати емоції без осуду чи відмови.

Розробка політики вирішення конфліктів. У вищій школі можна розробити чітку політику, яка описує процедури та ресурси для вирішення конфліктів. Це може охоплювати встановлення каналів звернень, створення комітетів з розгляду конфліктних ситуацій або надання підтримки з боку консультантів з питань конфліктів.

Розвиток культури взаємоповаги і толерантності. Виховання культури взаємоповаги, толерантності та конструктивного спілкування важливо для запобігання конфліктам. Програми навчання, заходи спільноти та включення їх до освітнього процесу можуть сприяти формуванню такої культури.

Врахування індивідуальних потреб. Конфлікти можуть виникати через невирішені індивідуальні проблеми або потреби. Важливо створювати підтримку та ресурси для здобувачів вищої освіти, щоб вони могли звертатися за допомогою, якщо виникають особисті труднощі, що впливають на їхнє студентське життя.

Важливо зважати на те, що вирішення конфліктів – це процес, який вимагає часу, терпіння та взаєморозуміння. Також необхідно стимулювати конструктивний підхід до конфліктів і спрямовувати їх на позитивну зміну і вирішення проблем. Конфлікти можуть бути можливістю для особистого зростання та розвитку, якщо їх розглядати як можливість вчитися і розвивати навички спілкування, співпраці та проблемного вирішення.

Крім того, важливо створити позитивну атмосферу вибачення і вирішення конфліктів. Підтримка і підкріплення важливості вибачення можуть сприяти створенню здорових

взаємин і відносин у вищій школі. Необхідно також враховувати особливості студентської спільноти та культурного контексту. Розуміння різних культур, цінностей і норм може допомогти вирішувати конфлікти з більшою ефективністю.

Отож, вирішення конфліктних ситуацій вимагає системного підходу та спільних зусиль всіх учасників вищої школи – адміністрації, викладачів, здобувачів та інших зацікавлених сторін. Забезпечення відкритої комунікації, взаєморозуміння та навчання навичкам вирішення конфліктів сприятиме створенню здорового та плідного навчального середовища.

Питання для самоперевірки:

1. Що розуміється під майстерністю викладача вищого закладу освіти у розв'язанні педагогічних конфліктів?
2. Яка роль майстерності викладача у вирішенні педагогічних конфліктів?
3. Які основні навички та компетенції потрібні викладачу для успішного розв'язання педагогічних конфліктів?
4. Яким чином викладач може виявити та аналізувати педагогічні конфлікти, що виникають у навчальному середовищі?
5. Які стратегії та методи можна використовувати для вирішення педагогічних конфліктів?
6. Як встановити ефективну комунікацію із здобувачами вищої освіти та викладачами для попередження та розв'язання педагогічних конфліктів?
7. Яким чином викладач може сприяти побудові позитивного інтерактивного аудиторного середовища, що зменшує ймовірність виникнення педагогічних конфліктів?
8. Як викладач може керувати своїми емоціями та реагувати конструктивно в педагогічних конфліктах?
9. Яким чином розв'язання педагогічних конфліктів сприяє професійному розвитку викладача?
10. Які етичні аспекти слід враховувати під час розв'язання педагогічних конфліктів у закладі вищої освіти?

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі. Воно проводиться у формі обговорення (навчання парами або дискусії) навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі вищої освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Головна мета семінарських занять – опанування здобувачами вищої освіти навчального матеріалу з дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, навчання їх елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Основними завданнями семінарських занять є: закріплення у здобувачів теоретичних знань; оволодіння науковим апаратом, навичками усного і письмового викладу навчального матеріалу; залучення їх до науки, наукових досліджень; прищеплення навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень і висновків; формування правового світогляду, здатності пов'язувати загальнотеоретичні положення з вимогами повсякденної практики.

Підготовка теоретичних питань до семінарських занять передбачає опрацювання питань теми практичного заняття. Ці питання могли як розглядати під час лекції, так і виноситися на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки:

1. Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).
2. Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або інтернет-ресурсі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).

3. Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.
4. Прочитайте ці розділи.
5. Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
6. Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.
7. Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
8. Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
9. Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися до викладача на консультації.
10. Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити за допомогою відповідей на тестові питання до теми та питання для самоаналізу та самоперевірки.

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми із використанням досвіду видатних педагогів. Для конспектування можуть пропонуватися праці видатних педагогів, державні документи, статті з фахових психолого-педагогічних журналів, розділи монографій або посібників.

Алгоритм підготовки:

- Прочитайте запропоноване джерело.
- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (вказіть автора, назву, вихідні дані).
- Складіть опорний план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення досвіду педагога або погляди на вирішення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Оформіть прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, за потреби, схеми, таблиці тощо.

Особливу увагу зверніть на конспектування таких праць видатних педагогів, як: «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинського, «Педагогічна поема» А. Макаренка. Стиль написання цих творів художньо-публіцистичний, тому,

конспектуючи, використовуйте не тільки цитати із тексту, а й власні узагальнення та висновки.

Підготовка та проведення практичного заняття (в ролі педагога) має на меті формування у здобувачів вищої освіти практико-орієнтованих, професійно спрямованих умінь та навичок організації навчально-виховного процесу.

Алгоритм підготовки:

- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі) або в інтернет-ресурсах джерела, які зазначені у списку обов'язкової основної та додаткової літератури до заняття. Опрацюйте теоретичний матеріал означеної теми.
- Складіть план-конспект заняття, користуючись загальним планом проведення семінарського заняття.
- До кожного із визначених етапів заняття виберіть форму та методи проведення (це може бути індивідуальна, парна або групова). З метою ефективного й оптимального проведення заняття поєднуйте індивідуальні та групові форми й методи роботи.
- Для якісної перевірки знань та умінь здобувачів вищої освіти підготуйте схеми, таблиці, кросворди, тести, які б носили проблемний характер, а не пряме відтворення знань.
- Вам необхідно звернутися до Вашого викладача для узгодження та консультації.

Підготовка огляду преси передбачає вибір одного періодичного педагогічного видання, його аналіз та характеристику. Для огляду пропонуються різні видання: педагогічні газети, журнали, збірники наукових праць. Це можуть бути друковані або інтернет-видання.

Алгоритм підготовки:

Підберіть у бібліотеці університету (читальному залі) або в інтернет-джерелах педагогічне видання (журнал, газета, сайт), проаналізуйте та напишіть стислу характеристику, яка включає наступні пункти:

- Назва видання, рік заснування, видавництво;
- Коротка характеристика рубрик (постійних та змінних);
- Короткий виклад однієї статті, яка найбільш Вас зацікавила і пов'язана із темою заняття;

- Висновок про користь цього видання для майбутніх учителів вашої спеціальності.

Підготовка та проведення фрагменту виховного заходу має на меті формування у здобувачів вищої освіти практико-орієнтованих, професійно спрямованих умінь та навичок організації й здійснення виховної роботи класного керівника.

Алгоритм підготовки:

1. Виберіть напрям виховної роботи та визначте тему виховного заходу, який відповідав би певному віку вихованців, їх інтересам.
2. Підберіть у бібліотеці університету (читальному залі) або в інтернет ресурсах джерела для складання сценарію виховного заходу.
3. Складіть план-сценарій, який передбачав би залучення майже всіх учасників групи.
4. Продумайте наочність, яку можна використати, музичний супровід, та можливості їх застосування на занятті. Можете залучати при цьому своїх однокласників. Сценарій повинен містити: тему, мету (пізнавальну, виховну, розвивальну), обладнання, опис етапу підготовки, хід виховного заходу і висновок.
5. Підготуйтеся до проведення фрагменту виховного заходу під час семінарського заняття, він має бути тривалістю не більше 7-10 хв.
6. Підготуйтеся до самоаналізу фрагменту виховного заходу та обговорення методики після його проведення на семінарському занятті.
7. Обов'язково із розробленим планом-конспектом фрагменту виховного заходу необхідно звернутися до Вашого викладача для узгодження та консультації.

Підготовка рефератів передбачає глибокий та детальний аналіз проблеми, винесеної у перелік тем рефератів.

Алгоритм підготовки:

1. Ознайомтеся з вимогами до написання реферату.
2. Доберіть літературу (у бібліотеці університету або з інтернет ресурсів), у якій розкривається тема реферату. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).

3. Складіть план реферату.
4. Опрацюйте наукові джерела (монографії, статті, посібники, підручники тощо), користуючись порадами до конспектування першоджерел.
5. Систематизуйте та узагальніть опрацьований матеріал відповідно до плану реферату.
6. Дайте власний критичний аналіз та оцінку висвітленої проблеми.
7. Оформіть реферат відповідно до вимог.
8. На основі реферату підготуйте усну доповідь на семінарське заняття.

Підготовка до модульного контролю має на меті узагальнення, систематизацію знань та актуалізацію сформованих професійно спрямованих умінь та навичок із окремого модуля й перевірку рівня їх сформованості.

Алгоритм виконання

1. Ознайомтеся з переліком питань та завдань до МК.
2. Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в кінці інструктивно-методичних матеріалів).
3. Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами, підручниками, посібниками.
4. Визначте ваш рівень знань з кожного питання та відкоригуйте їх відповідно до загальної інформації.
5. Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань різного рівня складності.
6. Дайте відповідь на питання для самоперевірки та виконайте практичне завдання.

Підготовка до підсумкового модульного контролю (ПМК) та заліку/екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з окремого модуля або дисципліни в цілому і перевірки рівня їх засвоєння здобувачами освіти.

Алгоритм виконання:

1. Ознайомтеся з переліком питань та завдань до ПМК, заліку або екзамену.
2. Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах). Користуйтеся різними джерелами для більш ефективного узагальнення знань.
3. Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами підручниками або посібниками.
4. Визначте рівень сформованості Ваших знань з кожного питання.
5. Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до семінарських занять.
6. Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання, дайте відповіді на питання для самоперевірки, що подаються до кожної теми.

Примітка: якщо Ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, Ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у «Графіку проведення консультацій викладачів» (кафедра виховних технологій та педагогічної творчості, каб. №426).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Мета та головні завдання виховання у закладі вищої педагогічної освіти

Мета: *осмислити сутність поняття «виховання», сформуванню гармонійно розвинену особистість, здатну використовувати свої знання та навички для вирішення складних професійних, соціальних та етичних проблем.*

План заняття

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Актуальні питання виховної роботи».
2. Виховання як складова педагогічного процесу.
3. Зміст національного виховання.
4. Взаємодія викладача та здобувача вищої освіти у виховному процесі.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Виявити особливості виховного процесу у закладі вищої освіти.
2. Яким чином виховання у вищій школі сприяє професійному становленню майбутніх спеціалістів?
3. Розкрити якості творчого викладача, куратора, здобувача як співучасників виховного процесу.
4. Що ми вкладаємо у зміст трактування «національна свідомість майбутньої еліти»?
5. Як на Ваш погляд має відбуватися підготовка майбутніх фахівців до життя і праці в умовах ринкових відносин?
6. Що Ви розумієте під висловами «психічне здоров'я», «духовна культура особистості»?
7. Які проблеми виховання у вищій школі Вам відомі?
8. Які заходи, на Вашу думку, можуть сприяти поліпшенню виховання у вищих навчальних закладах України?
9. Чи мають проходити спеціальну підготовку спеціалісти, які займаються виховною діяльністю у вищій школі?

10. Основні завдання виховання у вищій школі.

Тематика презентацій:

1. Вчення про сутність людини та його значення для педагогіки.
2. Суспільно-історичний та національний характер виховання.
3. Виховання, самовиховання і перевиховання.
4. Процес виховання, його завдання, етапи.
5. Основні закономірності виховання у вищому навчальному закладі, їх суть.
6. Основи національного виховання.
7. Зміст поняття «Виховання» у вищій школі.
8. Управління виховним процесом закладу вищої освіти.
9. Концепція національного виховання студентської молоді.
10. Психолого-педагогічні засади управління виховним процесом у закладі освіти.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Професіограма, функції та основні напрями діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти

Мета: *осмислити сутність поняття «професіограма», визначити зміст роботи куратора академічної групи та його функції, розглянути процес взаємодії куратора та здобувача вищої освіти у виховному процесі.*

План заняття

1. Зміст педагогічної діяльності куратора педагогічного закладу вищої освіти.
2. Професіограма куратора академічної групи.
3. Функції куратора академічної групи.
4. Сутність інтерактивного підходу у виховній роботі.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Що таке професіограма куратора педагогічного закладу вищої освіти?
2. Які основні функції виконує куратор педагогічного закладу вищої освіти?
3. Які основні напрями діяльності куратора в процесі отримання педагогічної освіти?
4. Які вимоги і компетенції необхідні для куратора педагогічного закладу вищої освіти?
5. Які завдання входять до компетенцій куратора у взаємодії із здобувачами вищої освіти?
6. Які завдання виконує куратор щодо організації моніторингу та аналізу студентського успіху?
7. Як куратор сприяє адаптації першокурсників до умов в закладах вищої освіти?
8. Як куратор сприяє формуванню мотивації та активної участі здобувачів у навчальному процесі?

9. Які основні завдання виконує куратор щодо соціального супроводу здобувачів?
10. Як куратор сприяє розвитку самоорганізації та самоврядування студентського колективу?

Тематика презентацій:

1. Роль куратора в розвитку студентського самоврядування у педагогічному закладі вищої освіти.
2. Основні функції куратора у формуванні соціального клімату в педагогічному закладі вищої освіти.
3. Вплив кураторської діяльності на студентську адаптацію до умов вищої освіти.
4. Роль куратора в розвитку особистості здобувача у вищому закладі освіти.
5. Куратор як посередник між здобувачами та викладачами: сприяння взаєморозумінню та побудова конструктивних взаємин.
6. Розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти через кураторську підтримку.
7. Вплив куратора на професійну орієнтацію здобувачів вищої освіти.
8. Кураторська підтримка здобувачів вищої освіти з особливими потребами.
9. Ефективні методи розвитку міжособистісної взаємодії здобувачів вищої освіти через кураторську підтримку.
10. Вплив куратора на формування студентської активності та залучення до позашкільних заходів у педагогічному закладі вищої освіти.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Принципи виховання у вищій школі

Мета: осмислити роль і сутність поняття «Виховання у вищій школі», визначити зміст принципів виховання, розглянути процес взаємодії викладача та здобувача вищої освіти у виховному процесі.

План заняття

1. Особливості виховання студентського колективу.
2. Розкрити сутність принципів виховання у вищій школі.
3. Вплив принципів виховання у вищій школі на рівень сформованості необхідних якостей майбутніх фахівців.
4. Умови оптимальної дії принципів виховання.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Поясніть сутність принципу опори на позитивне у людині та її вчинках у процесі виховання студентської молоді.
2. У чому полягає значення принципу єдності вимог і поваги до особистості вихованця у вищій школі?
3. Що є спільного і відмінного в основі принципів етнізації і народності виховання у вищій школі?
4. У яких випадках застосування принципів природовідповідності і культуровідповідності є особливо ефективним?
5. Чи можемо ми назвати принцип виховання у колективі одним з найвагоміших принципів виховання у вищій школі?
6. У чому полягає принцип виховання у праці стосовно здобувачів закладу освіти?
7. Наскільки є ефективним принцип демократичності виховання у вищій школі?
8. Чим викликана необхідність застосування принципу наступності у виховній роботі куратора?

9. Яким чином реалізується принцип відповідності виховання індивідуальним особливостям молоді?
10. У чому полягає значення дотримання у виховному процесі сучасного закладу освіти принципу інтегрованості?
11. У чому ми бачимо доцільність принципу поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою здобувачів.
12. Розкрити своє розуміння принципу гуманізації виховання в університеті.
13. Значення дотримання принципу зв'язку виховання з життям у діяльності куратора вищої школи?

Тематика презентацій:

1. Принципи виховання у вищій школі.
2. Моральні якості майбутнього фахівця.
3. Сутність принципу опори на позитивне у людині та її вчинках у процесі виховання студентської молоді.
4. Значення принципу єдності вимог і поваги до особистості вихованця у вищій школі.
5. Принципи етнізації і народності в процесі виховання у вищій школі.
6. Принципи природовідповідності і культуровідповідності у вихованні молоді.
7. Принцип виховання в праці здобувачів вищої освіти.
8. Принцип демократичності виховання здобувачів у вищій школі.
9. Принцип наступності у виховній роботі куратора.
10. Розкрити розуміння принципу гуманізації виховання в університеті.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема: **Методи та засоби виховання у вищій школі**

Мета: визначити зміст методів і засобів виховання, розглянути систему методів та засобів виховного впливу на особистість.

План заняття

1. Методи виховання у вищій школі.
2. Взаємозв'язок методів виховання.
3. Засоби виховання, їх сутність.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Групи методів виховання у вищій школі.
2. Які методи виховання складають групу методів переконання? У чому полягає сенс їх застосування?
3. Значення тренувальних методів (методів вправ) у вихованні здобувачів.
4. Від чого залежить ефективність методів стимулювання поведінки у вищій школі?
5. Що сприяє орієнтації здобувача вищої освіти на конкретні методи самовиховання?
6. У чому полягають суттєві відмінності між такими методами переконання як диспут, бесіда, дискусія?
7. Як застосовується педагогами метод вправ у їхній виховній діяльності?
8. Чи можлива повна реалізація режиму праці і відпочинку як складової методу вправ у життєдіяльності сучасного здобувача? Чому?
9. Чи спостерігали Ви використання куратором або представником професорсько-викладацького складу методу

- означеної перспективи? Які ваші враження щодо його доцільності?
10. На чому базується метод покарання у вищій школі?
  11. Які методи самовиховання ви вважаєте найбільш актуальними? Чому?
  12. Що ми вкладаємо у зміст поняття «засоби виховання»?
  13. Чи можемо ми називати рідну мову універсальним засобом виховання? Чому?
  14. Які засоби виховання ми традиційно називаємо природними?
  15. Охарактеризувати перераховані у лекційному матеріалі засоби виховання у вищій школі.

Тематика презентацій:

1. Роль активного навчання у вихованні здобувачів у вищій школі.
2. Використання технологій виховання в сучасній вищій школі.
3. Значення проектної діяльності у вихованні здобувачів у вищій школі.
4. Використання менторства як методу виховання у вищій школі.
5. Розвиток критичного мислення здобувачів через дискусії та дебати у вищій школі.
6. Вплив екскурсій та практичних занять на виховання здобувачів у вищій школі.
7. Використання ігрових методик у процесі виховання здобувачів у вищій школі.
8. Роль професійної практики у формуванні професійних цінностей здобувачів у вищій школі.
9. Вплив міжкультурної взаємодії на виховання толерантності та розуміння у вищій школі.
10. Роль волонтерської діяльності у вихованні громадянської свідомості здобувачів у вищій школі.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: Напрямки виховання у вищій школі

Мета: визначити зміст основних напрямів виховання у вищій школі, сучасну класифікацію напрямків виховання та їх вплив на формування майбутнього фахівця.

План заняття

1. Напрямки виховання у вищій школі.
2. Реалізація напрямків виховання у процесі виховної роботи.
3. Вплив сучасних напрямів виховання на формування гармонійно розвиненої особистості.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Актуальні напрями виховання у вищій школі.
2. Шляхи реалізації напрямів розумового виховання здобувачів вищої освіти.
3. Суть духовно-морального виховання у вищій школі.
4. У чому полягає виховання працелюбності у здобувачів вищої освіти?
5. Яким чином порушуються актуальні проблеми економічного виховання у студентському колективі?
6. Розкрити орієнтовний зміст естетичного виховання у класичному університеті (на прикладі одного з факультетів).
7. Основні аспекти етичного виховання в університеті.
8. Народно-педагогічні основи етичного виховання.
9. Формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти.
10. Завдання екологічного виховання у вищій школі.
11. Забезпечення санітарно-гігієнічного виховання у закладі вищої освіти.

Тематика презентацій:

1. Напрямки виховання у вищій школі.
2. Розумове виховання здобувачів вищої освіти, шляхи реалізації.
3. Моральне виховання здобувачів вищої освіти.
4. Економічне виховання здобувачів вищої освіти.
5. Правове виховання здобувачів вищої освіти.
6. Загально-педагогічні та спеціальні принципи правового виховання.
7. Естетичне виховання здобувачів вищої освіти.
8. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти.
9. Трудове виховання здобувачів вищої освіти.
10. Екологічне виховання здобувачів вищої освіти.

Інтерактивна взаємодія:

Ділимо групу на малий колектив і даємо кожній команді завдання представити один з напрямків виховання. Кожна команда повинна підготувати коротку презентацію про обраний напрямок, яка включатиме:

Опис напрямку: Поясніть, що означає обраний напрямок виховання і які його основні принципи.

Методи та стратегії: Розкажіть про конкретні методи та стратегії, що застосовуються у вибраному напрямку. Наведіть приклади конкретних дій, які можна вжити для втілення цих методів.

Приклади успіху: Поділіться прикладами успіху, коли обраний напрямок виховання показав позитивні результати. Це можуть бути історії успіху конкретних людей, організацій або досліджень, що підтверджують ефективність цього напрямку.

Виклики та обмеження: Обговоріть можливі виклики та обмеження, з якими можна зіткнутися при впровадженні цього напрямку. Розмірковують про те, як ці виклики можна подолати та зробити виховання ефективним.

На заключному етапі команди презентують свої матеріали перед іншими учасниками групи. Після кожної презентації можна провести дискусію, обговорити переваги та недоліки кожного напрямку, а також спільно знайти способи поєднання різних напрямків виховання для досягнення комплексного підходу у процесі виховання молоді.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6

Тема: Форми організації виховної роботи у вищій школі

Мета: визначити зміст основних форм виховання у вищій школі, сучасну класифікацію форм виховання та їх вплив на формування майбутнього фахівця.

План заняття

1. Форми організації виховання у закладі вищої освіти.
2. Впровадження сучасних форм організації виховного процесу у вищій школі.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. У чому полягає різниця між загальними і спеціальними формами організації виховання ?
2. Суть індивідуальних форм організації виховання.
3. Особливості парних форм організації виховання.
4. Відмінність групових і колективних форм організації виховання.
5. У чому різниця між бесідою, диспутом, екскурсією, студентською конференцією як формами організації спеціального виховання в одному випадку і представленням їх методами виховання в іншому?
6. У чому полягає виховне навантаження науково-пошукової діяльності?
7. Чому зустрічі з відомими людьми можна представляти окремою формою організації виховання?
8. Яке виховне навантаження несуть виховні презентації?
9. У чому полягає виховна суть занять у спортивних гуртках?
10. У якому випадку конкурс є формою організації виховання?

Тематика презентацій:

1. Роль і значення групових занять у виховній роботі вищої школи.
2. Організація тематичних заходів і заходів з професійної спрямованості для здобувачів у вищій школі.
3. Використання проектних методів у виховній роботі вищої школи.
4. Роль культурно-мистецьких заходів у формуванні ціннісних орієнтирів здобувачів у вищій школі.
5. Вплив менторської програми на виховання здобувачів у вищій школі.
6. Застосування інтерактивних методів навчання в організації виховної роботи вищої школи.
7. Формування студентського самоврядування як форми організації виховної роботи вищої школи.
8. Вплив спортивних заходів на розвиток фізичних і моральних якостей здобувачів у вищій школі.
9. Роль практик у виховній роботі вищої школи: професійне самовизначення та розвиток міжособистісних навичок.
10. Організація духовно-моральної роботи вищої школи: формування ціннісних орієнтирів та духовного розвитку здобувачів вищої освіти.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7

Тема: Професійно-педагогічне спілкування у виховній роботі закладу вищої освіти

Мета: *поглибити знання про роль педагогічного спілкування і мовлення в професійній діяльності викладача, сформулювати установки на самостійну роботу спрямовану на удосконалення умінь виразного мовлення.*

План заняття

1. Поняття педагогічного спілкування у вищій школі.
2. Ознаки, структура педагогічного спілкування.
3. Стили педагогічного спілкування.
4. Бар'єри у педагогічному спілкуванні.
5. Правила комфортного педагогічного спілкування.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Контакт у педагогічному діалозі.
2. Функції педагогічного мовлення сучасного викладача.
3. Шляхи удосконалення мовлення.

Тематика презентацій:

1. Порівняльна характеристика стилів спілкування педагогів.
2. Педагогічне спілкування як діалог.
3. Способи саморегуляції педагога в професійному спілкуванні.
4. Етичний захист викладача у професійному спілкуванні.
5. Шляхи подолання бар'єрів у педагогічному спілкуванні.
6. Мовлення сучасного викладача.
7. Бар'єри у спілкуванні та їх різновиди.
8. Спілкуємося українською мовою, бо це виклик суспільства.
9. Сучасні шляхи удосконалення мовної культури.
10. Стили спілкування. Класифікація.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8

Тема: Професійне самовиховання викладача закладу вищої освіти

Мета: *поглибити знання про роль самовиховання у професійній діяльності викладача та техніку створення образу викладача.*

План заняття

1. Професійне самовиховання у системі підготовки сучасного педагога.
2. Умови і чинники професійного самовиховання здобувачів вищої освіти.
3. Технологія професійного самовиховання:
4. Самовиховання і професійний ріст педагога.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Поняття про методи виховання та самовиховання.
2. Проблема класифікації методів самовиховання (самопізнання, самооцінка, саморегуляція).
3. Самовиховання в структурі процесу формування особистості.
4. Самовиховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Тематика презентацій:

1. Роль самовиховання у працях А. Макаренка.
2. Роль самовиховання у працях В. Сухомлинського.
3. Основи самовиховання особистості.
4. Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх педагогів.
5. Самовиховання як компонент формування особистості.
6. Шляхи та методи самовиховання особистості.
7. Вікові особливості розвитку самовиховання у здобувачів вищої освіти.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9

Тема: Використання інтерактивних виховних технологій у професійній діяльності викладача

Мета: *поглибити знання про інтерактивні виховні технології у професійній діяльності викладача.*

План заняття

1. Поняття «інтеракція», «інтерактивні виховні технології».
2. Мета інтерактивних виховних технологій.
3. Види інтерактивних виховних технологій.
4. Використання інтерактивних виховних технологій у практичній роботі.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Інтерактивність у вихованні.
2. Інтерактивні виховні технології у практиці.
3. Класифікації інтерактивних виховних технологій.
4. Орієнтовна структура заходу із застосуванням інтерактивних виховних технологій.

Тематика презентацій:

1. Інтерактивні виховні технології та їх сутність.
2. Класифікація інтерактивних виховних технологій.
3. Впровадження інтерактивних технологій у виховний процес.
4. Поняття «інтерактивні виховні технології».
5. Застосування інтерактивних виховних технологій – один із напрямків удосконалення виховного процесу.
6. Ефективність інтерактивних виховних технологій.
7. Погляди сучасних педагогів на інтерактивну взаємодія у професійній роботі вчителя.
8. Сучасність і інтеракція.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №10

Тема: Майстерність викладача закладу вищої освіти у розв'язанні педагогічних конфліктів

Мета: *розкрити сутність ключових визначень семінарського заняття, навчити знаходити шляхи вирішення конфліктних ситуацій, виховувати толерантну, тактовну особистість.*

План заняття

1. Розкрити сутність понять «конфлікт» та «конфліктна ситуація».
2. Конфлікт у взаємодії «викладач – здобувач».
3. Динаміка конфлікту та його види .
4. Пошук шляхів вирішення конфліктних ситуацій.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Назвіть основні види конфліктів.
2. Чому виникають конфлікти у педагогічній діяльності?
3. Психологічні засади виникнення конфліктів у педагогічному процесі.
4. Специфіка педагогічних конфліктних ситуацій та динаміка їх розвитку.
5. Міжособистісні конфлікти у педагогічному колективі.
6. Особливості розв'язання педагогічних конфліктів.
7. Основні прийоми та стилі розв'язання конфліктних ситуацій.
8. Ігрові методи вирішення конфліктних ситуацій.

Тематика презентацій:

1. Конфлікт та його види.
2. Шляхи розв'язання конфліктних ситуацій.
3. Конфлікт у педагогічному середовищі.
4. Основні прийоми та стилі розв'язання конфліктних ситуацій
5. Погляди сучасних вчених на тему конфлікт та способи його подолання.
6. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №11

Тема: Традиції сімейної педагогіки

Мета: осмислити роль і сутність поняття «сім'я», «родина», визначити зміст цих понять, розглянути процес взаємодії здобувача вищої освіти з сім'єю.

План заняття

1. Сутність понять «сім'я», «родина».
2. Класифікація сім'ї.
3. Цілі і етапи сімейного виховання.
4. Функції сімейного виховання.
5. Роль батьківства у вихованні підростаючого покоління.
6. Традиції сімейного виховання.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Що означає вираз «Сімейне виховання – національна проблема»?
2. Які традиції сімейної педагогіки вам відомі?
3. Проблеми студентських сімей.
4. Проаналізуйте мету сімейного виховання.
5. Яку роль грають батько і мати в становленні їх дитини?

Тематика презентацій:

1. Сучасна сім'я: типологія, структура та проблеми. Зміст прав і обов'язків основних ролей сімейного життя.
2. Сім'я – це надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства.
3. Сім'я у сучасному суспільстві.
4. Сім'я і шлюб.
5. Міфи про сім'ю та сімейні ролі.
6. Шляхи і засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №12

Тема: Важковиховуваність як соціально-педагогічна проблема

Мета: *осмислити роль і сутність поняття «важковиховуваність», визначити зміст цього поняття, розглянути процес взаємодії викладача та здобувача вищої освіти, що відноситься до категорії «важковиховувані».*

План заняття

1. Поняття «важковиховуваність».
2. Типи і рівні важковиховуваності
3. Технології соціально-педагогічної роботи з важковиховуваними дітьми
4. Перевиховання як педагогічний процес та його структурні одиниці.
5. Принципи, шляхи і засоби перевиховання.

Запитання і завдання для контролю та самоконтролю здобувачів вищої освіти

Опрацювавши рекомендовану літературу, підготуватися до обговорення теоретичних питань:

1. Що розуміється під терміном «важковиховуваність» у контексті соціально-педагогічної проблеми?
2. Які основні ознаки та прояви важковиховуваності можна виділити?
3. Які фактори сприяють виникненню важковиховуваності у дітей та молоді?
4. Які наслідки можуть мати важковиховуваність для особистісного розвитку та соціальної адаптації особи?
5. Які педагогічні стратегії та підходи можуть бути ефективними в роботі з важковиховуваною дітьми та молоддю?
6. Які можливості та ресурси виховного середовища можуть сприяти подоланню важковиховуваності?
7. Які ролі відіграють педагоги, батьки та інші соціальні фактори у вирішенні проблеми важковиховуваності?

8. Які програми та проєкти існують для попередження та корекції важковихованості?
9. Які етичні аспекти потрібно враховувати у роботі з важковиховуваними дітьми та молоддю?
10. Як можна сприяти позитивному особистісному зростанню та соціальній інтеграції важковиховуваних осіб?

Тематика презентацій:

1. Важковиховуваність: аналіз проблеми та шляхи подолання.
2. Соціально-педагогічна проблема важковиховуваності: виклики сучасності.
3. Важковиховуваність: діагностика, причини та наслідки.
4. Педагогічні стратегії в роботі з важковиховуваною молоддю.
5. Роль сім'ї та школи у вирішенні проблеми важковиховуваності.
6. Ефективні програми та проєкти для попередження важковиховуваності.
7. Етичні аспекти роботи з важковиховуваними дітьми та молоддю.
8. Співпраця між педагогами та соціальними службами у роботі з важковиховуваною молоддю.
9. Важковиховуваність та соціальна адаптація: взаємозв'язок і стратегії впливу.
10. Інноваційні підходи до вирішення проблеми важковиховуваності: успішні практики та перспективи.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самостійна робота виконується здобувачами вищої освіти в час вільний від занять, у читальних залах бібліотеки або вдома.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувача вищої освіти, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 від загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Зміст самостійної роботи здобувачів вищої освіти над конкретною дисципліною визначається її навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Викладач знайомить здобувачів вищої освіти:

- із системою форм і методів навчання у закладі освіти, науковою організацією праці, методикою самостійної роботи, критеріями оцінки якості виконуваної самостійної роботи;
- із метою, засобами, трудомісткістю, термінами виконання, формами контролю самостійної роботи здобувачів вищої освіти;
- формує вміння пошуку оптимальних варіантів відповідей, рішень;
- навички наукового дослідження;
- розвиває навички роботи з підручником, класичними першоджерелами і сучасною науковою літературою;
- проводить групові і індивідуальні консультації щодо методики самостійної роботи;
- здійснює систематичний контроль виконання здобувачами графіка самостійної роботи;
- проводить аналіз і дає оцінку роботи.

Навчальний матеріал з конкретної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння здобувачами у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

У процесі самостійної роботи здійснюється самоосвіта здобувача, яка сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Здобувач вищої освіти здійснює щоденні заняття самостійно, складає графік самостійної роботи з урахуванням розкладу аудиторних занять, з метою швидкого пошуку необхідної літератури оволодіває навичками користування каталогами та картотеками бібліотеки.

Основним засобом самоосвіти є самостійне вивчення та опрацювання наукової, науково-популярної, навчальної, політичної, художньої та іншої літератури. Джерелами самоосвіти слугують також газети і журнали (особливо фахові), радіо і телебачення, відвідування музеїв, театрів, виставок, спілкування з освіченими людьми, зі спеціалістами з різних галузей знань і практичної діяльності, зокрема з передовими педагогами.

Потреба у засвоєній різнобічній інформації, піклування про розширення свого кругозору та ерудиції вимагає від молодого людини певної цілеспрямованості, дисциплінованості, великих вольових зусиль, вміння зосереджувати увагу на об'єктах вивчення, користуватися різними видами пам'яті та ін.

Важливою умовою ефективності самоосвіти є володіння здобувачами вищої освіти раціональними прийомами самостійної роботи у процесі підготовки до лекції, семінарського заняття, колоквиуму та екзамену, написання реферату, курсової та дипломної роботи тощо.

Певний обсяг знань, умінь та навичок самоосвіти здобувачі вищої освіти мають ще із часів навчання в загальноосвітній школі. Але у вищій школі цього багажу недостатньо для продовження самоосвіти в нових умовах навчання. Тому завдання викладачів університету на самому початку вивчення курсу пояснити здобувачам вищої освіти особливості самостійної роботи, ознайомити з методичними рекомендаціями її виконання, зі способами вирішення різних пізнавальних задач, з якими доводиться зустрічатися вчителю в його практичній діяльності. Важливим є навчити їх вибирати необхідну для роботи літературу, користуватися енциклопедіями, довідниками, словниками та ін., виділяти з прочитаних книжок найголовніше і найістотніше, вчити умінню робити необхідні виписки, складати тези і конспекти.

Значна частина необхідних навичок виробляється у процесі навчання під керівництвом викладачів. Зокрема, велику роль у оволодінні здобувачами вищої освіти навичками самоосвіти приносить заслуховування і обговорення на семінарських заняттях підготовлених здобувачами вищої освіти повідомлень, доповідей, рефератів на різні теми, робота з першоджерелами.

У справі організації самоосвіти на першому місці знаходяться вміння працювати з навчальною і науково-методичною літературою. Кожен здобувач повинен правильно і швидко знаходити потрібну книжку, довідник, словник, знати основи бібліографії.

Бібліографія полегшує і прискорює пошук потрібної літератури під час підготовки доповідей, інформації, а також у процесі наукової роботи. Бібліографічні видання інформують читачів про видану літературу, публікують анотації до книжок і журнальні статті для бібліотечних каталогів. Кожна бібліотека має каталоги, що полегшують підбір літератури. Здобувачі повинні знати, що каталоги є систематичні, предметні й алфавітні. У систематичному каталозі відображено весь фонд цієї бібліотеки, а карточки розкладаються за галузями знань. *Предметні каталоги* є різновидом систематичних каталогів; картонки в них зібрані в алфавітному порядку відповідно до змісту книг. В алфавітних каталогах картонки стоять в алфавітному порядку за прізвищами авторів або назв книг, якщо автори не вказані. До цього каталогу звертаються у тому випадку, коли потрібно з'ясувати наявність книжок певного автора в бібліотеці або знайти потрібну книжку, назва якої вже відома читачеві.

Для пошуку книги з певного питання читач повинен знайти в систематичному каталозі відповідний розділ або підрозділ у цьому розділі, переглянути всі зібрані в них карточки і скласти необхідний список літератури. До цього списку слід, передусім, додати урядові директивні матеріали, основні праці вчених з цієї проблеми, підручники, навчальні посібники, методичні матеріали; потрібно також переглянути карточки нових надходжень до бібліотеки і включити до списку джерела, які з'явилися останнім часом (журнальні статті, брошури, книжки).

У кожній бібліотеці є картотека журнальних та газетних статей. В такій картотеці можна знайти назви статей,

опублікованих у періодичних виданнях з проблем дисципліни, назви статей зі збірників наукових праць, матеріали різних конференцій, учені записки. Ці картотеки несуть оперативну інформацію, тому що частіше, ніж інші, поповнюються свіжими матеріалами. У бібліотеках (обласній та інших закладах освіти) є також картотеки авторефератів дисертацій з необхідної тематики. У картках, окрім авторів книг, їх назв, року, місця видання і видавництва, проставляються бібліотечні шифри (у лівому верхньому кутку). Щоб швидко отримати замовлену книжку, необхідно вказати всі її дані, в тому числі і шифр, оскільки це значно полегшує бібліотекарям пошук потрібної книжки.

Під час навчання здобувачу вищої освіти доводиться звертатися до різних довідкових видань. До них відносяться енциклопедії, довідники, словники. Так, в словнику можна знайти стисло викладені матеріали з різних правових питань. Інформацію про літературу, яка готується до друку, здобувач може знайти у спеціальних каталогах видань конкретних видавництв. Про літературу, яка вже побачила світ та про опубліковані журнальні й газетні статті постійно інформують спеціальні видання: «Літопис журнальних та газетних статей», «Книжковий літопис». У пошуках потрібної літератури можна скористатися останніми номерами журналів, які подають зведену інформацію про опубліковані в них упродовж минулого року статті. Списки літератури є і в багатьох книжках, підручниках, навчальних посібниках, наукових статтях. У спеціальних реферативних бюлетенях здобувач вищої освіти може відшукати потрібну інформацію про літературу, видану за рубежом.

Підбір потрібної книги доцільно розпочинати з перегляду каталогів. У багатьох бібліотеках, окрім каталогів, складаються рекомендовані списки літератури з різних розділів (до курсових чи дипломних робіт). Крім того, здобувач може отримати кваліфіковану допомогу у чергового бібліотекаря.

Для майбутнього вчителя дуже важливо навчитися працювати з книжкою. Адже книга – джерело знань. Щоб здобути їх з книжки, необхідні певні знання.

Оскільки протягом навчання здобувачам доводиться опрацьовувати багато літератури, то їх важливо навчити читати книжки. Перш за все необхідно виробити навички раціонального і швидкого читання. Техніка швидкого читання ґрунтується на

вмінні сприймати одночасно кілька слів, а то й цілий абзац, без мисленнєвого їх висловлювання. Пам'ять і мислення у цей момент настільки активізовані, що дозволяють сприймати майже весь текст. Зрозуміло, що для цього потрібні спеціальна підготовка і тривале тренування. Ця форма читання ознайомча за своїм характером і доступна всім.

Другим важливим етапом у покращенні техніки читання є вироблення відповідної установки, готовності до самовдосконалення. Дуже важливою умовою тут виступають вольові засилля, уміння примусити себе працювати в заданому ритмі і напрямку.

Економія часу у процесі роботи з книгою досягається не тільки за рахунок швидкості читання, а й за рахунок вибору найкращого в конкретних умовах різновиду читання.

Важливе місце займає попереднє читання. У процесі такого читання відмічаються всі незнайомі, іноземні слова, наукові терміни і поняття, щоб у подальшому можна було з'ясувати їх значення, наприклад, за словниками чи довідниками.

За необхідності повністю охопити зміст розділу, статті, книги в цілому використовується наскрізне читання (читання підряд), що передбачає уважне прочитання всього матеріалу.

Вибіркове читання передбачає певний відбір матеріалу для читання з метою його поглибленого вивчення. Інколи така необхідність виникає, коли треба знайти відповідь на певне запитання, тобто цей вид читання визначається інтересами і практичними потребами читача.

Повторне читання – з метою повернутися до того, що дуже потрібне або не зовсім зрозуміле, через якийсь час є потреба ґрунтовно осмислити його.

Під час роботи з першоджерелами використовується аналітичне читання (або читання з опрацюванням матеріалу) – критичний розбір змісту з метою глибокого його вивчення, конспектування найістотнішого. Воно супроводжується виписуванням фактів, цитат, висновків на картки, складанням тез, рефератів.

Швидке ознайомлення з книжкою в цілому в процесі швидкого читання (за 1,5-2 години прочитується до 200-300 сторінок) називають партитурним читанням.

Змішане читання – застосування різних видів читання залежно від змісту матеріалу, цілей і завдань його вивчення.

Економія часу та енергії читача досягається не тільки швидкістю читання і запису, а й за рахунок уміння правильно обрати і реалізувати раціональний вид запису (план, тези, конспект, анотація, рецензія, реферат та ін.).

План – короткий, логічно побудований перелік запитань, які розкривають зміст прочитаного матеріалу. У ньому немає конкретного викладу матеріалу, а є структура, що визначає зміст. Щоб уміти складати план, потрібно навчитися виділяти з прочитаного головні думки, встановлювати співвідношення, зв'язки між ними, чітко і коротко формулювати їх. Розрізняють плани: простий, складний, цитатний тощо.

Тези – це коротко сформульовані основні думки, положення прочитаного матеріалу. Якщо кожен пункт плану – це запитання, то тези становлять узагальнену, коротку на нього відповідь. Вони виражають саму сутність, але не розкривають змісту.

Чи не найчастіше здобувачам потрібне вміння складати конспект – короткий виклад прочитаного матеріалу, доповіді, лекції, статті.

Маючи в основі план і тези або план у тезисній формі, легко залучити для їх розкриття фактичний матеріал. Конспект містить в собі не тільки констатуючу, а й аргументуючу частину: приклад, власні думки.

Здобувачі повинні вміти складати анотації (невеликий (10-20 рядків) опис змісту книжки або статті, що інколи включає їх коротку оцінку) і рецензії – коротку оцінку виучуваного матеріалу, що вивчається. У рецензії дається виклад суті проаналізованого матеріалу (статті, книги, доповіді, лекції і т. д.), аналізуються його зміст і форма, відзначаються переваги і недоліки, робиться узагальнення. Оціночні судження в рецензії повинні бути переконливо аргументовані.

Здобувачі вищої освіти повинні вміти виписувати цитати – дослівні виписки з книги, що найбільш характерно відображають ту чи іншу думку автора. У них вказуються автор, назва його роботи, місце і рік видання, а також сторінка.

Перераховані вище види роботи і є тими виписками чи записами, які виступають відносно самостійно,

використовуються в різних комбінаціях залежно від поставлених цілей і завдань.

Найчастіше всі ці види роботи з літературою використовуються під час написання рефератів, які є одним з найпоширеніших видів самостійної роботи здобувачів під час вивчення курсу «Спеціальні історичні дисципліни». Реферат (від лат. *referre* – доповідати) – письмова робота науково-дослідницького характеру, в якій досить стисло, оглядово викладається сутність певного наукового питання (за іншим визначенням, реферат – це письмовий аналіз теми).

Головним завданням цього виду самостійної роботи є формування у здобувачів вищої освіти початкових вмінь і навичок наукового дослідження. До зазначених навичок і вмінь належать такі:

Вміння обґрунтувати актуальність теми, що вивчається, – прослідкувати ступінь її наукового висвітлення, віднайти можливий зв'язок між минулими й сучасними історичними подіями та процесами, виявити корисні історичні уроки і на підставі цього переконливо довести необхідність наукового дослідження проблеми.

Першим етапом написання роботи є складання бібліографії з обраної наукової теми. У роботах подібного рівня не рекомендується обмежуватися лише навчальною літературою (підручниками, посібниками або методичними розробками), а обов'язково слід ознайомитися з кількома спеціальними науковими або науково-популярними дослідженнями, що підвищить якісний рівень реферату, його наукову цінність.

Наступним підготовчим етапом є глибоке вивчення історичних джерел – пошук найбільш яскравих документальних підтверджень тим фактам, що викладаються в рефераті, ретельний аналіз та оцінка відповідних документів.

Важливим етапом роботи над рефератом є аналіз історіографії – виділення головних напрямків дослідження наукової проблеми та її ключових аспектів, які вивчалися науковцями в різні часи й періоди (традиційно виділяють сучасну українську, а також зарубіжну історіографію), з'ясування існуючих наукових поглядів, порівняння різноманітних точок зору щодо проблеми та їх оцінка.

На наступному етапі здійснюється систематизація й узагальнення фактичного матеріалу – накопичення необхідного обсягу інформації відповідно до теми і структури реферату, відбір найбільш переконливих і вагомих даних, розташування їх у певній хронологічній і тематичній послідовності.

Вся підготовча робота завершується аргументованим та логічним викладенням особистих думок у письмовій формі. Головною умовою досягнення логічності під час написання реферату є чітке розуміння здобувачем мети, головних напрямків і кінцевого результату свого дослідження. Робота повинна бути переконливою, містити органічний зв'язок між окремими питаннями, а також між кожним з них і всією темою в цілому. Обов'язково потрібно використовувати різноманітні види аргументів: порівняння, зіставлення, посилення на джерела тощо.

У роботі може мати місце формулювання практичних рекомендацій – своєрідне проектування історичного досвіду на аналогічні ситуації сьогодення. Воно особливо доцільне у випадку дослідження питань, що стосуються актуальних проблем сучасності, свідками яких є самі здобувачі вищої освіти

Робота над рефератом має бути послідовною, з чітким урахуванням її головних етапів, які передбачають:

- обрання теми дослідження;
- складання плану реферату;
- виявлення джерельно-історіографічної бази обраної проблеми;
- конспектування літератури і підбір цитат, які необхідно вписувати точно (а іноді й дослівно), із зазначенням сторінок розташування в тексті;
- власне написання реферативного дослідження.

Як правило, обсяг реферату коливається від 15 до 25 друкованих сторінок і не повинен перевищувати максимальну межу.

Структура реферату виглядає таким чином:

- а) вступ, який містить обґрунтування теми і хронологічних меж, цілі роботи, огляд історіографії та джерел;
- б) змістовна частина, де розкриваються ключові питання дослідження;
- в) висновки, які містять головні висновки автора;
- г) список літератури, що була використана у ході написання

роботи;

д) додатки, які не є обов'язковими, але іноді можуть бути доцільними і оформлятися у вигляді таблиць, схем, ілюстрацій.

Слід особливо підкреслити, що сьогодні, коли дуже широко застосовуються новітні електронні інформаційні джерела, зокрема комп'ютерні навчальні програми та мережа Internet, необхідно максимально обережно ставитися до так званих «банків рефератів», які вони пропонують. У більшості випадків такі реферати мають низьку якість, містять суперечливі висновки, безліч фактичних, логічних, стилістичних, граматичних помилок, викривлюють цитати і прізвища історичних постатей.

Саме через це здобувачі вищої освіти повинні відповідально ставитися до використання подібної інформації і ретельно перевіряти її за допомогою інших, більш авторитетних, джерел. Крім того, подібні реферати не оформлені відповідним чином і не витримані структурно. Саме через це механічне використання готових рефератів, не може вважатися повноцінною самостійною роботою, не призводить до позитивних навчальних результатів і не дає права здобувачу претендувати на високу оцінку.

Обов'язковим етапом роботи над рефератом є його захист, який також вважається різновидом самостійної роботи і передбачає коротке викладення здобувачем головного змісту свого дослідження та відповіді на запитання викладача (якщо захист відбувається під час індивідуальної консультації) або на питання здобувачів вищої освіти, коли реферат захищається на семінарському занятті. У ході захисту легко визначити ступінь обізнаності автора у досліджуваній темі та рівень його теоретичної підготовки, вміння публічно відстоювати власну точку зору. Відповідно до цих критеріїв і оцінюється реферат.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтесь із концепцією національного виховання студентської молоді і выпишіть ті положення, що стосуються завдань, змісту і шляхів виховання. – 2 год.
2. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду використання методів виховання (Кузьмінський А. І., Вовк Л. П., Омеляненко В. Л. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум. Київ : Знання. Прес, 2003. – ситуації 1-18, сторінки 158-177) – 4 год.
3. Критерії вихованості особистості. – 2 год.
4. Спираючись на власний досвід, выпишіть у дві колонки якості молоді людини: у першу – які найбільш цінні й імпонують Вам, а в другу – які Ви вважаєте цінними для майбутнього викладача – 2 год.
5. Особливості взаємодії особистості і колективу академічної групи. А. Макаренко «Методика шкільного виховання», В. Сухомлинський «Методика виховання колективу» (Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Хрестоматія. Київ : Знання. Прес, 2006. – сторінки 406-458). – (скласти анкету для вивчення академічної групи, міжособистісних стосунків) – 2 год.
6. Формальні та неформальні об'єднання. Охарактеризувати роботу декількох молодіжних громадських організацій. – 4 год.
7. Проаналізувавши систему виховної роботи вищого закладу освіти скласти модель виховної системи закладу. – 4 год.
8. Скласти план виховної роботи з академічною групою на рік. – 2 год.
9. Розробити годину спілкування куратора групи зі здобувачами вищої освіти (з застосуванням бесід, дискусій, тренінгових технологій, анкетування тощо.) – 4 год.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Вимоги до оформлення ІНДЗ:

1. Не менше 20 слайдів.
2. Ретельно структуруйте інформацію (титульна сторінка, зміст, розкриття питань 1,2,3..., висновки, список використаних джерел (3-5)).
3. Використовуйте короткі та змістовні заголовки.
4. Використовуйте табличні форми запису даних (діаграми, схеми) для ілюстрації важливих фактів, щоб подати матеріал компактно і наочно.
5. Не варто заповнювати один слайд занадто великим обсягом інформації.
6. Текстові дані потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних і стилістичних помилок, дотримуйтеся прийнятих правил скорочень.
7. Текст презентації повинен бути лаконічний і зрозумілий слухачам.
8. Усі слайди презентації мають бути витримані в одному стилі.
9. Оригінальність оформлення презентації.
10. Завершальний слайд містить подяку за увагу.

Тематика:

1. Вчення про сутність людини та його значення для педагогіки.
2. Суспільно-історичний та національний характер виховання.
3. Напрями виховання у вищій школі.
4. Розумове виховання здобувачів, шляхи реалізації.
5. Виховання, самовиховання і перевиховання.
6. Процес виховання, його завдання, етапи.
7. Основні закономірності виховання у вищому навчальному закладі, їх суть.
8. Моральне виховання здобувачів вищої освіти.
9. Куратор. Професіограма куратора вищої школи.
10. Економічне виховання здобувачів вищої освіти.
11. Правове виховання здобувачів вищої освіти.
12. Принципи виховання у вищій школі.
13. Основи національного виховання.

14. Зміст поняття «Виховання» у вищій школі.
15. Управління виховним процесом закладу вищої освіти.
16. Загально-педагогічні та спеціальні принципи правового виховання.
17. Основні методи виховання у вищій школі.
18. Концепція національного виховання студентської молоді.
19. Психолого-педагогічні засади управління виховним процесом у закладі освіти.
20. Естетичне виховання здобувачів вищої освіти.
21. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти.
22. Характеристика виховної системи у закладі освіти.
23. Характеристика методів формування суспільної поведінки.
24. Характеристика методів стимулювання діяльності й поведінки.
25. Характеристика форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти.
26. Функції і завдання куратора академічної групи.
27. Методика виховної роботи куратора в академічній групі.
28. Трудове виховання здобувачів вищої освіти.
29. Технологія особистісно орієнтованого виховання.
30. Антинаркогенне виховання здобувачів вищої освіти.
31. Екологічне виховання здобувачів вищої освіти.
32. Професійна етика.
33. Педагогічний такт.
34. Моральні якості майбутнього фахівця.
35. Громадянське виховання здобувачів вищої освіти.
36. Дискусія як форма виховної роботи із здобувачами.
37. Охарактеризуйте форми групової виховної роботи.
38. Охарактеризуйте етапи організації колективної творчої справи.
39. Роль сім'ї та школи у вирішенні проблеми важковиховуваності.
40. Ефективні програми та проекти для попередження важковиховуваності.

ЦІКАВІ ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

1. Що означає поняття «рівноправність» у контексті виховання?

Рівноправність у вихованні означає, що всі діти мають рівні права на отримання якісної освіти та розвиток, незалежно від їхнього походження, статі, релігії чи інших особистих характеристик. Вона передбачає, що всі діти повинні мати рівні можливості для розвитку свого потенціалу та досягнення успіху.

2. Які принципи гендерного виховання можна використовувати у навчальних закладах?

- Встановлення рівних стандартів та очікувань для хлопчиків і дівчат.
- Пропагування рівності та взаєморозуміння між статями.
- Забезпечення доступу до різноманітної інформації та можливостей для всіх здобувачів вищої освіти.
- Запобігання стереотипам та дискримінації на підставі статі.
- Створення безпечного середовища, в якому здобувачі вищої освіти можуть досліджувати свою статеву ідентичність та виражати себе.

3. Які вимоги мають бути враховані при створенні безпечного середовища для вихованців у навчальному закладі?

- Забезпечення фізичної безпеки, включаючи наявність пожежних виходів, екстрених виходів та засобів пожежогасіння.
- Запобігання булінгу та насильства, шляхом встановлення нульової толерантності до такої поведінки і налагодження ефективних систем звітування та реагування на подібні випадки.
- Забезпечення емоційної безпеки, шляхом створення сприятливого клімату взаємодії, де діти почуваються прийнятими та підтриманими.
- Запровадження ефективних систем контролю за

безпекою, включно з контролем доступу до навчального закладу, нагляд за студентською активністю та використанням технологій.

- Навчання дітей основам особистої безпеки, зокрема правилам безпеки на дорозі, інтернет-безпеки, запобігання травмам та нещасним випадкам.
- Сприяння здоровому фізичному розвитку через організацію спортивних та фізкультурних заходів, забезпечення безпечного обладнання та місць для фізичних занять.

4. Які основні принципи позитивного виховання?

- Фокус на підсиленні позитивних аспектів поведінки та досягнень дітей, шляхом заохочення, похвали та визнання їхніх зусиль.
- Встановлення чітких та реалістичних очікувань, але з фокусом на побудові взаєморозуміння, співпраці та взаємоповаги.
- Використання конструктивного підходу до дисципліни, який передбачає навчання дітей адекватним і ефективним способам вирішення конфліктів та управління емоціями.
- Забезпечення емоційної підтримки та позитивного емоційного зв'язку з дітьми, що стимулює їхній розвиток та самопочуття.
- Створення стимулюючого навчального середовища, що сприяє активному залученню дітей до навчання, їхній творчості та самовираженню.
- Розвиток емпатії та соціальної компетентності, що допомагає дітям розуміти та поважати інших, спілкуватися ефективно та будувати здорові стосунки з оточуючими.

5. Як сприяти розвитку самоосвітньої компетентності у здобувачів вищої освіти?

- Залучення вихованців до активного пошуку та дослідження нової інформації, поставлення запитань та пошук відповідей.
- Виховання в дітей бажання навчатися, стимулювання їхньої цікавості та пізнавальної активності.
- Навчання стратегіям самоорганізації та планування

навчальної діяльності, вмінню встановлювати мету та реалізовувати її.

- Розвиток навичок самоконтролю та саморегуляції, що допомагають дітям зосереджуватися, вміти вирішувати проблеми та розподіляти час.
- Сприяння розвитку критичного мислення та вмінню аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел.

6. Які основні принципи активного навчання?

- Активне залучення здобувачів до навчального процесу через практичні завдання, дослідницькі проекти, дискусії та взаємодію.
- Сприяння самостійному мисленню та критичному мисленню здобувачів вищої освіти, стимулювання їхньої творчості та активного пошуку знань.
- Розвиток навичок співпраці, комунікації та колективної роботи через групові завдання, проекти та спільне вирішення проблем.
- Застосування різноманітних методів і форм роботи, таких як кейс-студії, рольові ігри, практичні вправи та симуляції.
- Підтримка студентської активності, мотивації та ініціативи, що сприяє їхньому особистісному розвитку і поглибленню знань.

7. Які методи можна використовувати для розвитку критичного мислення у здобувачів?

- Проведення дискусійних занять, де здобувачі мають змогу аргументувати свої погляди та аналізувати думки інших.
- Використання кейс-студій, де здобувачам потрібно аналізувати реальні ситуації та приймати обґрунтовані рішення.
- Застосування проблемних завдань, що змушують здобувачів вищої освіти розглядати проблему з різних ракурсів та знаходити альтернативні рішення.
- Проведення критичного аналізу наукових джерел, де здобувачам вищої освіти доводиться оцінювати

достовірність, обґрунтованість та надійність інформації, що міститься в наукових джерелах.

- Використання проблемних ситуацій або випадкових прикладів, де студенти повинні застосувати свої знання і навички для розв'язання проблеми.
- Сприяння розвитку аргументаційних навичок через написання есе, складання аргументованих думок або захисту позиції в дебатах.

8. Які стратегії можна використовувати для розвитку саморегуляції та самоконтролю у здобувачів.

- Використання технік планування та організації часу, таких як складання розкладу, встановлення мети та пріоритетів.
- Навчання стратегіям управління стресом, таким як дихальні вправи, медитація або фізичні вправи, що допомагають розслабитися.
- Застосування методів самооцінювання та відстеження власних досягнень для підтримки мотивації та самоперевірки.
- Розвиток навичок самоконтролю через практику відкладання миттєвого задоволення, планування завдань і реалізації їх відповідно до графіка.
- Використання позитивного підсилення та нагородження за досягнення самоконтролю та саморегуляції.

9. Як сприяти розвитку креативності у здобувачів.

- Застосування методів творчого мислення, таких як мозковий штурм, асоціації, перефразування проблеми або знаходження альтернативних рішень.
- Підтримка вільного самовираження та відкритості до нових ідей і підходів.
- Створення сприятливого середовища для експериментування, дозволяючи здобувачам ризикувати, помишляти та вирішувати завдання нетрадиційними способами.

- Підтримка колаборативної роботи та взаємодії між здобувачами, що сприяє обміну ідеями та взаємному натхненню.
- Використання мультимедійних технологій та інтерактивних засобів для стимулювання творчості та візуалізації ідей.
- Підтримка індивідуального розвитку і самовираження здобувачів шляхом проектів, досліджень або творчих завдань.
- Запрошення гостей-експертів або проведення майстер-класів, що стимулюють творчу діяльність та розширюють горизонти здобувачів.

10. Які основні поняття виховання у закладі вищої освіти?

Вища освіта. Форма освіти, яка забезпечує поглиблене професійне навчання та розвиток здобувачів на науковій, технічній, гуманітарній чи іншій спеціалізованій галузі знань.

Виховання вищої освіти. Процес формування і розвитку особистості здобувача в контексті вищої освіти, включно з розвитком професійних компетенцій, моральних цінностей, громадянської свідомості та соціальних навичок.

Академічний процес. Система навчальних та виховних заходів, що проводяться в університетському середовищі, включно з лекціями, семінарами, лабораторними роботами, практикумами та іншими формами активності здобувачів вищої освіти.

Самоорганізація. Навички самостійності та самоконтролю, що дозволяють здобувачам ефективно планувати свій час, встановлювати пріоритети, виконувати академічні завдання та досягати поставлених цілей.

Студентське самоврядування. Форма організації студентського життя, де здобувачі беруть активну участь у процесах управління університетом, вирішенні питань, що стосуються навчання, соціального життя та благоустрою студентської спільноти.

Міжкультурна взаємодія. Розуміння та повага до різних культур, сприяння розвитку толерантності, міжкультурної

комунікації та співпраці в міжнародному середовищі вищої освіти.

Кар'єрний розвиток. Дії та програми, спрямовані на розвиток професійних навичок, підготовку до кар'єрного шляху та успішне становлення в робочому середовищі після закінчення вищої освіти.

Менторство. Процес особистісно-професійного супроводу здобувачів вищих навчальних закладів з боку досвідчених викладачів або професіоналів, які надають настанови, підтримку та поради щодо навчання, кар'єрного розвитку та особистісного зростання.

Громадська активність. Участь здобувачів у добровільних громадських організаціях, волонтерській роботі, проектах соціальної відповідальності та сприяння вирішенню суспільних проблем.

Етика і моральні цінності. Виховання етичних норм поведінки, моральних цінностей та громадянської відповідальності у здобувачів, що сприяє формуванню свідомої та етично обґрунтованої поведінки в професійній та особистій сферах.

Ці поняття виховання у закладі вищої освіти є важливими для розвитку здобувачів як професіоналів та громадян. Вони сприяють формуванню цілісної особистості, розвитку критичного мислення, етичних цінностей та професійних навичок, що є необхідними для успішної кар'єри та взаємодії в суспільстві.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З ДИСЦИПЛІНИ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ВИХОВАННЯ»

1. Вчення про сутність людини та його значення для педагогіки.
2. Суспільно-історичний та національний характер виховання.
3. Філософське вчення про сутність всебічного розвитку особистості, як мети виховання.
4. Напрями виховання у вищій школі. Розумове виховання здобувачів вищої освіти, шляхи реалізації.
5. Поняття про виховання. (Виховання у широкому і вузькому розумінні, чинники формування особистості).
6. Виховання і розвиток. Виховання, самовиховання і перевиховання (зовнішні та внутрішні впливи).
7. Процес виховання, його завдання, етапи.
8. Основні закономірності виховання у ЗВО, їх суть.
9. Основні напрями виховання студентської молоді (характеристика одного за вибором).
10. Моральне виховання здобувачів вищої освіти, система моральних цінностей.
11. Куратор. Професіограма куратора вищої школи.
12. Економічне виховання здобувачів вищої освіти (характеристика).
13. Правове виховання здобувачів вищої освіти, завдання та зміст (характеристика).
14. Принципи виховання у вищій школі.
15. Методи формування суспільної поведінки здобувачів вищої освіти.
16. Основи національного виховання. Основні виховні завдання.
17. Зміст поняття «виховання» у вищій школі.
18. Управління виховним процесом закладу вищої освіти.
19. Загально-педагогічні та спеціальні принципи правового виховання.
20. Охарактеризуйте основні методи виховання у вищій школі.
21. Концепція національного виховання студентської молоді (характеристика).
22. Психолого-педагогічні засади управління виховним процесом у закладі освіти.
23. Охарактеризувати «Методичні рекомендації про організацію управління виховним процесом у закладі освіти».
24. Естетичне виховання здобувачів вищої освіти (мета, завдання, шляхи).
25. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти (завдання, функції, засоби).
26. Підготовка здобувачів вищої освіти до сімейного життя. Гендерний аспект виховання.
27. Характеристика виховної системи у закладі освіти.
28. Характеристика методів формування свідомості.
29. Характеристика методів формування суспільної поведінки.
30. Характеристика методів стимулювання діяльності й поведінки.
31. Характеристика форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти.

32. Функції і завдання куратора академічної групи.
33. Методика виховної роботи куратора в академічній групі.
34. Трудове виховання здобувачів вищої освіти, види діяльності (характеристика).
35. Технологія особистісно орієнтованого виховання.
36. Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху».
37. Антинаркогенне виховання здобувачів, сучасні методики.
38. Екологічне виховання здобувачів вищої освіти (структура, зміст).
39. Методи самопізнання, саморегуляції.
40. Професійна етика. Педагогічний такт.
41. Характеристика напрямів роботи куратора вищої школи.
42. Моральні якості майбутнього фахівця (моральне виховання).
43. Громадянське виховання здобувачів вищої освіти.
44. Методика проведення години куратора.
45. Дискусія як форма виховної роботи зі здобувачами вищої освіти. Критерії ефективності дискусії.
46. Куратор академічної групи (функції та обов'язки).
47. Дайте визначення поняттю «форми виховної роботи».
48. Наведіть приклади форм виховної роботи за напрямками виховання.
49. Вкажіть головні етапи організації етичної бесіди.
50. Які умови ефективного проведення години спілкування.
51. Вкажіть головні структурні елементи плану-конспекту виховного заходу.
52. Що належить до індивідуальних форм виховної роботи.
53. Охарактеризуйте форми групової виховної роботи.
54. Охарактеризуйте етапи організації колективної творчої справи.
55. Дайте характеристику визначенню позашкільний освітньо-виховний заклад.
56. На яких ідеях ґрунтується система національного виховання.
57. Назвіть загальнолюдські цінності, на яких ґрунтується принцип гуманізації виховання.
58. Чим зумовлені форми і методи національного виховання.
59. Що передбачає метод «вибуху», сформований А. Макаренком.
60. Перерахуйте основні компоненти виховної діяльності педагога.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Яка роль виховання в сучасному суспільстві? Обґрунтуйте свою відповідь з огляду на актуальні теорії та дослідження.
2. Обговоріть основні принципи конструктивізму в контексті теорії виховання. Як цей підхід впливає на розвиток особистості дитини?
3. Опишіть поняття «гендерне виховання» та його актуальні проблеми у сучасному світі.
4. Обговоріть роль і вплив суспільства та соціокультурного контексту на виховання особистості?
5. Дослідження показують зростання впливу технологій на сучасне виховання. Які переваги та недоліки цього впливу?
6. Обговоріть проблеми пов'язані зі стресом у сучасному вихованні. Як впливають стресові ситуації на розвиток особистості?
7. Опишіть поняття «інклюзивне виховання». Які принципи та стратегії можуть допомогти створити включаюче середовище для всіх учасників?
8. Обговоріть проблему залучення батьків до процесу виховання. Які фактори впливають на співпрацю між батьками та педагогами? Які стратегії можна застосовувати для покращення цієї співпраці та взаєморозуміння?
9. Розгляньте актуальні питання морального виховання. Як можна розвивати моральні цінності та етичні принципи у вихованців? Які виклики пов'язані з формуванням моральних стандартів у сучасному суспільстві?
10. Обговоріть роль саморозвитку та саморефлексії в процесі виховання. Як можна сприяти особистісному зростанню вихованця через самоаналіз, самооцінку та рефлексію? Які методи та стратегії можуть бути застосовані для розвитку цих навичок?

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Бесіда – метод виховання та отримання інформації про особистість за допомогою безпосереднього словесного спілкування.

Валеологічне виховання – це процес формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей та загальнокультурного світогляду.

Виховання – процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовленого законами суспільного розвитку, дією об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання національне – історично зумовлена і створена етносом система виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в процесі якої відбувається процес оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність народу.

Виховна справа – це вид (форма) організації і здійснення конкретної діяльності з метою виховання.

Виховуючі ситуації – спеціально організовані педагогічні умови для формування у здобувачів мотивів позитивної поведінки чи подолання недоліків.

Вправлення – виконання учнем певних дій з метою вироблення і закріплення необхідних навичок та позитивних форм поведінки.

Гра – один із видів діяльності дитини, що полягає у відтворенні дій дорослих і стосунків між ними.

Громадська думка – система загальних суджень людей, яка виникає в процесі їх діяльності і спілкування та виражає ставлення до різних явищ, подій, що становлять загальний інтерес.

Громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними.

Групова справа – форма організації виховної роботи під час проведення якої вихованці працюють у групі, виконуючи певне завдання, отримане від педагога.

Групові форми виховання – це всі види групової навчально-пізнавальної діяльності здобувачів, наукових об'єднань, діяльність гуртків різного спрямування.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенціалів, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

Гуманізація виховання – створення умов для розвитку найліпших якостей та здібностей дитини, джерел її життєвих сил; гуманізація взаємин між вихователями і вихованцями, постановка виховання у центр навчально-виховного процесу, повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіра до неї; виховання гуманної, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної особистості.

Гуманізм – прогресивний напрям духовної культури, що звеличує людину як найбільшу цінність у світі, утверджує право людини на земне щастя, захист прав на свободу, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Демократизація виховання – принципи організації виховної системи, які передбачають децентралізацію,

автономізацію навчально-виховних закладів, забезпечення співпраці вихователів і вихованців, урахування думки колективу й кожної особистості, визначення людини як вищої природної і соціальної цінності, формування вільної творчої особистості.

Дискусія – метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників.

Діагностика вихованості – це розпізнання і вивчення істотних ознак вихованості, їхніх комбінацій, форм вираження як реалізованих цілей виховання.

Доручення – метод конкретних завдань педагога, батьків, колективу, що сприяє збагаченню досвіду позитивної поведінки, вихованню гуманних якостей особистості, відповідальності, старанності (доручення: відвідати хворого товариша, надати допомогу слабкому учню).

Екологічне виховання – набуття людиною знань у царині екології та формування в неї моральної відповідальності за збереження природного довкілля і розумного співіснування з ним.

Економічне виховання – виховання, що передбачає вирішення таких завдань: формування економічного мислення, оволодіння економічними знаннями, вміннями та навичками економічних взаємин.

Естетика – наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, суть і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси.

Естетична діяльність (практика) – безперервний процес формування і реалізації певних творчих умінь, навичок, здібностей, гармонізації себе і світу.

Естетична культура особистості – своєрідний сплав особистісних якостей, які обумовлюють критерії оцінювання нею прекрасного і потворного. вияв чуття міри у власній творчості.

Естетична освіта – процес засвоєння мистецьких знань, умінь і навичок.

Естетична свідомість – сукупність поглядів, знань, суджень, оцінок, ідей, ідеалів.

Естетичне виховання – розвиток у людини почуттів прекрасного, формування умінь і навичок творити красу в

навколишній дійсності, уміти відрізнити красиве від потворного, жити за законами духовної краси.

Естетичне почуття – спричинені взаємодією з естетичними цінностями (творіннями природи і людського таланту) емоції людини.

Естетичне сприймання – процес відображення сутності предметів і явищ естетичної дійсності, співвідношення сприйнятого зі сповідуваними особистістю критеріями.

Естетичне ставлення – здатність до емоційного переживання, активного засвоєння художнього досвіду, самостійного навчання, пошукових дій, спеціальних художніх і творчих здібностей.

Естетичний ідеал – соціально обумовлений взірець досконалості, який є орієнтиром в оцінюванні естетичних явищ і власної художньо-творчої діяльності.

Естетичний розвиток особистості – процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості.

Естетичний смак – здатність особистості до індивідуального відбору із сукупності естетичних явищ і предметів тих, які найбільше відповідають її поглядам та ідеалам, породжують позитивні відчуття в процесі сприймання.

Естетичні погляди – думки, судження, уявлення про прекрасне і потворне, які є основою ставлення до явищ буття загалом і явищ мистецтва зокрема.

Естетична потреба – внутрішня необхідність в осягненні певних естетичних цінностей і розвитку певних умінь.

Етичні бесіди – розмови вихователя з дітьми на моральні теми під час занять, у повсякденному житті.

Етнізація виховання – насичення виховання національним змістом, що спрямований на формування національної свідомості й національної гідності особистості; формування рис національної ментальності; виховання у молоді почуттів соціальної відповідальності за збереження, примноження і життєдіяльність етнічної культури.

Завдання виховання – забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості.

Заохочення – спосіб вираження позитивної оцінки поведінки та діяльності окремої людини або групи.

Засвоєння – пізнавальна активність особистості, внаслідок якої формуються знання, уміння та навички.

Засоби виховання – це доцільно організовані шляхи розв'язання виховних завдань.

Змагання – природна схильність дітей до здорового суперництва й самоутвердження в колективі.

Зміст виховання – це система морально-духовних, інтелектуальних, трудових, фізичних та естетичних якостей, переконань, умінь і навичок, які спрямовані на досягнення основної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Індивідуальна виховна робота – це форма організації виховного процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей вихованців через індивідуально спрямований розвиток здібностей, різні види діяльності.

Індивідуальна робота – форма організації виховного процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей вихованця через індивідуально спрямований розвиток здібностей, творчу діяльність.

Індивідуально-виховна робота – це вид планомірної організаційної і виховної діяльності педагога щодо формуванню у вихованців необхідних якостей, навичок і норм поведінки з урахуванням їх індивідуальних здібностей і досягнутих результатів у вихованні.

Інформація – деякі відомості, сукупність будь-яких даних, знань та ін.

Класифікація методів – це побудована (складена) за певною ознакою система методів.

Класний керівник – це педагог, який організовує і спрямовує виховний процес у класі, об'єднує виховні зусилля вчителя, батьків і суспільства, відповідає за організацію виховної роботи з учнями.

Колектив – група людей, об'єднаних спільною метою, соціально значущою спільною діяльністю.

Комунікативні звички – комунікативні дії, що стали потребою.

Комунікативність педагога – сукупність істотних, стійких властивостей особистості, що сприяють прийманню, розумінню, засвоєнню, використанню і передаванню педагогічної інформації,

тобто інформації, спрямованої на навчання й виховання здобувачів.

Концепції виховання – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення педагогічних явищ; основна ідея теорії змісту й організації виховання людини.

Концепція – визначений спосіб розуміння, трактування якого-небудь предмета, явища, процесу, основна точка зору щодо предмета тощо, загальний задум, ідея для їх систематичного висвітлення.

Критерії вихованості – це теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості (колективу).

Культура поведінки – сукупність корисних, стійких форм щоденної поведінки у побуті, спілкуванні, різних видах діяльності.

Культура поведінки дитини – сукупність корисних для суспільства сталих форм повсякденної поведінки у побуті, спілкуванні, різних видах діяльності.

Культура розумової праці – це вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, точно і акуратно виконувати всі операції, підтримувати порядок на робочому місці.

Культуровідповідність виховання – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, забезпечення духовної єдності поколінь.

Лекція – розгорнутий, системний виклад у доступній формі певної соціально-політичної, моральної, естетичної проблеми.

Майстерність педагогічна – досконале творче виконання педагогом-вихователем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня інтелектуального й морально-духовного розвитку.

Масовий виховний захід – це ряд подій, що взяті з реального життя конкретної соціальної спільності.

Метод виховання – спосіб впливу на свідомість, почуття, волю, поведінку і систему відносин учня з метою формування активних громадян незалежної України.

Методи формування свідомості – це методи, що впливають на свідомість, почуття, волю вихованців для пояснення і доведення правильності чи необхідності певної поведінки, норм і правил спілкування, ставлення до навколишнього світу.

Мораль – система поглядів, уявлень, норм, оцінок, які регулюють поведінку людей; форма суспільної свідомості.

Моральна свідомість вихованця – суб'єктивно-ідеальна форма суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відносини і регулює моральну сторону його діяльності.

Моральне виховання – виховання, що передбачає оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів і переконань, умінь та навичок.

Моральне переконання – це ідея, вершина морального розвитку, шлях до якої лежить через єдність моральної звички і моральної свідомості.

Моральний реалізм дитини – концепція, згідно з якою у дітей дошкільного віку значно вище розвинута логіка моральних суджень, ніж моральні почуття.

Моральний розвиток – рівень засвоєння уявлень про моральні норми, сформованості моральних почуттів і моральної поведінки.

Моральні звички – це корисні для суспільства сталі форми поведінки, які стають потребою людини у будь-яких ситуаціях і умовах.

Моральні інстанції – прагнення поводитися згідно з моральними нормами не тому що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для себе й інших.

Моральні почуття – стійкі переживання у свідомості людини, які зумовлюють її вольові реакції, ставлення до себе, інших людей, явищ суспільного буття.

Морально вихована людина – це така людина, для якої норми, правила і вимоги суспільства виступають як особистісні погляди і переконання, як звичні норми поведінки.

Науковий світогляд – цілісна система понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до дійсності й самої себе.

Особисті моральні переконання – це кінцевий результат морального виховання, головний показник, що характеризує духовне обличчя людини, єдність думки і вчинку, слова і діла в її поведінці.

Педагогічна вимога – педагогічний вплив на свідомість здобувачів з метою спонукання їх до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків.

Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу.

Педагогічне спілкування – система соціально-психологічної взаємодії між педагогом і вихованцем, що спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для спільної діяльності.

Педагогічний діалог – дія в педагогічному процесі, яка дає змогу кожному партнерові самовиразитись у спілкуванні.

Переконання – метод виховного впливу, за допомогою якого вихователь звертається до свідомості, почуттів, життєвого досвіду дітей з метою формування свідомого ставлення до дійсності і норм поведінки.

Переконуючий вплив – комунікативний процес, який передбачає активну взаємодію різних за статусом комунікаторів, які мають різну мету, є комунікативно рівноважними (наділені свободою участі, впливу один на одного, що відповідає суб'єкт-суб'єктній парадигмі).

Пізнавальний інтерес – це властивість особистості, яка виявляється в актуальному, емоційно забарвленому ставленні до пізнання предметів, явищ навколишнього світу, видів діяльності, зумовлена усвідомленням їх значущості для особистості.

Планування – це визначення пріоритетних завдань виховання здобувачів на певний термін на основі аналізу проблем у їхньому розвитку, створення системи дійових заходів, дій класного керівника разом з іншими учасниками педагогічного процесу (педагогами, батьками, громадськими інституціями).

Позакласна робота – спеціально організовані позаурочні заняття, які сприяють поглибленню знань, розвитку вмінь, навичок, здібностей здобувачів, задоволенню інтересів і забезпеченню їх розумового відпочинку.

Позашкільна робота – освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва.

Позашкільні форми виховання – це форми організації різноманітної суспільно корисної діяльності, яку проводять сьогодні дитячі і молодіжні організації, об'єднання, товариства, загони тощо.

Покарання – це такий вплив на особистість, через який засуджують дії та вчинки, що суперечать суспільним нормам поведінки.

Правове виховання – формування у громадян високої правової культури, що передбачає свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків, поваги до законів та правил людського співжиття, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу.

Правове виховання вихованців – це виховна діяльність закладу освіти, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки вихованців.

Привчання – організація планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з метою перетворення їх на звичні форми суспільної поведінки.

Прийом – це частина, деталь методу, необхідна для більшої ефективності виховання.

Прийом виховання – складова частина методу, що визначає шляхи реалізації вимог методів виховання.

Принципи навчання – система вихідних, основних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує ефективне виконання завдань учіння і розвитку особистості.

Принципи управління – вихідні положення, які визначають основні напрями, форми, засоби та методи управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами.

Природовідповідність виховання – врахування багатогранної та цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей учнівської та студентської молоді, анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей вихованців.

Прогнозування – передбачення ситуацій (обставин, процесів, явищ, подій), які раніше не мали місця, але можливі в перспективі.

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної

компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку.

Професійний стереотип – персоніфікований образ професії, тобто узагальнений образ типового професіонала.

Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання професійно-педагогічних відносин.

Професіограма – опис вимог, соціально-психологічних і фізичних особистісних якостей, які висуває певна професія.

Професія (від лат. *professio* – офіційно зазначене заняття) – вид трудової діяльності, що потребує певних знань і трудових навичок та є джерелом існування, життєдіяльності.

Профорієнтація – це науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних і виробничо-технічних заходів щодо надання учням особистісно орієнтованої допомоги у виявленні й розвитку здібностей і схильностей, професійних і пізнавальних інтересів у виборі професії, а також формування потреби у праці й готовності працювати в умовах ринку, багатошаровості форм власності й діяльності.

Психологічний вплив – зміна психологічних характеристик особистості, групових норм, громадської думки або настрою шляхом використання психологічних, соціально-психологічних закономірностей.

Робота класного керівника – це цілеспрямована, системна, планована діяльність, яка будується на основі програми виховання всього освітнього закладу, аналізу попередньої діяльності, позитивних та негативних тенденцій суспільного життя, на основі особистісно-орієнтованого підходу з урахуванням актуальних завдань, що стоять перед педагогічним колективом школи, і ситуації у класному колективі, міжетнічних, міжконфесійних відносин.

Самоактуалізація – постійне прагнення людини до повного виявлення і розвитку особистісних потенційних можливостей та до їх реалізації.

Самоаналіз – аналіз власних думок, почуттів тощо.

Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення, вдосконалення або зміну своїх якостей відповідно до соціальних чи індивідуальних цінностей, орієнтирів, інтересів, цілей, які складаються під впливом умов життя і суспільного виховання.

Самокритика – процес опрацювання результатів самоспостереження за допомогою самоаналізу і самооцінки.

Самоосвіта – процес набуття знань у процесі самостійної роботи поза систематичним навчанням у стаціонарному навчальному закладі.

Самооцінка – оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

Самоповага – особисте оцінне судження, виражене в позитивному ставленні індивіда до самого себе.

Самореалізація – свідомо, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, скерована на реалізацію власних сил, здібностей, можливостей, життєвих настанов.

Саморегуляція – здатність людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та психічних процесів.

Самоспостереження – спостереження індивіда за своїми діями, вчинками, думками, почуттями.

Самоствавлення – ставлення людини до самої себе.

Самоусвідомлення – усвідомлення людиною себе як особистості, свого місця в суспільній діяльності.

Самопізнання – процес відкриття себе, пізнання свого внутрішнього світу, сильних і слабких сторін своєї особистості.

Самоутвердження – намагання утвердитися в певному соціальному статусі й соціальній ролі.

Сім'я – невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям.

Статеве виховання – оволодіння підростаючим поколінням етикою й культурою у сфері взаємин статей, формування у нього потреб керуватися нормами моральності в стосунках між особами протилежної статі.

Структура процесу виховання – логічно взаємопов'язані компоненти, які забезпечують процес формування особистості:

оволодіння правилами та нормами поведінки, формування почуттів і переконань, вироблення вмінь і звичок у поведінці, практична діяльність у соціальному середовищі.

Сугестивний метод – психологічний вплив на особу або групу осіб, розрахований на беззаперечне сприйняття незалежно від їх думок і волі.

Теорія – найбільш розвинута абстрактна система знання, що відображає і пояснює певну сферу дійсності обґрунтуванням закономірних та істотних властивостей і зв'язків, містить у собі поняття, принципи, закони.

Трудове виховання – це процес залучення вихованців до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці з метою передання їм виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості.

Фізичне виховання – виховання, що ставить за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини та фізіологічні процеси, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок

Форми виховної роботи – це варіанти організації виховного процесу, композиційна побудова виховного заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОСНОВНА

1. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навч. літ., 2005. 396 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник. Київ, 2001.
3. Закон України «Про освіту». К., 5 вересня 2017 року, № 2145-VIII.
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 2019 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_zagal_nu_serednyu_osvitu.htm
5. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. Київ : Вища шк., 2005.
6. Концепція профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс].-Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/
7. Концепція профільної школи. *Управління освітою*. 2015. № 5. С. 3–7.
8. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум. Київ : Знання. Прес, 2003.
9. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник. Київ : Знання. Прес, 2003.
10. Лозова В. І. Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. Харків, 2002.
11. Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 232с.
12. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Київ : Освіта, 1999.
13. Нова українська школи. *Освіта України*. 23 серпня 2016 р.
14. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 495с.
15. Педагогіка профільної школи : навч. посібн. За заг. ред. О. М. Коберника. Умань : ВПЦ «Візаві». 2016. 284 с.
16. Педагогіка: Навчальний посібник / Галузьяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. 2-е вид., вип.. і доп. Вінниця : Книга-Вега, 2003. 416с.
17. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ : Знання. Прес, 2003.
18. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі. Наказ МОН № 1456 від 21.10.13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/
19. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної

середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>

20. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Київ : 2019. 52 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf>
21. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. пос. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.
22. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ : «Академія», 2002.
23. Щербань П. М. Прикладна педагогіка. К., 2002.

ДОДАТКОВА

1. Здоровий мікроклімат у школі: посібник для шкільної адміністрації упор. А. Говорун. Київ : 2000. 45 с.
2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. І. А. Зязюн. Київ : МАУП, 2002. 312 с.
3. Иванова Н. Как получить «портрет» ученика. *Директор школи*. 2000. № 4. С.51–56.
4. Коберник О. М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі. Київ : Науковий світ, 2001. 134 с.
5. Кулаковська С. Організація роботи з батьками в сучасному закладі освіти. *Шкільний світ*. 2003. № 25–28. С. 83–92.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://education.gov.ua> – Міністерства освіти і науки України.
2. <http://nduv.gov.ua> – бібліотеки ім. В. І. Вернадського.
3. www.udpu.org.ua – Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
4. <http://zakon2.rada.gov.ua> – сторінки сайту «Законодавство України».
5. <http://ekniga.com.ua> – Інформаційно-пошукова система-каталог з електронної літератури: книжки, довідники, словники, енциклопедії, підручники і т. д.
6. <http://7ua.net> – Електронна бібліотека: енциклопедії, словники, підручники, будь-яка література.
7. <http://lib.com.ua> – Сайт електронної бібліотеки.

Тест: «Чи конфліктна Ви особистість?»

На кожне запитання вибирайте одну відповідь.

1. У громадському транспорті розгорілася суперечка. Що Ви робите?

А – не втручаюся;

Б – можу втрутитися, зайнявши позицію потерпілого;

В – завжди втручаюся.

2. На зборах і конференціях Ви критикуєте керівництво за помилки?

А – ні;

Б – залежно від особистого ставлення до нього;

В – завжди.

3. Ваш керівник пропонує свій план роботи, який здається вам невдалим. Чи запропонуєте Ви власний план?

А – якщо інші Вас підтримають, то так;

Б – звичайно;

В – ні.

4. Чи любите Ви сперечатися зі своїми колегами, друзями?

А – тільки з тими, хто не ображається;

Б – так, але лише з принципових питань;

В – так, зі всіма і з будь-якого приводу.

5. Хтось намагається стати перед вами у черзі за стипендією чи зарплатою.

А – вважаючи, що Ви не гірші за нього, Ви намагаєтеся обійти чергу;

Б – обурюєтеся, але про себе;

В – відкрито висловлюєте своє обурення.

6. Уявіть собі, що розглядається раціоналізаторська пропозиція вашого колеги, в якому є смілива ідея, але присутні й помилки. Ви знаєте, що ваша думка буде вирішальною. Ваші дії?

А – висловитесь про плюси і мінуси цієї пропозиції;

Б – скажете про плюси цієї пропозиції і порадите дати можливість випробувати ідею;

В – будете лише критикувати.

7. Уявіть: свекруха (або теща) постійно говорить Вам про необхідність заощаджувати, про Вашу марнотратність, а сама раз за разом купує дорогі речі. Вона хоче знати Вашу думку про свою останню покупку. Що ви їй скажете?

А – що схвалюєте покупку;

Б – що ця річ зроблена без смаку;

В – посваритеся з нею через покупку.

8. Ви зустріли підлітків, які вживають нецензурні слова і палять. Як Ви відреагуєте?

А – не будете втручатися;

Б – зробите їм зауваження;

В – якщо це відбуватиметься у громадському місці, то дорікнете їм.

9. У ресторані чи магазині Ви помітили, що вас обраховують. Що Ви зробите?

А – не дасте офіціанту чайових, а у продавця будете вимагати решту, навіть дрібну;

Б – попросите, щоб він ще раз порахував;

В – влаштуєте скандал.

10. Ви в будинку для відпочинку. Адміністрація займається сторонніми справами, не виконуючи своїх функціональних обов'язків. Чи Вас це обурює?

А – так, але Ви не висловлюєтесь;

Б – поскаржитесь на них;

В – виплеснете своє невдоволення на молодший персонал.

11. Ви сперечаєтесь зі своїм молодшим братом чи сестрою-підлітком і переконуєтесь, що вони мають рацію. Чи признаєте Ви свою помилку?

А – так;

Б – ні;

В – який же у вас авторитет, якщо Ви признаєтесь у своїй помилці?

Дешифратор:

За кожную відповідь «А» – 4 бали, «Б» – 2 бали, «В» – 0 балів.

Ключ:

До 14 балів. Ви шукаєте привід для суперечок, більшість з яких просто дріб'язкові. Любите критикувати, лише коли вигідно Вам. Подумайте, чи не приховується за Вашою поведінкою комплекс неповноцінності?

15–29 балів. Про Вас кажуть, що Ви – конфліктна особистість. Ви наполегливо відстоюєте свою думку, не дивлячись на те, як це вплине на ваші особисті та службові взаємини.

30–44 бали. Ви тактовні, легко уникаєте конфліктних ситуацій, намагаєтесь бути приємним для оточуючих, але коли вони потребують допомоги, не завжди наважуєтесь її надати. Можливо, Ви всього вимагаєте тільки від інших.

Тест: «Чи комунікабельні Ви?» (за В. Ряховським)

Інструкція. На кожне із 16 запитань відповідайте «так», «інколи», «ні».

1. Вам призначено звичайну ділову зустріч. Чи вибиває Вас із колії її очікування?
2. Чи не відкладаєте Ви візит до лікаря до того часу, поки неможливо буде терпіти біль?
3. Чи викликає у Вас ніяковість і незручність доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на зборах, нараді чи іншому заході?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження в місто, в якому Ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цієї поїздки?
5. Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями із ким-небудь?
6. Чи дратує Вас, коли незнайома людина на вулиці звертається до Вас із проханням (показати дорогу, сказати котра година тощо)?
7. Чи вірите Ви, що існує проблема батьків і дітей і що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?
8. Чи посоромитеся Ви нагадати знайомому, що він забув віддати Вам гроші, які позичив місяць тому?
9. У ресторані чи їдальні Вам подали неякісну страву – чи промовчите Ви, лише розсерджено відсунувши тарілку?
10. Залишившись наодинці з людиною, Ви не вступите з нею у розмову і відчуватимете незручність, якщо вона заговорить першою?
11. На Вас наводить жах довга черга, де б вона не була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Ви швидше відмовитеся від свого наміру, ніж станете у хвіст черги?
12. Чи боїтеся Ви брати участь у комісії з розгляду конфліктних ситуацій?
13. У Вас є власні індивідуальні критерії оцінювання літературних героїв, творів мистецтва, культури і ніяких «чужих» думок щодо цього Ви не приймаєте. Це так?
14. Почувши десь у кулуарах помилкові висловлювання з добре відомого Вам питання, чи промовчите Ви?
15. Чи викликає у Вас прикрість чиєсь прохання допомогти розібратися у службовому питанні або навчальній темі?
16. Вам легше висловити свої погляди у письмовій формі?

Опрацювання результатів. За кожну відповідь «так» зарахуйте собі 2 бали, «інколи» – 1 бал, «ні» – 0 балів.

Результати порівняйте з ключем:

30–32 бали. Ви некомунікабельні, і це ваша біда, оскільки від неї найбільше страждаєте Ви самі. Вашим близьким також нелегко. На Вас важко покластися у справі, яка потребує групових зусиль. Спробуйте бути більш комунікабельним, контролюйте себе.

25–29 балів. Ви замкнені, небалакучі, надаєте перевагу самотності, і тому у Вас мало друзів. Думки про те, щоб змінити роботу, або необхідність нових контактів змушують Вас панікувати і надовго виводять із рівноваги. Ви знаєте цю особливість свого характеру і буваєте незадоволені собою. Однак ви не можете змінити ці особливості характеру, хоча трапляються хвилини, коли ви буваєте комунікабельними. Потрібно тільки захотіти;

19–24 бали. Ви досить комунікабельні й у новій ситуації почуваетесь достатньо впевнено. Нові проблеми вас не лякають. Однак із новими людьми ви сходитеся обережно; у суперечках і дискусіях берете участь неохоче. У ваших висловлюваннях інколи надто багато сарказму, без причини на те. Ці вади можна виправити.

14–18 балів. Ваша комунікабельність у нормі. Ви із задоволенням слухаєте цікавого співбесідника; достатньо терплячі в спілкуванні з іншими; відстоюєте свої погляди без запальності. Без неприємних переживань ідете на зустріч із новими людьми. У той самий час не любите гамірливих компаній; екстравагантні вчинки і багатослів'я викликають у Вас роздратування;

9–13 балів. Ви достатньо комунікабельні (часом навіть занадто). Любите висловлюватися з різних приводів, викликаючи роздратування в оточення. Легко знайомитесь із новими людьми. Любите бути в центрі уваги; нікому не відмовляєте у проханнях, хоч не завжди можете їх виконати. Інколи вибухаєте гнівом, але швидко заспокоюєтеся. Вам не вистачає посидючості, терпіння і відваги при зіткненні із серйозними проблемами, хоча за бажання ви можете змусити себе не відступати;

4–8 балів. Про Вас говорять – щира, відверта людина. Комунікабельність б'є з Вас ключем, ви завжди в курсі всіх справ. Любите брати участь у дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у Вас «мігрень» і «хандру». Із легкістю берете слово з будь-якого приводу, навіть якщо маєте про предмет розмови поверхове уявлення. Усюди почуваетесь «у своїй тарілці». Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до завершення. З цієї причини керівники і колеги ставляться до Вас із деякою обережністю і сумнівами. Поміркуйте над цим;

Менше 3 балів. Ваша комунікабельність має хворобливий характер. Ви говіркі, багатослівні, втручаєтеся у справи, які Вас не стосуються. Беретеся дискутувати щодо проблем, у яких абсолютно не компетентні. Часто стаєте причиною різноманітних конфліктів у Вашому оточенні. Ви запальні, часто ображаєтеся і буваєте необ'єктивні. Серйозна робота не для Вас. Людям і на роботі, і вдома важко з вами. Вам потрібно попрацювати над собою і своїм характером! Насамперед виховуйте у собі терплячість і стриманість, повагу до людей; подумайте про своє здоров'я – такий стиль життя негативно позначається на ньому.

Тест на схильність до педагогічної професії

Інструкція:

Нижче пропонується перелік якостей.

«Приміряйте» їх на себе і оцініть ступінь їх виразності, виходячи з такої системи оцінок: 5 – так; 4 – переважно так; 3 – важко сказати; 2 – швидше за все ні; 1 – ні.

1. Чи вважають інші, що Ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?
2. Чи довго у Вас в душі зберігається осад від різних переживань, що виникають під час спілкування (досада, радість, смуток)?
3. Чи часто у Вас буває піднесення і спад настрою?
4. Чи тяжко і довго Ви переживаєте критику на свою адресу?
5. Чи сильно Вас стомлює галаслива весела компанія?
6. Ви помітно відчуваєте утруднення, соромитеся, коли доводиться знайомитися з людьми?
7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжки, ніж питати в інших?
8. Чи часто Ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?
9. Чи довго Ви добираєте потрібні слова, коли доводиться розмовляти?
10. Чи віддаєте Ви перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?

Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:

40–50 балів – Вам не дуже підійдуть професії з постійними і напруженими міжособовими контактами;

30–40 балів – Ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі;

20–30 балів – робота завдаватиме певних незручностей, але в цілому задовольнятиме Вас;

10–20 балів – Вам підходить робота, пов'язана зі спілкуванням.

Тест на визначення сформованості загальних творчих здібностей

Уважно прочитайте пункти і напроти кожного з них поставте «так», якщо твердження збігається з вашою думкою про себе, або «ні», якщо не збігається.

1. Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей чи умов.
2. Мені подобається вирішувати типові, стандартні завдання.
3. Я, здається, з більшою охотою створювала б чи конструювала б нове, ніж поліпшувала б, удосконалювала б старе.
4. Зазвичай я обачлива, коли маю справу з колективом.
5. Здебільшого я дію самостійно, без допомоги і підказок друзів та старших.
6. Ніколи не намагаюся змінити стосунки між собою і моїми товаришами.
7. Часто-густо я утримуюся від висування ідей, позицій, хоча й маю їх.
8. Мені щастить знайти нестандартне, оригінальне вирішення завдання.
9. Мені подобається, коли відбувається різка зміна різних видів діяльності.
10. Мені притаманне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати кілька проблем.
11. Я частенько сам вступаю у суперечку з колегами.
12. Зазвичай я легко погоджуюся з іншими й підкоряюся колективній думці.
13. У мене часто виникають оригінальні ідеї.
14. Мені подобається виконувати роботи за розробленим планом, схемою, інструкцією.
15. Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.
16. Я вважаю за краще виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що товариші можуть мене не розуміти.
17. Як правило, я працюю без істотних змін, відхилень від рекомендацій, які мені надають методики.
18. Мені часто доводиться виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями.
19. Мені подобається виконувати завдання досконалішого характеру.
20. Я завжди відстоюю свою думку, якщо в ході дискусії не виявляю серйозних недоліків.

За кожен відповідь «так» на запитання 1,3,5,8,9,10,11,13,15,16,19,20 і відповідь «ні» на запитання 2,4,6,7,12,14,17,18 виставляють 2 бали.

31–40 балів – високий рівень творчих здібностей;

16–30 балів – середній;

1–15 балів – низький.

Тест на визначення психологічного клімату у колективі

1. З яким настроєм Ви зазвичай ідете на роботу?

- а) завжди з гарним настроєм;
- б) з гарним настроєм частіше, ніж з поганим;
- в) з байдужістю;
- г) з поганим частіше, ніж з гарним;
- д) завжди з поганим настроєм.

2. Чи подобаються Вам люди, які працюють разом з вами?

- а) так, подобаються;
- б) багато хто подобається, деякі – ні;
- в) байдуже;
- г) деякі подобаються, але багато хто – ні;
- д) ніхто не подобається.

3. Чи буває у Вас бажання перейти в інший колектив?

- а) ніколи не буває;
- б) рідко буває;
- в) мені все одно де працювати;
- г) часто буває;
- д) думаю про це постійно.

4. Чи влаштовує Вас робота у школі?

- а) роботою цілком задоволений;
- б) швидше задоволений, ніж незадоволений;
- в) робота мені байдужа;
- г) швидше незадоволений, ніж задоволений;
- д) зовсім незадоволений роботою.

5. Як, на вашу думку, до Вас становиться адміністрація?

- а) дуже добре;
- б) добре;
- в) байдуже;
- г) швидше незадоволено;
- д) дуже погано.

6. У якій формі до Вас частіше звертається адміністрація?

- а) переконують, радять, чемно просять;
- б) частіше у ввічливій формі, іноді грубо;
- в) мені це байдуже;
- г) частіше в грубій формі, іноді чемно;
- д) у грубій формі, що принижує гідність.

Обробка результатів. За відповідь на кожне питання отримуєте стільки балів, якій номер відповіді обрали: а – 1, б – 2, в – 3, г – 4, д – 5.

Загальна кількість балів:

6–12 балів – людина високо оцінює психологічний клімат у колективі, подобаються люди, з якими працює;

13–18 балів – людині швидше байдуже щодо психологічного клімату у колективі, імовірно, є інша група, де спілкування для неї значуще;

19–30 балів – людина оцінює психологічний клімат у колективі як дуже поганий.

Тест на визначення рівня власної самооцінки

Дайте відповідь на запропоновані питання та підсумуйте отримані результати.

1. Як часто Вас навідують думки, що Вам не варто було говорити або робити щось?

- дуже часто – 1 бал;
- іноді – 3 бали;
- ніколи – 5 балів.

2. Якщо Ви спілкуєтеся із блискучою та дотепною людиною, Ви:

- постараетесь перемогти її в дотепності – 5 балів;
- не будете вплутуватися у змагання, а віддасте їй належне та вийдете з розмови – 1 бал;
- спробуєте спілкуватися на рівних – 3 бали.

3. Виберіть одну з думок, найбільш Вам близьку:

- те, що багатьом здається везінням, насправді результат завзятої праці – 5 балів;
- успіхи часто залежать від щасливого збігу обставин – 1 бал;
- у складній ситуації головне – не завзятість або везіння, а людина, яка зможе схвалити або утішити – 3 бали.

4. Вам показали шарж або пародію на Вас. Ви:

- розсмієтеся та зрадієте тому, що у Вас є щось оригінальне – 3 бали;
- теж спробуєте знайти щось смішне у вашому партнері та висміяти його – 5 балів;
- образитесь, але не подасте вигляду 1 бал.

5. Ви завжди поспішаєте, вам бракує часу або Ви беретеся за виконання завдань, які перевищують можливості однієї людини?

- так – 1 бал;
- ні – 5 балів;
- не знаю – 3 бали.

6. Ви вибираєте парфуми у подарунок подрузі. Купите:

- парфуми, які подобаються Вам – 5 балів;
- парфуми, яким, як Ви думаєте, зрадіє подруга, хоча Вам особисто вони не подобаються – 3 бали;
- парфуми, які рекламували у недавній телепередачі – 1 бал.

7. Ви любите уявляти собі різні ситуації, у яких Ви поведетеся зовсім інакше, ніж у житті?

- так – 1 бал;
- ні – 5 балів;
- не знаю – 3 бали.

8. Чи засмучує Вас, коли ваші колеги (особливо молоді) досягають більшого успіху, ніж ви?

- так – 1 бал;
- ні – 5 балів;
- іноді – 3 бали;

9. Чи приємно Вам перечити комусь?

- так – 5 балів;
- ні – 1 бал;
- не знаю – 3 бали.

10. Закрийте очі та спробуйте уявити собі 3 кольори. Який вийшов краще?:

- блакитний – 1 бал;
- жовтий – 3 бали;
- червоний – 5 балів.

Результати тесту:

50–38 балів. Ви задоволені собою й упевнені в собі. У Вас більша потреба домінувати над людьми, Ви любите підкреслювати своє «Я», виділяти свою думку. Вам байдуже те, що про Вас говорять, але самі Ви маєте схильність критикувати інших. Чим більше у Вас балів, тим більше Вам підходить визначення: «Ви любите себе, але не любите інших». Але у Вас є один недолік: занадто серйозно до себе відноситеся, не приймаєте ніякої критичної інформації. І навіть якщо результати тесту Вам не сподобаються, швидше за все, Ви захиститеся твердженням, що всі тести брешуть. На превеликий жаль.

37–24 бала. Ви живете згідно з собою, знаєте себе й можете собі довіряти. Маєте дорогоцінне вміння знаходити вихід із важких ситуацій як особистого характеру, так і у взаєминах з людьми. Формулу вашого ставлення до себе й навколишніх можна виразити словами: «задоволений собою, задоволений іншими». У Вас нормальна здорова самооцінка, Ви вмієте бути для себе підтримкою та джерелом сили й, що найголовніше, не за рахунок інших.

23–10 балів. Очевидно, Ви незадоволені собою, Вас мучать сумніви та незадоволеність своїм інтелектом, здібностями, досягненнями, своєю зовнішністю, віком, статтю... Зупиніться! Хто сказав, що любити себе погано? Хто вселив Вам уявлення, що людина, яка думає, повинна бути постійно собою незадоволена? Зрозуміло, ні хто не жадає від Вас самовдоволення, але Ви повинні приймати себе, поважати себе, підтримувати в собі цей вогник.

**ВИХОВНИЙ ЗАХІД
«УКРАЇНА – НАЦІЯ НЕЗЛАМНИХ!»**

Мета заходу: формувати почуття гордості й приналежності до незламного українського народу, який героїчно боронить власну державу і як наслідок, готовності до посиленої участі у справі захисту суверенітету України та відновлення її територіальної цілісності, долучення до волонтерського руху, допомога армії; глибокої пошани до загиблих героїв і вшанування їх світлої пам'яті; поваги до Збройних сил України й усіх причетних до справи захисту нашої Вітчизни і вдячності їм.

Хід заходу:

Педагог: Доброго дня. Минув рік з початку повномасштабного вторгнення російської армії в Україну. Ворог намагався захопити нашу країну за три дні, але всупереч усім перешкодам і похмурих сценаріям Україна не впала. Україна жива та б'ється.

Сьогодні ми проводимо виховний захід на тему: «Україна нація незламних!» Адже саме сила духу та прагнення зберегти нашу державу згуртувала всіх нас у протистоянні з агресором.

Війна, яка почалась у 2014 році із захоплення Криму та Донбасу продемонструвала на скільки українці здатні героїчно боронити власну державу.

Давайте пригадаємо деякі події героїчного протистояння українців у війні з рашистами.

«Кіборги» Донецького аеропорту

Як відомо, оборона Донецького аеропорту, яка стала символом незламності та мужності українських військових, тривала 242 дні: з 26 травня 2014 року по 22 січня 2015 року. 242 дні українські військові, медики та волонтери протистояли навалі російських окупаційних військ та проросійським бойовикам, затято відстоюючи малесенький клапчик української землі.

Бої за Донецький аеропорт почались 26 травня 2014 року, коли проросійські сепаратисти та чеченські бойовики захопили будівлі аеропорту тоді ще мирного Донецька. Цього ж дня українські силовики, завдяки скоординованим діям українських Повітряних сил завдали удару по позиціях терористів та встановили контроль над Донецьким летовищем. Пізніше була

повна дестабілізація міста Донецьк, початок окупації та нескінченні спроби ворога відібрати контроль над аеропортом, але наші воїни не здавали позицій і, навіть під шквальним вогнем тримали оборону.

На січень 2015 року припадають найкривавіші та найзапекліші бої. 13 січня в результаті постійних масованих танкових і артобстрілів з боку бойовиків завалилася диспетчерська вежа, зображення якої стало символом оборони аеропорту. Далі бої точилися за поверхи нового терміналу. 18–20 січня українські військові утримували перший поверх, а підвал та верхні поверхи контролювалися супротивником. Бойовики, скориставшись перемир'ям для евакуації своїх убитих і поранених, замінували перекриття будівлі і підірвали їх. В ці дні, в результаті підризу терміналу, загинули 58 захисників-«кіборгів», які відстоювали цей плацдарм до останньої краплі крові. Загалом, за офіційними даними, захищаючи Донецький аеропорт загинуло близько 100 військових.

За стійкість, безстрашність і непереможність українських захисників Донецького аеропорту назвали «кіборгами», а форпост українських кіборгів став символом української мужності, оплотом українського духу.

Педагог: Наступна розповідь про героїчну оборону міста Маріуполь. 82 дні чинили опір українські захисники на заводі «Азовсталь», знищивши близько 20 тисяч окупантів.

Азовсталь-цитадель опору Маріуполя

З перших днів вторгнення 24 лютого російські військові та бойовики «ДНР» зосередили свою основну увагу на захопленні Маріуполя. Це місто з майже півмільйонним населенням не лише важливий порт на Азовському морі. У травні-червні 2014 року, під час АТО, військові ЗСУ та добровольчі батальйони змогли відбити місто. З того часу, навіть попри обстріли житлових кварталів у січні 2015 року, Маріуполь жив мирним життям і стрімко розвивався. Існування у місті двох металургійних гігантів та одного машинобудівного цьому сприяла.

Вже на початку березня росіянам вдалося оточити Маріуполь з усіх боків і заблокувати з моря. Оборону міста тримали сили «Азова», 36-ї бригади морської піхоти, а також прикордонники, поліцейські і співробітники Служби безпеки України. Штурмуючи населений пункт, військові РФ і бойовики

«ДНР» до середини квітня змогли витіснити українців з майже усіх осередків спротиву – морського порту і заводу імені Ілліча. При цьому наступальні дії Кремль вів з максимально руйнівним ефектом. За даними української влади, від обстрілів і бомбардувань знищено близько 90% міста, загинули близько 20 тисяч цивільних.

Основний осередок українського опору в оточеному Маріуполі – це металургійний завод «Азовсталь». Бойові дії, що тривали з 18 березня до 20 травня 2022 року на території маріупольського металургійного комбінату «Азовсталь» і на прилеглій території та відбувалися в рамках боїв за Маріуполь під час російського вторгнення в Україну.

Тут перебувало більше тисячі цивільних і військових. Росіяни щоденно бомбардували і штурмувати цю територію. «Азовсталь» став одним із символів мужності і супротиву українського народу російській агресії, що 82 дні чинили опір в оточеному Маріуполі.

Педагог: Наступна розповідь *про Бахмут – місто-фортецю нескорених воїнів зі сталевим духом.*

Фортеця Бахмут.

Битва за Бахмут (оборона Бахмута, «Бахмутська м'ясорубка», «фортеця Бахмут» – серія боїв між ЗСУ і ЗС рф в ході російсько-української війни, що розгорнулися навколо міста Бахмут із серпня 2022 року.

Битва за Бахмут – найкровопролитніша битва з початку російського вторгнення в Україну 2022 року.

Від початку серпня 2022 року росія активно штурмує Бахмут та населені пункти на підступах до нього. У грудні наступ посилюється, передусім за рахунок частин, які відступили з правобережжя Херсонської області. Крім того, місто стало головною ціллю ПВК «Вагнер» Євгенія Пригожина, відомого як «кухар Путіна».

За оцінками аналітиків, з військової точки зору захоплення Бахмуту не має сенсу. Це укріплене та вигідно розташоване для оборони місто, тож оточити його практично неможливо.

Напочатку 2023 року значно посилулись атаки на Соледар – містечко на північному сході від Бахмуту, на відстані близько 20 км., розраховуючи саме так прорватись до Бахмуту. Оцінюючи ситуацію на Східному фронті Володимир Зеленський зазначив

наступне: «Ситуація у Бахмуті найскладніша з усіх ситуацій, які є на території нашої держави. Найскладніше та найгарячіше саме у тому напрямку. В принципі на сході не просто нашим людям».

«На жаль, фортеця жива. Жива – я маю на увазі з живих людей. Така жива стіна. Отака дороговартісна ця війна для історії нашої держави. Але люди міцні. Захищаються, міцно стоять і розуміють, що вони фортеця для того, щоб Україна готувалася до деокупації усіх територій. І вони стоять міцно і виконують свої завдання, і знищують – це найголовніше сьогодні – по максимуму сили ворога. Тому ми всі підтримуємо фортецю Бахмут, підтримуємо воїнів», – сказав Володимир Зеленський.

Згідно зі звітами Генштабу ЗСУ, в цей час Бахмут знаходиться в напівохваті ворожих сил. Однак існування шляхів постачання не дозволяє говорити про оперативне оточення. Загалом Бахмутський напрямок є найважчою ділянкою фронту через безперервні атаки ворога як на саме місто, так і в його околицях.

Педагог: Вже рік український народ боронить свою державу і Слова «Слава Україні – Героям слава» перестали бути просто вітанням це вже віддання шани найкращим, котрі у найважливіший момент нашої держави не злякалися і пожертвували собою заради своєї Батьківщини, а також є засвідченням справжнього подвигу.

Давайте вшануємо світлу пам'ять захисників і захисниць полеглих під час виконання бойових завдань, а також мирних громадян, які загинули унаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Хвилина мовчання.

Педагог: Війна, як ніколи, згуртувала українську націю, мобілізувавши весь її потенціал на відсіч ворогу. Вона торкнулася кожної української родини, стала частиною нашого життя, а перемога у ній стала спільною метою всього українського народу. Кожен з нас наближає перемогу.

Честь і слава незламним Збройним Силам України та Національній гвардії України, які звільняють нашу землю від російських окупантів! За цей час звільнено від окупантів Київську, Чернігівську, Житомирську, Сумську, Миколаївську, майже всю Харківську, частину Запорізької та правобережжя Херсонської областей.

Честь і слава незламним волонтерам!

Повномасштабна війна змусила багатьох людей опинитися у скрутній ситуації. Окрім допомоги держави, на поміч прийшли волонтери. Відтак сотні тисяч людей приєдналися до волонтерського руху: допомагають у гуманітарних штабах, плетуть маскувальні сітки, закупають амуніцію тощо.

Сьогодні волонтери – це найпотужніша частина громадянського суспільства України.

Честь і слава незламним рятувальникам – героям без зброї, готових завжди прийти на допомогу тим, хто чекає захисту: ліквідовують наслідки обстрілів, відновлюють критичну інфраструктуру, гасять пожежі та розмінують нашу землю.

Честь і слава незламним медикам!

Україну підтримує весь цивілізований світ

Слава Україні!

Героям Слава!

Виховний тренінг «Життя – найбільша цінність»

Мета заходу: сприяти розумінню поняття цінності і неповторності людського життя, поняття щастя, як необхідної складової життя людини; вчити визначати життєві цінності та приймати відповідальні рішення, робити вибір, від якого залежить майбутнє; визначати власні духовні цінності, їхній вплив на життя; сприяти формуванню ціннісного ставлення до себе як особистості.

Завдання заходу:

- сформувати систему життєвих і духовних цінностей педагогів;
- усвідомити різницю між матеріальними і духовними цінностями;
- навчитись приймати відповідальні рішення;
- усвідомити, що найцінніший дар – це дар життя.

Учасники: педагоги

Час проведення: 45 хвилин

Матеріали та обладнання: плакати, роздатковий матеріал, презентація, відео матеріали, конспект.

Хід заходу:

I. Вступ

Психолог:

Що є життя? Можливо, човен, що вдаль пливе по річці повній?

Що є життя? Можливо, пісня, що звідусіль лунає?

Можливо, це така фортеця, що нас від зла обороняє?

Можливо, це театр Долі, де всі ми глядачі й герої?

А може, це лише примара? Їх так багато у житті.

А й справді, що ж таке життя? У чому його суть? Для чого ми живемо? Якою має бути сучасна людина, щоб життя стало кращим, щоб ми могли самі себе поважати?

Щоб дати відповіді на ці запитання ми і зібралися сьогодні.

Тема сьогоднішньої зустрічі: «Життя – найбільша цінність».

Кожна людина є унікальною, неповторною і незвичайною особистістю. Життя – найвища цінність людини, бо воно дається лише один раз. «Найвеличніша з книг – книга життя, яку не

можна ні закрити, ні знову відкрити за своїм бажанням», – казав А. Ламартін. Людей – мільйони. Вони як зірки на небі, що горять незвичайним світлом. Їхнє життя гірке, як полин і солодке, як мед. Життя кожного – це дорога, якою тільки йому призначено пройти.

Очікування «Дерево надій»

Психолог: Перш ніж розпочати наше незвичайне заняття, ми хочемо почути ваші очікування... На дошці розміщене «Дерево надій», ваше завдання на листочках, які ви отримали написати і озвучити ваші очікування від сьогоднішнього тренінгу, ну і звичайно почепити їх на «Дерево надій».

(Роздати учасникам тренінгу стікери вирізані у формі листочків, учасники повинні записати на них свої очікування та приклеїти на плакат «Дерево надій»).

II. Основна частина

Правила тренінгу

Психолог:

(Правила розміщені на плакаті у вигляді квітки прикріпленої на дошку)

1. Активність.
2. «Тут і зараз».
3. Ввічливість.
4. Відвертість.
5. Відповідальність
6. Регламент.
7. СТОП.

Вправа « Знайомство ». « Життя – це... »

Мета: познайомити учнів, створити комфортні умови працездатності групи.

Психолог. Кожен учасник по колу називає своє ім'я і продовжує речення: « Мене звати Оля, для мене життя – це... »

Висновок. Життя – це яскравий світ, для кожного він особистий і особливий. Наше життя – у наших руках і те, як ми його побудуємо, яким змістом його наповнимо, залежить лише від нас.

Вправа аукціон: «Як розпорядитися своїм життям?»

Психолог: Для того, щоб зрозуміти чи вміємо ми визначати правильно життєві цінності, чи вміємо робити вибір, чи об'єктивно оцінюємо значення духовних цінностей у власному

житті, проведемо аукціон «Як розпорядитися своїм життям?» Гра допоможе кожному з учасників знайти відповідь на це запитання.

(Психолог роздає учасникам аркуші паперу та умовні «гроші» – папірці (по 6 шт.) На початку гри кожен учасник повинен написати своє ім'я на шести папірцях (умовних грошах). Кожен папірець репрезентує якусь частку учня: його енергію, інтереси, час, ресурси, ідентичність тощо.

Через хвилину перед кожним постане вибір «витратити» чи «заощадити» свої «гроші». На продаж будуть виставлені різноманітні товари по парі. Правила гри не дозволяють купити обидва товари, тільки щось одне або нічого. Зрозуміло, що коли закінчуються «гроші», вже нічого не можна купити. Усі покупки можна робити лише тоді, коли «товари» пропонують на продаж. Не можна повернутися до попередньої пари, якщо на продаж уже виставлено наступну пару. Хто робить покупку віддає свої «гроші» вчителю. Кожен учень записує на окремому аркуші паперу хто що придбав. У грі будуть деякі нюанси, за які прийдеться додатково платити або навпаки – повертати гроші.)

ЛОТИ (кожен лот демонструється на мультимедійному екрані).

Тим хто вибрав здорову сім'ю повертають два папірці, як винагороду.

Ті хто вибрали 5 років насолоди, повинні додатково сплати один папірець, оскільки за певні речі ми повинні платити більше, ніж здається спочатку.

Більше не дозволено робити покупки, ті папірці, які не були використані, вважають знеціненими.

Запитання для обговорення:

1. Яка покупка сподобалася вам найбільше?
2. Чи шкодуєте ви, що не зробили якусь покупку?
3. Чи хотілося б вам поміняти деякі правила гри? (так само в житті назад не можна нічого повернути).
4. Чого ви навчились виконуючи цю вправу?

Правила гри можна змінити, але життя – це не гра. Не можна повторити вже зроблений вибір чи скасувати прийняте в минулому рішення. Не можна охопити абсолютно все чи скористатися кожною можливістю, не можна передбачити, які можливості будуть у вас через тиждень або рік. Вам завжди бракуватиме часу, варіантів вибору, грошей, можливостей. Ви

повинні будете плати за кожен свій вибір у житті і часто ця плата перевищуватиме ваші сподівання.

Психолог: А зараз послухайте притчу.

«Притча про життя»

Одного разу хлопчик з батьком вирушили в гори. Несподівано хлопчик спіткнувся і впав. Боляче вдарившись, він закричав: «О-о-о-й!» На свій подив він почув, як десь далеко в горах якийсь голос відповів йому: «О-о-о-й!» Зацікавившись він прокричав: «Ти хто?» І у відповідь почув: «Ти хто?» Розгніваний такою відповіддю хлопчик голосно вигукнув: «Боягуз!» До нього долинула відповідь: «Боягуз!» Хлопчик поглянув на батька й запитав: «Що це таке?» Батько усміхнувся і сказав: «Синку, а тепер послухай уважно» І він прокричав у напрямку гір: «Я в захваті від тебе!» Голос відповів: «Я в захваті від тебе!» Він знову прокричав: «Ти переможець!» Голос відповів: «Ти переможець!» Хлопчик здивовано подивився на батька. Тоді батько пояснив синові: «Люди називають цей голос відлунням, а насправді – це життя. Воно повертає тобі назад усе, що ти говориш і робиш. Наше життя – просте відображення наших вчинків. Життя поверне тобі все, що ти дав йому!».

Запитання для обговорення:

1. Що ви зрозуміли послухавши дану притчу?

Життя – це не тире між двома датами. Це кожна прожита вами хвилина. Усі хвилини вашого життя – чисті сторінки. Всім належить їх заповнити!

«Колесо життєвого балансу»

Психолог: Візьміть аркуш білого паперу та зробіть в середині крапку, а потім проведіть 8 променів від неї. Так, щоб можна було утворити 8 рівних секторів. Приблизно, як на малюнку нижче. Підпишіть кожен сектор, або позначте так, щоб вам було зрозуміло.

Найбільш розповсюдженим варіантом є:

Здоров'я: самопочуття, зовнішній вигляд, рухливість, активність, енергія, настрій, бадьорість, харчування, режим, спорт, сон.

Фінанси: доходи, витрати, умови життя, забезпеченість, борги, інвестиції, додаткові джерела доходу.

Кар'єра: робота, покликання, бізнес, професія, зайнятість, соціальний статус, перспективи.

Особистісний ріст: навчання, самовдосконалення, тренінги, книги, курси.

Духовний розвиток: віра, творчість, мистецтво.

Оточення: рідні, колеги, партнери, сусіди, опоненти, друзі.

Яскравість життя: розвага, відпочинок, хобі, подорож, враження.

Стосунки: сім'я, дружба, любов, секс, спілкування.

Крапка в центрі – це точка відліку, нуль, початок. Остання поділлка (10) є максимальною. Прислухайтеся до себе, на якій відмітці ви себе відчуваєте, яким є ступінь вашої задоволеності. Зробіть позначку у кожному секторі. Будьте відвертими з собою і пам'ятайте, що перша відповідь, яка спала вам на думку, швидше за все і є правильною.

Вправу можна виконувати оцінюючи задоволеність в цей момент і в той, як хотілось би відчувати себе, скажімо, через рік. Достатньо заштрихувати сектори різним кольором.

Колесо, як ми вже писали вище, є образ гармонії. І щоб досягти її – потрібні зміни в житті. Заштрихувавши певні зони ви можете звернути увагу які саме сфери потребують доопрацювання, щоб отримати в результаті гармонійне коло.

Отже, закінчіть речення наступною фразою: «Дивлячись на колесо мого життя, я думаю, що мені варто...» Що ви можете додати у цю фразу, щоб зробити власне життя більш багатим, гармонійним і збалансованим? У якому напрямку далі рухатись? Які специфічні сфери життя потребують більшої уваги і яким чином можна досягти в них результатів? Що я можу зробити в найближчі дні, щоб досягти цієї мети? Існує величезна кількість варіацій цієї вправи, так само як і існує велика кількість варіацій життєвого шляху для кожної людини.

Перегляд відеоролика «Життя».

Гра-діагностика «Синій птах».

Одного разу синій птах несподівано влітає у вікно вашої кімнати і потрапляє в пастку. Щось у цьому птахові, що загубився, вас приваблює і ви вирішуєте залишити його у себе. Але, на ваше здивування, на наступний день птах змінює колір із синього на жовтий! Це дуже незвичайний птах, що змінює колір кожної ночі: вранці третього дня він стає яскраво-червоний, на четвертий день стає абсолютно чорним.

Якого кольору птах, коли ви прокидаєтеся на п'ятий день?

1. Птах не змінює кольору, залишається чорним.
2. Птах повертається до свого початкового синього кольору.
3. Птах стає білим.
4. Птах стає золотим.

1. Ті, хто сказав, що птах залишається чорним, дивляться на життя песимістично. Ви схильні вважати, що якщо ситуація одного разу погіршилася, то вона ніколи не покращиться. Можливо вам необхідно спробувати думати у такому ключі: якщо все так погано, то гірше уже не буде. Пам'ятайте, немає дощу, який би не закінчився і немає ночі, після якої не настав би ранок.

2. Ті, хто сказали, що птах знову став синім – практичні оптимісти. Ви вірити в те, що життя – це суміш хорошого і поганого, що не варто боротися з цією реальністю. Ви сприймаєте неприємності спокійно і дозволяєте всьому йти своїм плином без зайвих переживань і стресу. Цей погляд дозволяє вам благополучно переносити хвилини бід і не давати їм захопити вас.

3. Ті, хто відповіли, що птах став білим під тиском ведуть себе спокійно і рішуче. Ви не витрачаєте час на хвилювання і нерішучість навіть коли назріває криза. Якщо ситуація стає надто поганою, тоді ви відчуваєте, що краще вчасно зупинити цю невигідну справу і пошукати інший шлях до своєї цілі, ніж зав'язнути в нікому не потрібному горі. Цей підхід означає, що все, ніби, проходить природно і по-вашому.

4. Тих, хто сказав, що птах став золотим, можна описати словом: «безстрашний». Ви не знаєте, що таке тиск. Для вас кожна криза – це благоприємна можливість. Вас можна порівняти з Наполеоном, який сказав: «Неможливо – це не французьке слово». Але будьте обережними, не давайте своїй безмежній впевненості взяти над вами верх. Межа між безстрашністю і безрозсудливістю дуже тонка.

Релаксація « Знайди свою зірку».

Мета: зняти фізичне та психологічне напруження, витіснити негативні емоції.

Заплющте очі, зручно сядьте й розслабтеся. Зробіть три глибоких вдихи й видихи. А тепер уявіть зоряне небо. Зорі великі й маленькі, яскраві і тьмяні. Для когось це одна або кілька зірок, для інших – безліч яскравих крапок, які то віддаляються, то

наближаються на відстань витягнутої руки. Подивіться уважно на зорі та виберіть найпрекраснішу з них. Можливо вона схожа на вашу мрію дитинства чи нагадала про хвилини радості, щастя, удачі, натхнення?

Ще раз помилуйтеся своєю зіркою та спробуйте до неї дотягнутися. Намагайтеся щосили! І ви обов'язково дістанете свою зірку. Зніміть її з неба й дбайливо покладіть перед собою, розгляньте ближче та запам'ятайте її вигляд, її світло.

А тепер проведіть долонями по колінах униз і потягніться, розплющте очі, візьміть аркуш паперу, фломастери й намалюйте свою зірку.

Виріжте та прикріпіть її на наше зоряне небо. І тепер зорі світлитимуть вам завжди. Випромінюючи добро, дружбу та підтримку. Вони проведуть вас дорогою знань і супроводжуватимуть у житті.

(Наприкінці вправи учасники малюють, вирізають і приклеюють свої зірки на великий аркуш паперу, моделюючи зоряне небо.)

Вправа «Формула щастя».

Психолог: Що ж потрібно для того, щоб мрії у майбутньому збувалися? Чи має людина бути щасливою і від кого залежить її щастя?

Пропонуємо вам виконати вправу «Формула щастя».

(Вам потрібно, записати на аркушах, що вам видали, у вигляді сонячних променів: «Які є на вашу думку складові щастя?» Закріпити на дошці, так щоб утворилось сонечко).

Ми бажаємо, щоб утворене «Сонечко щастя» вам завжди освітлювало вашу стежину життя...

Запитання для обговорення:

1. А які є шляхи досягнення щастя на вашу думку?

Вправа «На якій я сходинці?»

Мета вправи: допомогти учасникам визначити рівень самооцінки. Учасникам роздається бланк, на якому намальована драбинка з 10 сходинок.

Інструкція: «Уявіть себе на тій сходинці, на якій, як ви вважаєте, зараз знаходитесь». Після того, як всі намальовали, психолог повідомляє ключ до цієї методики: – 1–4 сходинка – занижена самооцінка ;– 5–7 сходинка – самооцінка адекватна; – 8–10 сходинка – завищена самооцінка.

Вправа «Без маски»

Мета: навчитися бути відвертими, зняти внутрішні страхи.

Психолог: Всі ми поспішаємо багато чого встигнути. Метушимися. Часом важливі справи залишаються не завершеними і ми падаємо духом, сердимось, шукаємо винних. При цьому часто забуваємо, які ми справжні, що для нас цінне. Для цього треба бути чесним із самим собою. Перед вами лежать картки. Продовжіть фрази і закінчіть речення без підготовки, будьте щирими. Група оцінює вашу щирість. Якщо учасники згодні з вашою відповіддю – вони аплодують вам. Обговорення: Яку інформацію ви отримали з вправи? Що було важко? Хто вас більше здивував?

III. Завершальна частина

«Дерево реалізованих сподівань»

1. Чи справдились ваші очікування?

Психолог: Ми хочемо попросити кожного з учасників (по черзі) підійти до нашого «Дерева надій» зірвати свій листочок очікування, і оголосити нам чи справдились ваші очікування і продовжити одне із запропонованих речень...

Технологія «Незакінчені речення»

«Я зрозумів, що...»

«Найбільше мені сподобалося...»

«У майбутньому я .....»

«Життя кожної людини – це ...»

«Моє майбутнє залежить від ...»

Психолог: Кожен із вас, мандруючи життям, шукає свою істину, свою мету. Саме від того, яку мету поставить перед собою людина, буде залежати, яке життя вона проживе. Коли людина прагне лише матеріальних статків: грошей, багатства, влади, становища в суспільстві, то що вона може сказати перед смертю?

Ось як це було із видатним іспанським письменником Лопе де Веґою, який лежав на передсмертному ложі і все життя його пройшло у нього перед очима як фільм. Він мав великий успіх і все життя його засипали оплесками. Своїми п'єсами він полонив людей, він жив лише для успіху. Чи не повинен він у кінці такого вдалого життя бути задоволеним? Та коли наближалася остання година, він раптом побачив речі інакше. І сказав до лікаря: «Я лише тепер зрозумів: перед Богом тільки той великий, хто має

добре серце. Як охоче віддав би я тепер всі оплески мого життя за можливість здійснити хоча б один добрий вчинок».

Візьміть у життя ці слова і пам'ятайте, що кожен із вас є неповторним, особливим, цікавим, іншим, унікальним.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ
ВИХОВАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Навчально-методичний посібник

Укладач А. В. Добридень

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 28.10.2022 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 13,65

Тираж 100 прим. Замовлення № 143

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Небесної Сотні 1/2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 3-51-33, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi008@gmail.com

vizavi003@gmail.com